

1. Úvod

Při studiu činnosti Exportního ústavu československého ve Velké Británii v letech 1935 – 1939 je potřeba čerpat informace z několika odlišných tematických okruhů a z několika typů pramenů.

Prvním tematickým okruhem, jenž se přímo týká předmětu studia, je povaha československé ekonomiky v meziválečném období. Dějiny první republiky jsou pojednány v několika syntetizujících pracích. Za všechny je třeba jmenovat alespoň práci Antonína Klimka a Petra Hofmana *Velké dějiny země koruny české. 1929 – 1948*¹ Ve většině knih tohoto typu jsou i kapitoly o hospodářství a vztazích Československa k dalším státům. Informace v nich uvedené se však logicky drží na obecné generalizující úrovni a pro účely úzce vymezeného tématu jsou příliš povšechné.

Podrobnější jsou knihy věnující se československému hospodářství. Při jejich pročitání je ale třeba brát ohled na dobu, v níž byly vydány, a pečlivě porovnávat údaje v nich uvedené. Tato výhrada se týká především prací Rudolfa Olšovského a Václava Průchy z 60. let 20. století.² Z současných autorů se věnuje československým hospodářským dějinám ve 20. a 30. letech 20. století především Vlastislav Lacina, Milan Sekanina a Lubomír Slezák.³

Dalším okruhem, jenž se k tématu působení Exportního ústavu ve Velké Británii váže, je literatura pojednávající o světové ekonomice a o postavení Británie na světovém trhu. K tomuto okruhu jednak existují knihy psané česky,⁴ u nichž je však třeba brát v potaz zase tytéž výhrady jako v případě knih o československém

¹ KLIMEK, Antonín – HOFMAN, Petr. *Velké dějiny země koruny české. 1929 – 1948*. Díl 14. Praha, Litomyšl 2002. ISBN 80-7185-425-5.

² PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969.

³ GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7.

LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9.

LACINA, Vlastislav – SLEZÁK, Lubomír. *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, 1994. ISBN 80-85268-34-5.

SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9.

⁴ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978.

OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968.

hospodářství, a dále knihy britské provenience. Bibliografie anglicky psaných knih o britském hospodářství a zahraniční politice před druhou světovou válkou je velmi bohatá. V českých veřejných knihovnách jsou dostupné například knihy R. J. Q. Adamse, Williama Ashwortha, Charlese L. Mowata, Philipa A. Reynoldse, Davida Thomsona a dalších.⁵

Kromě těchto dvou zmiňovaných okruhů knih ještě existuje literatura, jež je oba tematicky spojuje. Jedná se o práce, které se zabývají všeobecně zahraničním obchodem a politikou meziválečného Československa ve vztahu k ostatním zemím,⁶ a o práce o způsobu, jakým Československo organizovalo svůj zahraniční obchod. Systematický přehled organizace podpory československého vývozu v meziválečném období vypracoval Tomáš Jiránek.⁷

K této skupině knih by měla patřit i literatura zabývající se samostatně Exportním ústavem, ale do dnešního dne vyšel pouze článek *Exportní ústav československý (1934 – 1944)*⁸ v časopise *Hospodářské dějiny*.

Posledním tematickým okruhem je literatura o vztahu Československa k Velké Británii. V současnosti se problematikou detailně zabývá historik Jindřich Dejmek. Jeho studie se však zaměřují především na diplomacii a politiku a ne na otázky vzájemného obchodu.⁹

⁵ ADAMS, R. J. Q. *British Politics and Foreign Policy in the Age of Appeasement. 1935 – 1939*. London, 1993. ISBN 0-8047-2101-7.

ASHWORTH, William. *An Economic History of England. 1870 – 1939*. London, 1982. ISBN 978-0-415-37843-7.

MOWAT, Charles Loch. *Britain Between the Wars. 1918 – 1940*. London, 1964.

REYNOLDS, Philip Alan. *British Foreign Policy in the Inter-war Years*. London, 1954.

THOMSON, David. *England in Twentieth Century*. 3. vydání. Harmondsworth, 1991. ISBN 0-14-013771-8.

⁶ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 – 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha, 2002. ISBN 80-86547-07-8.

JIRÁNEK, Tomáš. Obchodní politika meziválečného Československa. Pokus o shrnutí. In *Scientific papers of the university of Pardubice, Series C*, 4, 1998, s. 219 – 241. ISSN 1211-6629.

OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Světový obchod a Československo 1918 – 1938*. Praha, 1961.

TEICHOVÁ, Alice. *An Economic Background to Munich. International Business and Czechoslovakia 1918 – 1938*. Cambridge, 1974.

⁷ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6.

⁸ Exportní ústav československý (1934 – 1944). In *Hospodářské dějiny – Economic History*, XX, 1992, s. 209 – 258. ISBN 80-85268-20-5.

⁹ DEJMEK, Jindřich. *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu první republiky po konferenci v Mnichově (1918 – 1938)*. Praha, 2003. ISBN 80-246-0709-3.

Jak je z přehledu zřejmé, výše uvedené knihy či odborné články, s jednou jedinou výjimkou, pojednávají o Exportním ústavu relativně málo nebo vůbec ne. Specifické informace je ale možné dohledat v dobových knihách a periodikách. Z výraznějších publikací je možné zmínit knihu generálního ředitele Exportního ústavu Zdeňka Fafla *Československá obchodní politika*.¹⁰ Z dalších dobových tištěných zdrojů je mnoho informací v meziválečném časopise *Zahraniční politika*, v němž byly mimo jiné uveřejňovány mezinárodní smlouvy, a na ekonomiku zaměřeném *Obzoru národohospodářském*.

Vzhledem k nedostatku literatury přesně zaměřené na obchod mezi Československem a Velkou Británií byly tedy hlavním zdrojem informací pro tuto práci nepublikované prameny uložené v Národním archivu České republiky v Praze ve fondech Exportního ústavu československého, jež archivně zpracoval Ivan Šťovíček v roce 1970.¹¹ Pro studium činnosti Exportního ústavu ve Velké Británii byly nejdůležitějšími prameny osobní spisy zaměstnanců v kartonech 9, 21, 24, 28, 30 a korespondence, kterou vedl EÚ s ministerstvem zahraničních věcí a československými zastupitelskými orgány v kartonech 86 – 100. Podrobné informace bylo možné také zjistit z korespondence EÚ s československým vyslanectvím v Londýně, která je uložena v kartonech 101 a 102, a z korespondence s československým konzulátem v Londýně v kartonech 143 – 149. V menší míře pak bylo možné čerpat z korespondence s československými konzuláty v Birminghamu, Bradfordu, Edinburghu, Glasgow, Liverpoolu (karton 142) a Sheffieldu (karton 149).

DEJMEK, Jindřich. Velká Británie a Československo v době jednání o nový evropský bezpečnostní systém (březen 1936 – červen 1937). In *Studie k moderním dějinám*. Sborník k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, 2001, s. 329 – 360. ISBN 80-7286-030-5.

¹⁰ FAFL, Zdeněk. *Československá obchodní politika*. Praha, 1936.

¹¹ ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Exportní ústav československý v Praze. 1934 – 1946. Inventář*. Praha, 1970, ev. č. 581.

2. Československý zahraniční obchod ve 20. a na počátku 30. let 20. století

V Československu byla pro rozvoj zahraničního obchodu vždy určující mezinárodní politická situace i politická a hospodářská orientace vlády. Po první světové válce byla závislost československého hospodářství na dovozu a vývozu nepoměrně větší než v době habsburské monarchie, jejíž rozsáhlý vnitřní trh absorboval rozhodující část průmyslové i zemědělské produkce. Výrobky československého průmyslu, které v minulosti pronikaly bez větších zábran na trhy ostatních zemí monarchie, musely překonávat státní a celní hranice a československé zboží tak ztratilo v nástupnických státech dřívější konkurenční výhody a střetávalo se tam nyní za rovných podmínek se zbožím ostatních zemí.¹²

V těchto letech se zejména angličtí politici snažili, aby nedošlo k hospodářské dezintegraci středoevropského teritoria a udržela se dosavadní hospodářská spolupráce mezi nástupnickými státy. Tyto snahy však narazily na realitu, která nebyla příznivá snahám o užší hospodářskou spolupráci ve střední Evropě. K značným sporům mezi nástupnickými státy docházelo zvláště v prvních třech poválečných letech.¹³

S koncem války prosadila česká domácí reprezentace návrh hospodářského zákona, který představoval ekonomický program národně radikální části politického spektra. Tato skupina politiků v čele s Karlem Kramářem, Aloisem Rašínem a Jaroslavem Preissem po vzniku Československa pak také určovala jeho hospodářskou, a tudíž i zahraničně-obchodní, politiku. Zahraniční odboj, vedený Edvardem Benešem, věnoval hospodářské sféře malou pozornost a otázku hospodářské spolupráce ve střední Evropě ponechával otevřenou.¹⁴

Významnou úlohu při obnově československého hospodářství a obchodu po první světové válce hrály pomocné úvěry zemí Dohody, zvláště Spojených států amerických a Anglie.¹⁵

¹² OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 207, 208.

¹³ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9, s. 52, 53.

¹⁴ Tamtéž, s. 48.

¹⁵ Tamtéž, s. 64.

Vývoj československého zahraničního obchodu v poválečných letech zaznamenal prudké výkyvy, které byly způsobeny reglementací zahraničního obchodu a měnovým vývojem.¹⁶ Očekávalo se, že odbourávání reglementace bude trvat jeden až dva roky, ale povolovací řízení v zahraničním obchodě bylo zachováno mnohem déle a užívalo se ho jako účinného prostředku k ochraně průmyslu. Součástí povolovacího aparátu byly nucené syndikáty, které byly spojovacím článkem mezi centrálními úřady a podniky.¹⁷ Syndikáty a různé komise byly v polovině roku 1920 zrušeny a nově vzniklý Úřad pro zahraniční obchod při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností byl výrazem snahy uvolnit zahraniční obchod.¹⁸

V poválečných letech vykázal nejnižší stav zahraničního obchodu rok 1919, přičemž dovoz převažoval nad vývozem. Avšak velká poptávka na světových trzích po zboží všeho druhu vyvolala maximální vývoz. V roce 1920 šel vývoz rychle nahoru a překročil objem dovozu.¹⁹ Rychlému vzestupu napomáhal inflační vývoj měny.²⁰ V letech 1918 – 1921 byl nejvýnosnější vývoz cukru, který přinesl zisk přes 5 mld. Kč.²¹

Krise let 1921 – 1922 však signalizovala nutnost radikální strukturální přestavby československého hospodářství.²² V říjnu 1921 byl podstatně uvolněn vývoz zboží (72,5 % položek)²³ a krátce nato byl vývoz uvolněn úplně. Dovoz zboží však zůstal i nadále podroben přísnému povolovacímu řízení a začal být uvolňován až v roce 1925. Během tohoto roku bylo uvolněno 72,5 % položek celního tarifu, v

¹⁶ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 209.

¹⁷ Syndikáty vznikly na základě vládního nařízení č. 100 Sb. z 26. 2. 1919 při ministerstvu průmyslu, obchodu a živností. Celkem bylo zřízeno 16 syndikátů. Jejich hlavním úkolem bylo opatřovat suroviny a rozdělovat je průmyslovým podnikům. Zřízením syndikátů byl zahraniční obchod monopolizován, což mělo neblahé důsledky. PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 210.

¹⁸ GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7, s. 432, 433.

¹⁹ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 210.

²⁰ K poválečné inflaci, následné stabilizaci měny a deflaci let v letech 1922 – 1923 více PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 199 - 202.

²¹ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 210.

²² OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 208.

²³ Autor cituje: *Deset let Československé republiky*, sv. II, Praha, 1928, s. 162.

roce 1926 již 88,1 %, v roce 1927 88,4 % a v roce 1928 88,7 %. K úplnému uvolnění dovozu ale nikdy nedošlo.

Československo se ve dvacátých letech podílelo na světové průmyslové výrobě 1,6 % (průměr let 1925 – 1929)²⁴ a na světovém obchodě 1,78 % (stav z roku 1927). Z toho na světovém dovozu 1,62 % a na vývozu 1,93 %.²⁵ Koncem dvacátých let procházelo zahraničním obchodem zhruba 30 % národního důchodu.²⁶

Obchodní bilance byla s výjimkou roku 1919 stále aktivní a byla pilířem československé platební bilance. Její saldo bylo využíváno k repatriaci majetku, který zůstal na území Rakouska nebo Maďarska po rozdělení monarchie.²⁷

V druhé polovině roku 1922 stoupl kurs koruny a prudce poklesl vývoz i průmyslová výroba. Léta 1922 – 1923 byla nejdůležitějším úsekem tzv. deflačního období. Deflace sice usnadnila dovoz, byla však brzdou vývozu a vedla ke ztrátě zahraničních trhů. Deflace znamenala rovněž mimořádné zvýšení celní ochrany Československa.²⁸

Od roku 1924 do roku 1929 objem zahraničního obchodu stále stoupal. Výjimku tvořil rok 1926²⁹, kdy se obrat zahraničního obchodu značně snížil, ale v tomto roce došlo k celkovému poklesu hospodářské aktivity v Československu.

Po mezinárodní hospodářské konferenci v Ženevě v roce 1927, kde mělo být dosaženo dohody vedoucí ke zlepšení a usnadnění vzájemného obchodu mezi státy, provedla československá vláda některé kroky, které vedly k postupné liberalizaci

²⁴ Milan Sekanina dokonce uvádí, že podíl Československa na světovém exportu představoval v roce 1929 1,9 % a převyšoval podíl státu na světové průmyslové výrobě. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 17.

²⁵ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 124.

²⁶ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 17.

²⁷ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 213.

²⁸ K tomu více OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Světový obchod a Československo 1918 – 1938*. Praha, 1961, s. 143 – 146. K stabilizaci měny po roce 1923 a k přechodu k měně zlaté devizy PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 202 – 204.

²⁹ Přestože stoupal objem exportu, tempo vývozu se opožďovalo za tempem rozvoje průmyslové výroby, což bylo neklamným příznakem rostoucích obtíží odbytu na zahraničních trzích. Na klesající tempo vývozu v druhé polovině dvacátých let měla vliv obchodní a celní politika, rostoucí německá konkurence a zvýšení cel v Anglii. V roce 1926 bylo ve Velké Británii zvýšeno clo na dovoz cukru, v důsledku čehož značně poklesl odběr cukru z Československa. Anglie přitom patřila mezi první tři nejdůležitější odběratele československého cukru. Zároveň začala klesat světová cena cukru. PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*, s. 213.

zahraničního obchodu. V roce 1928 vyžadovalo ministerstvo obchodu souhlas jen pro 10,2 % dovozních a 0,9 % vývozních položek a současně byla zrušena povinnost odevzdávat devizy.³⁰ V následujících letech hospodářský rozmach vyvrcholil a rovněž zahraniční obchod dosáhl svého největšího objemu za celé období 1918 – 1938.³¹

Potřeba spotřebního zboží byla většinou kryta domácí výrobou a podstatná část výrobků lehkého průmyslu musela být vyvezena, protože Československo mělo průmyslovou kapacitu daleko přesahující vnitřní spotřebu. Hotové výrobky směřovaly převážnou měrou do nástupnických států³² a československá vláda se snažila zajistit jejich odbyt mezinárodními smlouvami.

Poté, co si českoslovenští diplomaté uvědomili, že multilaterální smlouvy, které by obecně upravovaly hospodářské vazby ve střední Evropě, jsou politicky neprůchodné, snažili se najít jiné cesty ke spolupráci. Zásadou Edvarda Beneše se československá koncepce politického a hospodářského uspořádání střední Evropy po první světové válce orientovala na vytváření fungujícího systému bilaterálních smluv mezi středoevropskými zeměmi, který měl řešit jak otázky regionální bezpečnosti, tak zajistit užší hospodářskou spolupráci především na principu preferenčních cel.

Tato koncepce se začala uplatňovat při vytváření Malé dohody, která vznikla ze snahy Československa, Jugoslávie a Rumunska zabránit Maďarsku v revizi trianonské mírové smlouvy a stabilizovat poměry ve střední Evropě.³³

Při svém vzniku byla Malá dohoda politicko-vojenským spolkem, hospodářské aspekty stály na druhém místě. Státy však spolupracovaly ve zbrojním průmyslu. Dodávky československého vojenského materiálu byly kryté úvěry a protidodávkami obilí, dobytka a dalších agrárních produktů.³⁴ Československá diplomacie věnovala velké úsilí upevnění Malé dohody a chtěla ji přeměnit z obranného spolku proti maďarskému revisionismu ve všeobecný garanční spolek a od roku 1927 usilovala i o hospodářské sblížení států Malé dohody. Tato politika ale narážela při vzájemných

³⁰ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 17.

³¹ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 212.

³² Tamtéž, s. 125.

³³ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9, s. 80.

³⁴ Tamtéž, s. 81.

obchodních jednáních na problémy. Souvisely se zavedením agrárních cel v Československu³⁵ a nových vyšších celních tarifů v Rumunsku roku 1924 a v Jugoslávii v roce 1925.³⁶ Tyto tarify byly zavedeny do značné míry proto, že, zatímco Československo bylo průmyslovou zemí s relativně malým dovozem agrárních produktů, Jugoslávie a Rumunsko byly na vývozu těchto produktů závislé.³⁷

Politika uplatňovaná agrární stranou donutila Československo snížit obchod se státy v jižní Evropě a v důsledku toho bylo nuceno hledat nová odbytiště v západní Evropě a v Spojených státech amerických. Československo tam vyváželo převážně suroviny a polotovary a naopak odtud dováželo výrobky technologicky náročné. Výrazně stoupal podíl Spojených států na zahraničním obchodě a v roce 1929 dosáhl 6,3 %. Spojené státy americké se tak staly po Německu a Rakousku třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem země.

Významným vývozním artiklem v této době byly zbraně (zejména pěchotní). V roce 1930 dosáhl zbrojní vývoz hodnoty 5,3 milionu amerických dolarů a jeho podíl na československém vývozu činil téměř 0,5 %. Výrazný vzestup vykazoval i export hutnických výrobků, zejména pak tzv. ostatních železných výrobků a tyčového železa.³⁸

V dovozu do Československa stály na prvním místě suroviny pro zpracovatelský průmyslu. Ze Spojených států amerických, Indie, Egypta, Súdánu se dovážela bavlna, z Austrálie, Nového Zélandu a Jižní Ameriky vlna, z Jugoslávie a Švédska železná ruda, z USA a Rumunska nafta, z Jižní Ameriky a balkánských zemí surové kůže a dále se ještě dovážely chemikálie a minerální oleje. Druhé místo v dovozu zaujímaly potraviny. Stroje a strojní zařízení tvořily jen nevelkou část obratu zahraničního obchodu. Poměr hodnoty dovezených strojových výrobků k hodnotě strojových výrobků vyvezených byl po celé období 61 : 39.³⁹

³⁵ V roce 1925 byla v Československu zavedena agrární cla na obilí, mlýnské výrobky a vepřové sádlo. Agrární cla byla zavedena díky politickému vlivu agrární strany a velmi negativně se odrazila v hospodářském vývoji. Po jejich zavedení učinily ostatní země odvetná opatření. PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 213.

³⁶ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9, s. 96.

³⁷ Tamtéž, s. 81.

³⁸ Pod touto celní deklarací se ale ve většině případů opět skrývaly zbraně. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 47.

³⁹ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 18, 19.

Na počátku 30. let zasáhla do slibně se rozvíjejícího zahraničního obchodu hospodářská krize. Krize let 1930 až 1933 byla mimořádně hluboká a vleklá. Ve světovém měřítku vyvrcholila v roce 1932, v Československu až v roce 1933. Následující deprese (1934 až začátek 1936) se rovněž protáhla a nedošlo v ní k masové obnově kapitálu. Oživení (1936 – 1937) bylo krátké a přešlo přímo do nové krize. Tuto krizi přerušily až politické události let 1938 – 1939 a druhá světová válka.

Krizový otřes postihl Československo velmi intenzívně. Zvláště silně postihla krize hutnictví, strojírenství, výrobu stavebních hmot a lehký průmysl, který vyráběl luxusní zboží (sklo, bižuterii, porcelán).⁴⁰

Průběh krize v Československu zůstřovala závislost průmyslu na vývozu, který se smrštil ještě více než odbyt na vnitřním trhu.⁴¹ Zahraniční obchod představoval klíčové a současně nejzranitelnější odvětví československého hospodářství. Bez vývozu vůbec nemohla existovat výroba hraček, hudebních nástrojů, bižuterie, hliněného zboží či porcelánu. To bylo i prvním z důvodů, proč zhroucení světového obchodu postihlo Československo ve srovnání s jinými evropskými zeměmi v daleko větší míře.⁴²

Druhým důvodem bylo, že rozhodující váhu v československém zahraničním obchodě mělo Německo a nástupnické státy, které byly zasaženy účinky světové finanční krize téměř okamžitě. Tyto země ztratily zahraniční úvěry, zavedly devizovou kontrolu, případně zastavily platy do zahraničí, což vedlo k tomu, že zde Československu zamrzly pohledávky. Směnu s nimi tedy začalo Československo provádět na základě clearingů, který byl pro něj nevýhodný.⁴³

Navíc takřka současně s vypuknutím světové finanční krize silně zasáhla československý vývoz devalvace anglické libry a devalvace měn ostatních zemí, jež následovaly měnový vývoj v Anglii a vytvořily tzv. librový blok.⁴⁴ Devalvace anglické libry vyvolala hluboké otřesy ve světovém obchodě, poněvadž země, které nedevalvovaly měnu, ztratily na světových trzích konkurenční schopnost. Ve Velké

⁴⁰ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 250, 251.

⁴¹ Pokles průmyslové výroby v Československu činil 40 % a vývoz se zmenšil o 72 %. OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 250.

⁴² SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9., s. 46.

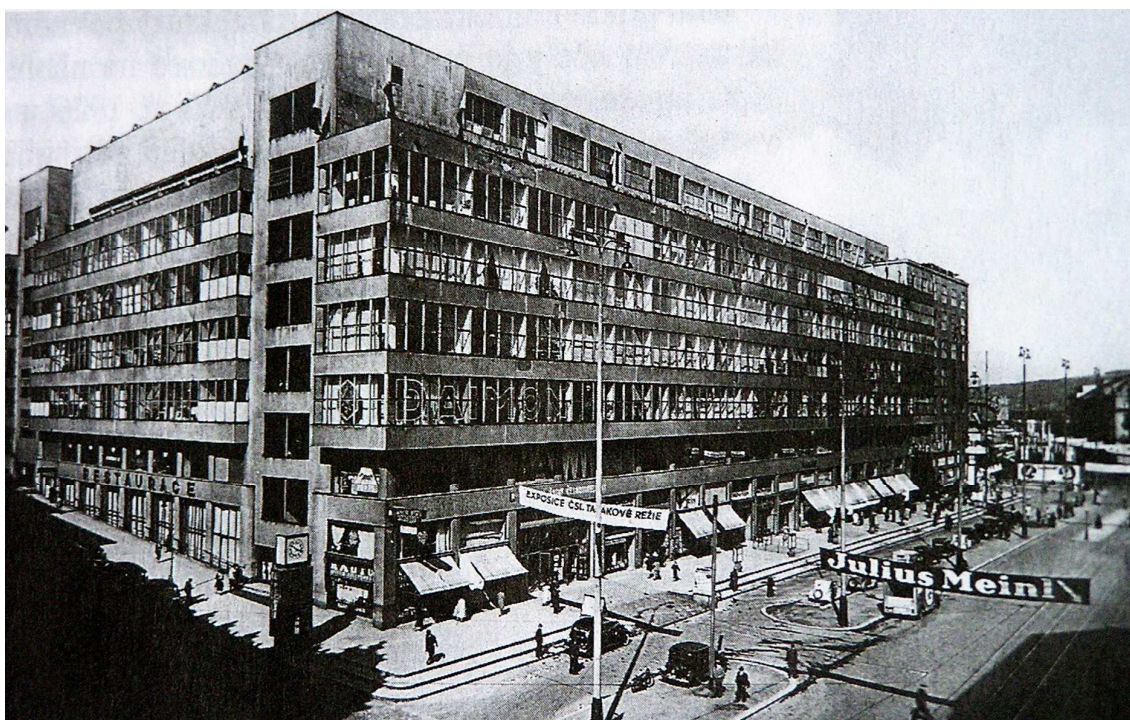
⁴³ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 218.

⁴⁴ Autor knihy *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955* cituje: *Deset let národní banky československé*, Praha, 1937, s. 409.

Británii byla současně zavedena vyšší celní ochrana,⁴⁵ takže i touto cestou byl znesnadněn dovoz zahraničního zboží. Opatření britské vlády bylo počátkem mohutné vlny protekcionismu a autarkie, která zachvátila všechny země světa. Československo odpovědělo na tento vývoj tím, že zavedlo koncem roku 1931 devizovou kontrolu, což však nebylo účinným prostředkem k zastavení poklesu vývozu.⁴⁶

Celkový pokles vývozu ovlivnil i celkové dovozní možnosti. Pokleslo množství dovážených surovin, hlavně pro textilní průmysl, potravin, nápojů a jatečných zvířat.⁴⁷

Obr. č. 1: Veletržní palác ve 30. letech 20. století

⁴⁵ V roce 1932 byl v britském impériu zaveden preferenční systém.

⁴⁶ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 218, 219.

⁴⁷ Tamtéž, s. 224.

3. Přeměna struktury československého zahraničního obchodu za světové hospodářské krize

K nejvýznamnějším exportním položkám dlouhodobě patřily textilní výrobky (bavlněné, vlněné a hedvábné tkaniny, příze a stávkové zboží), železářské výrobky, obuv, konfekce, sklo, bižuterie, porcelán, dřevařské produkty, papír, uhlí, zbraně, stroje, cukr⁴⁸ a pivovarnické suroviny (chmel, ječmen, slad).

V dovozu tvořily přibližně polovinu hodnoty suroviny a polotovary, 30 % hotové nepotravinářské výrobky a zbytek potravin nebo živá zvířata. Podíl potravin však dlouhodobě klesal. Ze surovin se dovážela hlavně bavlna, juta, hedvábí, železná ruda, barevné kovy, ropa, kaučuk a další chemické suroviny, rostlinné tuky a surové kůže. Dovážely se rovněž obráběcí a textilní stroje, elektrotechnika, ložiska aj.⁴⁹

Ke konci dvacátých let a v průběhu krize docházelo ke strukturální přeměně průmyslu od lehkého směrem k těžkému. Tyto přesuny ve struktuře průmyslu se odrazily ve změně složení vývozu. Na úhrnném československém exportu se zvýšil podíl vyvezených chemikálií, kovů, strojů a dopravních prostředků. V letech 1929 – 1937 nejvíce vzrostl podíl kovoprůmyslu, a to z 16 % na 26 %, z toho podíl strojírenských výrobků stoupl ze 4 % na 7 %. V roce 1937 se již podílel na celkovém vývozu 3,6 %.⁵⁰ Důležitou úlohu při oživení exportu kovodělných výrobků měl vývoz zbraní, pro který vznikaly v druhé polovině třicátých let výhodné podmínky.⁵¹

Naproti tomu podíl různých výrobků lehkého a potravinářského průmyslu se zmenšil z 61 % na 43 %. K tomuto poklesu přispěl především pokles vývozu textilního zboží, který byl velmi prudký. Z vývozu byly vytlačovány hotové průmyslové výrobky, ve kterých je obsaženo nejvíce lidské práce a jež tvořily základ exportu, a nastal přesun

⁴⁸ Pro cukr se ve dvacátých letech někdy dokonce používalo označení bílé zlato, protože za devízy získané prodejem cukru nakupovalo Československo mimo jiné i zlato na vytvoření zlatého pokladu republiky, respektive na spojení koruny se zlatem. GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7, s. 47.

⁴⁹ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 251, 252.

⁵⁰ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 221, 222.

⁵¹ Zbraně se ve většině případů skrývaly pod celní deklarací „ostatní železné výrobky a tyčové železo“. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 47.

ve prospěch surovin a polotovarů.⁵² Například se relativně zvyšoval podíl vývozu příze a surové bavlny, z nichž pak především německé a britské firmy dokončovaly finální výrobky.⁵³

Světová hospodářská krize změnila rovněž územní rozmístění československého zahraničního obchodu.⁵⁴ Z územního hlediska byl československý zahraniční obchod před krizí orientován hlavně na Německo a Rakousko (v letech 1924 – 1929 32 % a 12 %), dále následovaly Maďarsko, Velká Británie, Spojené státy americké, Polsko, Itálie, Jugoslávie a Rumunsko. Ve třicátých letech se těžiště obchodu postupně přesouvalo do vzdálenějších oblastí – do Spojených států amerických, dalších zámořských zemí a západoevropských států.⁵⁵ Ze zámořských zemí byly vedle Spojených států amerických důležitými obchodními partnery Československa Indie, Argentina, Egypt, Brazílie a Turecko. Brzdou zámořského obchodu však bylo, že musel využívat cizích zprostředkovatelských služeb, včetně služeb cizích bank.⁵⁶

Vzdálené trhy tak nemohly plně nahradit ztráty, které utrpělo Československo při poklesu obchodní výměny se sousedními státy. Z nich se nejvíce snížil obchod s Německem a jeho přístavy Hamburkem a Brémami a zmenšil se i význam obchodu s nástupnickými státy.⁵⁷

Obchod s těmito státy navíc velmi poškodil clearingový systém, který byl zaveden v důsledku finančního a měnového rozvratu za krize. Clearingový systém předpokládal vyrovnanou platební bilanci mezi partnery. Vzhledem k tomu, že Československo nutně potřebovalo aktivní bilanci ve volné měně, nebyly zde předpoklady pro zvýšení obchodu. Aktiva obchodu s clearingovými zeměmi nebylo možno použít k úhradě dovozu ze zemí volné měny (západoevropské státy a zámoří),

⁵² PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 123.

⁵³ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 47.

⁵⁴ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 225.

⁵⁵ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 252.

⁵⁶ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 50, 51.

⁵⁷ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 226, 227.

kde bylo potřeba platit hotově⁵⁸ a kde Československo nakupovalo suroviny pro svůj průmysl.⁵⁹

Problémem rovněž bylo, že zpracované suroviny plynuly ve značné míře do clearingových zemí, a tím se Československo dostávalo do dalších potíží, neboť se mu zhoršovala obchodní i platební bilance, jež končily značným deficitem.

V důsledku toho Československo muselo zavést za krize vázané devizové hospodářství. Zpočátku, paradoxně v době, kdy většina zemí devalvovala své měny,⁶⁰ udržovalo Československo stále předkrizový zlatý obsah koruny, což však povzbuzovalo dovoz, zatímco vývozní zboží bylo relativně drahé. Ve snaze podnítit vývoz přistoupila vláda v roce 1934 k devalvaci koruny. Ta ale nevedla k valnému oživení vývozu, a tak o dva roky později následovala další devalvace, po níž došlo k rychlejšímu vzestupu vývozu⁶¹ a k podstatnějšímu přesunu vývozu do librového bloku a dolarové oblasti. Přesto, že se celkově při obou devalvacích snížil zlatý obsah koruny o 30 % a devalvace poněkud oživily vývoz,⁶² nepřiblížil se ani jeho nejvyšší stav předkrizové úrovni.⁶³

Krizi se Československo snažilo překlenout pomocí užší hospodářské spolupráce s partnerskými zeměmi. V únoru 1933 byl z iniciativy Edvarda Beneše přijat Organizační pakt Malé dohody, který si kladl za cíl koordinovat zahraniční politiku všech tří malodohodových států. Československé ministerstvo obchodu vypracovalo elaborát Hospodářská Malá dohoda. V něm se doporučovalo soustředit se na otázky veřejných zakázek, přednostního režimu v rámci Malé dohody, úvěrové otázky, standardizaci, unifikaci celního práva, zřízení malodohodové obchodní komory a na výměnu odborníků.

V lednu 1934 poprvé zasedla Hospodářská rada Malé dohody. Pro jednotlivé obory malodohodové součinnosti byly vytvořeny speciální komise složené z odborníků

⁵⁸ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 252.

⁵⁹ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 228.

⁶⁰ Devalvace libry byla provedena 21. září 1931 a dolaru v roce 1933.

⁶¹ Tamtéž, s. 220.

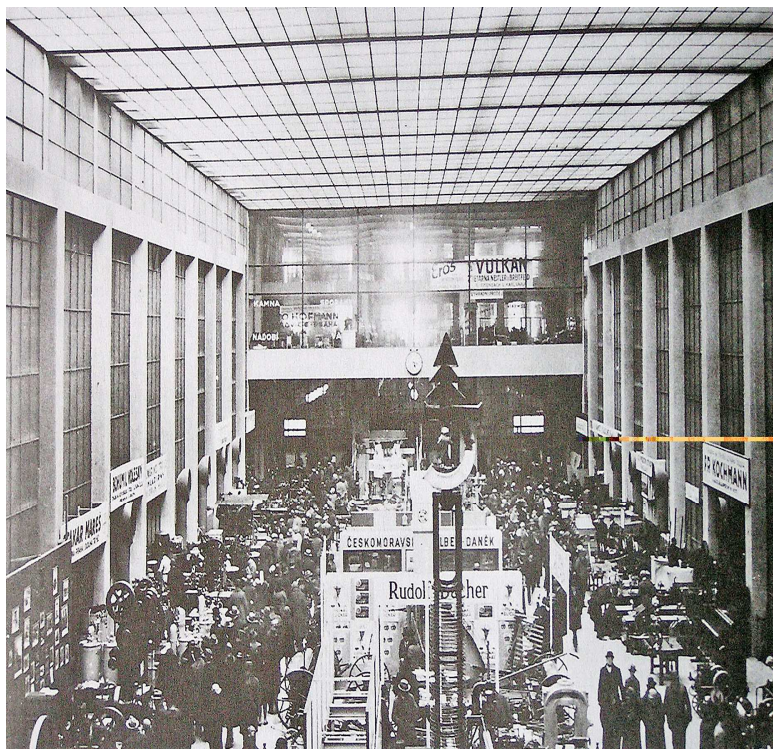
⁶² OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 253.

⁶³ K vývoji československé měny za hospodářské krize a k dvojí devalvaci ve třicátých letech více PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 205 - 208.

všech tří partnerů. Základem hospodářské součinnosti Malé dohody byla bilaterální jednání a dohody partnerů.⁶⁴

Předpokládaná spolupráce malodohodových zemí však byla velmi problematická, neboť hospodářská krize velmi zúžila prostor pro vzájemnou výměnu zboží a prohloubila rozdíly v zájmech jednotlivých států i rozpory mezi nimi.⁶⁵ V Československu navíc naráželo ministerstvo zahraničí a podporující ho průmyslové a bankovní kruhy na stálý odpor agrární strany usilující o soběstačnost Československa v zemědělských výrobcích. Tím byla téměř znemožněna výměna zboží Československa s jeho malodohodovými partnery, jejichž hlavní vývozní položky tvořily zmiňované zemědělské výrobky.⁶⁶ Skutečné výsledky malodohodové spolupráce tak byly více než skromné a místo Československa v ekonomikách Jugoslávie a Rumunska postupně obsadilo Německo.

Obr. č. 2 – Velká dvorana Veletržního paláce na rozhraní 20. a 30. let 20. století.

⁶⁴ Vlastislav LACINA – Jan HÁJEK, *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*, Praha 2002, s. 117.

⁶⁵ Tamtéž, s. 116.

⁶⁶ Tamtéž, s. 118.

4. Charakteristika britského hospodářství z hlediska mezinárodního obchodu

Zahraněční obchod měl v britské ekonomice vždy značný význam. Anglie byla mimořádně závislá na zahraničním obchodě proto, že na jejím území nebyl dostatek nerostných surovin a nebylo zde ani možné vypěstovat dostatečné množství zemědělských produktů pro spotřebu místního obyvatelstva. V kombinaci s vysoce vyvinutým zpracovatelským průmyslem to logicky vyvolávalo trvalou poptávku po zpracovatelských surovinách a po potravinách. Do Anglie se z kolonií nebo z jiných zemí dovážela nafta, barevné kovy, textilní suroviny, kaučuk a dříví. K hlavním exportním produktům naopak patřily hutní výrobky, stroje, lodi, vozidla, železniční zařízení, uhlí a textilní výrobky.⁶⁷

Meziválečné období britské ekonomiky ze světového hlediska bylo charakteristické postupným snižováním váhy britského hospodářství na mezinárodní úrovni. Zatímco před první světovou válkou a těsně po jejím ukončení činil podíl Británie na světové průmyslové výrobě 14 %, ve 30. letech to bylo již jen 9 %. Udržela si tak sice postavení prvního světového dovozce, ale v exportu musela přenechat prvenství Spojeným státům.⁶⁸

V období mezi dvěma světovými válkami Británii zasáhly tři cyklické hospodářské krize – a to v letech 1920 – 1921, 1929 – 1933 a 1937 – 1938.

Přesto, že z první světové války vyšla Británie na straně vítězů, její hospodářství bylo značně poškozené. Po konci války však postupně nastal vzestup průmyslové i zemědělské výroby, které rychle překročily válečnou úroveň. Takovému vývoji napomáhalo to, že se rychle obnovily válkou přerušené obchodní styky, že se pro obchodní účely uvolnil lodní prostor a hlavně že rostla poptávka obyvatelstva, jehož spotřeba potravin a průmyslových výrobků byla za války v různém stupni omezena.⁶⁹

Po období prosperity, úměrně s tím, jak rostla průmyslová výroba, narůstaly předpoklady pro další hospodářskou krizi. Světová hospodářská krize z let 1929(30) –

⁶⁷ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968, s. 253, 256.

⁶⁸ Tamtéž, s. 497.

⁶⁹ Tamtéž, s. 389.

(1932)1933 hluboce narušila mezinárodní obchodní, hospodářské a finanční vztahy a podnítila státní protekcionismus.

V důsledku snižování objemu výroby a zhoršování materiálního postavení obyvatelstva se stále zmenšovala poptávka po zboží. Krize nejhůře dolehla na průmysl textilní, hutní, lodářský a báňský. Také v zemědělství byl vliv krize velmi silný, protože anglický trh nebyl chráněn cly a stal se proto cílem dumpingového exportu z agrárních států.⁷⁰

V britském zahraničním obchodě se krize projevila zhroucením cen, hlubokým poklesem obchodního obratu i objemu směňovaného zboží a zvýšenou obchodní orientací na země impéria. Celkový obrat anglického zahraničního obchodu v běžných cenách klesal až do roku 1933, kdy byl o 47 % nižší než v roce 1929.⁷¹

Úpadek obchodu byl zesílen finanční, úvěrovou a měnovou krizí. Krize způsobila takřka úplné přerušení vývozu kapitálu. V Anglii se situace nejvíce vyhrotila v roce 1931, kdy platební bilance, která v letech 1927 – 1929 končila průměrným ročním aktivem přes 100 mil. liber, zaznamenala deficit 104 mil. liber. Nepříznivý vývoj platební bilance, odliv zahraničních depozit a zlata z britských bank a velké schodky státního rozpočtu vyvolaly nedůvěru ve stabilitu libry. Britská vláda musela požádat o půjčky.⁷² Anglická libra přestala být směnitelná za zlato koncem září 1931, což vyvolalo znehodnocení měn v zemích, které byly na Anglii závislé.⁷³ V souvislosti s těmito opatřeními se v roce 1931 zrodil tzv. librový (šterlinkový) blok. K librovému bloku patřilo celé Britské impérium s výjimkou Kanady, Newfoundlandu a Hongkongu, dále Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko, Portugalsko, Řecko, Litva, Palestina, Írán, Thajsko, Brazílie, Argentina, Paraguay, Bolívie a Kolumbie. Země librového bloku

⁷⁰ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968, s. 493.

⁷¹ Skutečný objem směňovaného zboží se však o tolik nezmenšil, neboť je třeba brát v úvahu sestupný pohyb cen. Autor cituje: Údaje o zahraničním obchodě jsou vypočteny z absolutních čísel, publikovaných v Statistical Abstract for the United Kingdom, No. 81, s. 372 a následující. Dovoz i vývoz včetně reexportovaného zboží. Tamtéž, s. 492

⁷² První půjčku ve výši 50 mil. liber, kterou poskytli američtí a francouzští bankéři, však brzy pohltit trvající odliv vkladů z Anglie, a druhou, ještě rozsáhlejší půjčku podmínil americký kapitál radikálními úspornými opatřeními, jimiž měla labouristická vláda stabilizovat státní rozpočet. Ostrý vnitropolitický boj kolem finančních otázek vedl k rozkolu uvnitř labouristické strany a k pádu vlády, kterou vystřídala koaliční vláda konzervativců, liberálů a odštěpené skupiny labouristů. Nová vláda dostala slíbenou americkou půjčku, když radikálně omezila státní výdaje. Tamtéž, s. 497

⁷³ Tamtéž, s. 396, 397.

udržovaly stabilní kurs svých měn k libře, své měnové rezervy si ukládaly v librách v Londýně a platby prováděly prostřednictvím londýnských bank.⁷⁴

Takřka úplné přerušování vývozu kapitálu postavilo vývoz zboží dočasně na první místo v mezinárodních hospodářských vztazích. Každá země se snažila řešit hospodářské potíže zvýšením exportu zboží a získáním nových trhů. Za této situace Britská vláda začala v širší míře využívat státní aparát k reglementaci zahraničního obchodu a odklonila se od zásad liberalismu směrem k protekcionismu.

Ochranářskou politiku prosazovali konzervativci, zatímco liberálové a labouristé se stavěli proti ní. Na podzim roku 1931 využili konzervativci své převahy v nově vytvořené vládě a realizovali během několika měsíců řadu opatření, která ve svém souhrnu znamenala přeměnu Anglie v ochranářský stát. Clo bylo uvaleno na značnou část dovozu s výjimkou některých surovin, jejichž domácí produkce neuspokojovala potřeby britského průmyslu.⁷⁵

K regulaci zahraničního obchodu používala britská vláda krom navýšení cel i dvoustranné obchodní smlouvy, které poskytovaly vzájemné výhody pro odbyt zboží. To znamenalo rozpad multilaterálního systému a náhradu doložky nejvyšších výhod principem kompenzace.⁷⁶

V letních měsících roku 1932 se v Ottawě sešla konference Britského společenství národů, která byla po vleklých jednáních zakončena dohodami, jimiž se vytvářel imperiální celní preferenční systém. Jeho podstatou byla přeměna Commonwealthu v uzavřený hospodářský blok.⁷⁷

Británii přinesla celní opatření z roku 1932 kladné výsledky. V dalších letech se poněkud zlepšila obchodní a platební bilance a rychleji se oživovala průmyslová výroba.⁷⁸

Po odeznění nejhorších let krize chtěla britská vláda iniciovat odstranění překážek v mezinárodním obchodě. V červnu 1933 byla do Londýna svolána světová

⁷⁴ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968, s. 498 a PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 229.

⁷⁵ Autor cituje: Vypočteno z absolutních údajů v Statistical Abstract for the United Kingdom, No. 79, London 1936, s. 154 – 155, 348.

⁷⁶ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968, s. 398.

⁷⁷ Tamtéž, s. 495.

⁷⁸ Tamtéž, s. 496.

hospodářská konference, avšak ta se vlivem rozporů mezi stranami rozpadla ještě před oficiálním zakončením. Důsledky toho, že londýnská konference ztroskotala, se projevíly ihned. Řada států odvolala celní příměří uzavřené po dobu zasedání konference. Vznikla nová vlna zvyšování celních tarifů, dovozních restrikcí a devizové kontroly.⁷⁹

Ve druhé polovině 30. let se situace Británie postupně zlepšovala. Hospodářský vzestup však v roce 1938 vystřídala nová krize. Za této krize světové ceny průmyslových výrobků nepoklesly tak silně jako ceny potravin a surovin, takže Anglie dostávala za své průmyslové zboží relativně více užitných hodnot než před krizí. Přesto oslabením hospodářství hrozilo Británii vážné nebezpečí, neboť v zemích, které se intenzivně připravovaly na válku a svou ekonomiku již převedly na válečnou výrobu, ke krizi buď vůbec nedošlo (Německo), anebo se projevila pouze stagnací výroby na úrovni roku 1937 (Itálie, Japonsko).⁸⁰

I v Británii se následně významným impulsem k rozvoji průmyslu stalo zbrojení. Řada průmyslových oborů prožívala konjunkturu. Zemědělství, které bylo od zavedení celního preferenčního systému chráněno méně než průmysl, však bylo nadále v těžké situaci. Anglie z domácích zdrojů zajišťovala jen asi 30 % potřebných potravin a nepříznivá situace byla rovněž v zahraničním obchodě. Jeho obrat byl i přes znehodnocení libry značně pod úrovní 20. let, do anglických přístavů připlouvalo méně lodí a tonáž britské obchodní flotily nedosáhla předkrizové úrovně. Neuspokojivý byl také stav obchodní i platební bilance.⁸¹

⁷⁹ Autor cituje: J. Kuczynski, *Die Geschichte der Lage der Arbeiter in England von 1640 bis in die Gegenwart*, Berlin 1955, III. díl, s. 170 – 171.

⁸⁰ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968, s. 500.

⁸¹ Tamtéž, s. 500, 501.

5. Československo-britské hospodářské vztahy

Silné vazby mezi Československem a Velkou Británií vyplývaly především z jejích přímých kapitálových investic v československém bankovníctví a v průmyslu. Těsně po válce měl na československém trhu převahu německý, rakouský a maďarský kapitál. Ty však postupně ustupovaly do pozadí a nahrazoval je kapitál západoevropský, zejména britský⁸² a francouzský. Podle odhadů ovládal zahraniční kapitál asi 20 – 25 % akciového kapitálu v Československu při obdobném podílu v průmyslu i bankovníctví.⁸³ Investice směřovaly hlavně do průmyslu zbrojního, strojírenského, chemického, textilního a kožedělného.⁸⁴

Hlavní pozicí britského kapitálu byla Anglo-československá banka⁸⁵ a anglické společnosti měly silný vliv i v elektrotechnickém průmyslu. Přes československé podniky se také uskutečňovala jistá forma reexportu kapitálu zahraničních firem. Například Anglo-československá banka byla zajištěna britským kapitálem a současně patřila mezi nejvýznamnějšími československé exportéry kapitálu.⁸⁶

Britský kapitál se zúčastnil československého hospodářství také formou přímých půjček státu a Velká Británie spolu se Spojenými státy a Francií byla největším

⁸² LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9 na s. 85 cituje TEICHOVÁ, Alice. *An Economic Background to Munich. International Business and Czechoslovakia 1918 – 1938*. Cambridge, 1974, s. 48, která uvádí, že britský kapitál byl největším kapitálem v Československu, následoval kapitál francouzský a rakouský.

⁸³ OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978, s. 209. Oproti tomu ve PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 126 je uvedeno, že zahraniční účasti v Československu tvořily přibližně 20 % veškerého kapitálu v československém hospodářství.

⁸⁴ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9, s. 85

⁸⁵ Anglo-československá banka byla založena na základě smlouvy československé vlády s Velkou Británií v zájmu zajištění britského kapitálu v pobočkách Anglo-österreichische Bank na československém území v roce 1922. Patřila ke středně velkým bankám a svou činnost zaměřovala především na podporu československého exportu. Od druhé poloviny dvacátých let se v Anglo-československé bance důrazněji prosazoval československý stát a jedna ze skupin agrárního kapitálu s pozicemi ve Škodových závodech. Pod patronací státu proběhlo v květnu 1930 spojení Anglo-československé banky s Pražskou úvěrní bankou a Českou komerční bankou a nová instituce pak nesla název Anglo-československá a Pražská úvěrní banka (Anglo-Pragobanka). Nově vzniklá banka se stala druhou nejvýznamnější československou bankou. Cíleně byla rozvíjena jako protiváha Živnobanky. Vzhledem k obrovským ztrátám, které banka utrpěla v letech hospodářské krize, byla štědře sanována československou vládou. Po okupaci českých zemí ji v rámci programu koncentrace bankovníctví ovládl německý kapitál a v roce 1943 byla likvidována. GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7, s. 23.

⁸⁶ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9, s. 85.

věřitelem Československa.⁸⁷ Krom toho oživení obchodních styků s Velkou Británií bylo důležitou protiváhou poměrně rozsáhlého obchodu s Německem.⁸⁸

S vypuknutím světové finanční krize silně zasáhla československý vývoz devalvace anglické libry (21. září 1931) a devalvace měn tzv. librového bloku. Devalvace anglické libry vyvolala hluboké otřesy ve světovém obchodě, poněvadž země, které nedevalvovaly měnu, ztratily konkurenční schopnost. Velká Británie současně zavedla vyšší celní ochranu (v roce 1932 byl v britském impériu zaveden preferenční systém), takže i touto cestou byl znesnadněn dovoz zahraničního zboží. Československo odpovídá na tento vývoj tím, že zavádí koncem roku 1931 devizovou kontrolu, což však nebylo účinným prostředkem k zastavení poklesu vývozu.⁸⁹

Z československé strany Velká Británie představovala především odbytiště výrobků lehkého průmyslu a zejména však místo, kde se realizoval obchod s britským impériem. Důležitým faktorem bylo také to, že se jednalo o zemi volné měny. To přímo volalo po tom, aby její odbytové možnosti byly lépe využívány.

Kategorie výrobků, po nichž byla poptávka, se sice stále měnily, ale počet osobních návštěv československých exportérů v Anglii stále rostl, a tím se zlepšovala i znalost struktury anglického trhu. Viktor Reiser, zpravodaj EÚ, vystihl anglický trh v porovnání s trhem v koloniích výrazem „an established and more rigid market.“⁹⁰

Velmi charakteristickou byla pro anglický trh jeho stále rostoucí standardizace. Souviselo to s výrobními technickými podmínkami a i s podmínkami sociálními. „V obchodě konsumním jeví se tato standardisace stále velmi hlubším vžitím cenových řad /price lines/ u prodavačů a takřka už i u obecnstva.“⁹¹ V průmyslovém obchodě se kladl stále větší důraz na normy a standardní specifikace, které značně zjednodušovaly nákupní metody.

⁸⁷ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 127.

⁸⁸ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9, s. 50.

⁸⁹ PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969, s. 218, 219.

⁹⁰ an established and more rigid market = zavedený a stabilnější trh. Národní archiv (dále NA), fond Exportního ústavu československého (dále EÚ), karton 28, dopis Viktora Reiserera generálnímu řediteli EÚ Zdeňku Faflovi ze dne 27. dubna 1937.

⁹¹ Tamtéž.

Ve 30. letech se londýnský „exportní trh“, tj. nákup zboží pro kolonie a dominia, Čínu, Japonsko a některé části Jižní Ameriky přetvořil po organizační stránce. Londýn převzal značnou část obchodu, jenž se dříve realizoval přes Hamburk. Kapitálová a organizační centralizace v rukou velkých koncernů a syndikátů v zámořských zemích vedla k tomu, že tyto podniky přesunuly střediska svých nákupů do Anglie místo toho, aby, jak tomu bylo dříve, nakupovaly na místě. Přes Londýn šel hlavně nákup pro velké obchodní řetězce,⁹² které čím dále tím více monopolizovaly obchod spotřebním zbožím (Reiser mu říká „konsumentní obchod“).

EÚ, aby co nejvíce využil odbytové možnosti britského trhu, snažil se do zahraničního obchodu pojmout co nejširší vrstvy výrobců a obchodníků. To však s sebou zákonitě přinášelo problémy, protože ne všichni byli řádně připraveni materiálně, technicky a ani způsobem myšlení na nároky kladené na úrovni mezinárodního trhu. Do exportu pronikly i firmy méně kvalifikované. Některé firmy hodlaly vyvážet nejnemožnější artikly, jiné zase přijaly nesplnitelné závazky. Když je nemohly splnit, sváděly vinu na druhou stranu nebo na zprostředkovatele anebo si jich prostě vůbec nevšímalý. „Charakteristická je lehkomyšlnost s jakou firmy posílají zboží do konsignace, aniž se předem přesvědčily o solidnosti komisionáře.“⁹³ Výrobci si často i představovali, že když našli obchodního zástupce pro své zboží, znamenalo to už uzavřené obchody, a zapomínali při tom, že je to teprve začátek, že musejí posílat vzorky, dohadovat a upravovat ceny atd. a teprve potom se obchod uzavře.

Vzhledem k tomu, že se v Československu i díky působení EÚ o vývoz do Anglie a přes Anglii zajímala spousta malých a středních podniků, bylo potřeba vytvořit systém, který by jim zajišťoval obchodní zázemí. Problém drobnějších vývozců totiž spočíval v tom, že často nebyli schopni nést náklady spojené s takovým obchodem. Podrobnější studium trhu, zasílání vzorků a návštěvy zájemců vyžadovaly větších nákladů a přitom poskytovaly jen relativně malé obraty, a to často ještě po delší době. Malí výrobci navíc většinou nemohli svým výhradním obchodním zástupcům zaručit dostatečné obraty. Východiskem mohlo být, když se výrobci smířili s tím, že jejich obchodní zástupce v Anglii přijme i jiná podobná zastoupení. Proti tzv. kolektivním

⁹² chain stores = obchodní řetězce.

⁹³ NA, EÚ, karta 28, dopis Viktora Reiserera generálnímu řediteli EÚ Zdeňku Faflovi ze dne 27. dubna 1937.

zastoupením, která v praxi přinášela solidní výsledky, se však stavěla konkurenční nenávisť malých a středních dodavatelů a EÚ se tedy snažil proti takovýmto postojům bojovat.

Co se týkalo druhů zboží produkovaného menšími firmami, které mělo větší možnost uplatnit se na anglickém trhu, patřily k němu především některé dřevěné, textilní a sklářské výrobky. Úspěch slavil rovněž vývoz šunky a poněkud problematický export surovin pro další zpracování. Do Británie se ale s větším či menším úspěchem vyvážela celá řada dalších produktů.⁹⁴

⁹⁴ Pro ukázkou toho, jak široký záběr produkce československý vývoz pokrýval, uvádím alespoň částečný (abecedně řazený) přehled výrobků, jejichž vývozem se EÚ administrativně zabýval. Z Československa se mimo jiné vyváželo následující: bakelitové klosetové sedačky, bakelitové kelímky na krém na obuv, balicí papír, bižuterie, bedničkové součástky, bednové soupravy, borovička, brambory, broušené sklo, bukové řezivo, celulosa, cibule, cukr, cukrovinky, čalounické hřebíky, čepice, čokoládové figurky, dámské lýkové pásy a střevice, dámské prádlo, dekorační sušené listí, deštníky, dlaždičky, drátěné hřebíky, draselnatá a sodnatá krevní sůl, držátka a řídítka ke kolům, dřevěné domky, dřevěné rukověti k sekerám, dřevěné korálky, dřevitá vlna, dveřní závorky, elektrické náčiní, elektrické ledničky, elektrické poplachové sirény, elektrické prací stroje, elektrické vařiče, elektrické zavírače dveří s připojenou baterií, elektrotechnické osvětlovací sklo, fotografické materiály, francovka, glacé kozinky, goblény, gumové zboží, hedvábné tkaniny, hoblovaná prkna, hračky, chloran sodnatý, chlorid barnatý, chmel, chryzantémy, imitace kožešin, impregnace látek proti dešti, jalovcová silice, jehněčí maso, jezdecké boty, jirchářský tuk, kamenina, kameninové pohárky, kamenné hrobky, kaolín, kapesníky, kartáčnické zboží, klobouky, koberce, kompotované ovoce, konfekce, konopná příze, konzervované houby, konzervované šunky v krabicích, koňské a volské podkovy, kostní kliš, kovové knoflíky, kožené rukavice, kožené zboží, krajky, krepový papír, křišťálové lustry, láhvvové šesulky, lampy, látkové rukavice, ledek draselný, lékařské potřeby, lepenka, lesní plodiny, likéry, lisovací prášek pro bakelitové výrobky, lisované sklo, lisy, litinové smaltované vany, lněná příze, lněné zboží, lupy, luby na síta, masové konzervy, mlýnské výrobky, mouka, mramor, mrtvé koroptve, mucholapky, nábytek, nábytek z ohýbaného dřeva, nábytkové kování, nábytkové látky, nebarvená rukavicová kůže, neluxusní těžké americké žehličky, nemocniční potřeby, niklové misky na holení, nože, obrazové rámy, ocel, ocelové roury, odpadky srstí, odrazová skla, okurky, ovocné dřevě, ovocné želé a želé ve tvaru pomerančových a citrónových dílků, pánské vázanky z umělého hedvábí, papír, papírové kelímky, péra a háčky do matrací, perleťové knoflíky, píce, pivo, plechové knoflíky, plst', plstěné klobouky, pocínované lžíce a vidličky, počítačí stroje, podkovy z raženého papíru, ponožky, porcelán, porcelánové elektrické součástky, porcelánové knoflíky, postřibřené příze z umělého hedvábí, povlečení, prostěradla, přezky, příze, psací stroje, pudrové krabičky, pytle, rajská jablka, rákosový nábytek, rákosové a proutěné tašky, razítka k perforování svršků, reflektory, rohožky, ručně řezané ozdoby na nábytek, řetězy na kola, sádlo, seno, skelný papír, skleněné čočky, skleněné ohnivzdorné nádoby, skleněné nádoby na dopravu kyselin, skleněné perličky, skopové maso, slanina, slivovice, slovácké kraslice, slunečníky, smaltované zboží, soustruhy, stávkové zboží, stolní lněné prádlo, stolní ventilátory, součástky jízdních kol, součástky k rádiím, součástky reflektorů, stolní lampy, stroje používané pro výrobu papírových a celofánových sáčků, stávkové zboží, střapce, stuhy, surové železo, sušené borůvky, světelná tělesa, sýry, šicí jehly, šišáky, škrob, špendlíky, štumpy, šunkové konzervy, šunky, textilní suroviny, tkané polohedvábné zboží, třesně, třískové krabičky, ubrusy, uhličitan draselný, uhelné barvy, umělé hedvábí, umělé květiny, umělé trávnickové rohožky, umělecké kovové výrobky, upomínkové předměty, usně, vejce, víčka, vlna, vlna na ruční pletení, vlněné látky, vlněné a bavlněné přikrývky, vlněné šály, výšivky, zapalovací svíčky, závoje pro nevěsty, zátky, zavírací špendlíky, zinkové desky, znojenské okurky, zvířecí chlupy, ženilkové záclony, živočišné uhlí a žula. Seznam byl vypracován na základě údajů uvedených ve všech kartonech fondu Exportního ústavu.

6. Exportní ústav

Exportní ústav (dále jen EÚ) byl společnou institucí československých obchodních a živnostenských komor. Byl zřízen, aby se zabýval otázkami vývozu československých výrobků. Jeho úkoly stanovovalo vládní nařízení VI. nař. z 26. X. 1934 č. 221 Sb. z. a n. následovně:

1. Sbírání a rozšiřování hospodářských zpráv o cizině a jejich ukládání v archivu.
2. Soustavné sledování cizích trhů, sledování podmínek, vývoje a možností československého zahraničního obchodu s jednotlivými zeměmi.
3. Evidence cel, dovozních a vývozních předpisů a všech jiných předpisů, jež se týkají mezinárodní směny zboží a platebního styku.
4. Sledování individuálních vývozních možností.
5. Evidence smluv o právní pomoci, jakož i cizích právních předpisů o vztahu mezi prodávajícím a kupujícím.
6. Intervence při vymáhání pohledávek a opatřování úvěrových informací o cizích firmách.
7. Součinnost při vysílání obchodních zástupců do ciziny a při usídlování československých obchodníků v cizině.
8. Spolupůsobení při organisaci československé účasti na veletrzích a výstavách v cizině.
9. Spolupráce při povznesení cizineckého ruchu a jeho hospodářském využití.
10. Spolupráce při praktické výchově našeho obchodního dorostu pro práci v cizině.⁹⁵

Těžiště práce EÚ spočívalo v zahraničí, nicméně organizace zahraničního vývozu zůstala v kompetenci obchodních a živnostenských komor. Nadřízeným orgánem EÚ bylo ministerstvo průmyslu, obchodu a živností.

Správu EÚ vedl správní výbor, výkonný výbor, předsednictvo a generální ředitel. K podpoře činnosti ústavu byl zřízen poradní sbor, rozdělený dle potřeby na odbory

⁹⁵ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 69.

podle hlavních výrobních skupin a odbytišť. V čele ústavu stál předseda a dva náměstci, jejichž počet byl později zvýšen na tři.⁹⁶

Koncem roku 1937 měl EÚ následující strukturu odborů:

- I. odbor – generální ředitelství a správní orgány ústavu;
- II. odbor – veškerá agenda teritoriální, komitét pro vnější službu, průmyslové oddělení, právní oddělení;
- III. odbor – evidence výroby a odbytu, československé oddělení, propagace zboží, administrace časopisů;
- IV. odbor – zpravodajské oddělení, oddělení studijní a statistické, archiv hospodářských zpráv s knihovnou a čítárnou.⁹⁷

V praxi EÚ zprostředkoval obchod především malým a středním firmám, vyrábějícím hlavně spotřební zboží, pro něž bylo důležité proniknout na zahraniční trhy. Velké podniky, které byly schopny uspokojovat větší objednávky včetně investičních celků (cukrovary, pivovary), s EÚ většinou nespolupracovaly, protože měly vlastní zahraniční zastoupení.⁹⁸ V celku československého exportu měly značný význam zbrojní dodávky, avšak ani tyto se nerealizovaly prostřednictvím EÚ, neboť zprostředkování koupě a prodeje zbraní příslušelo výhradně do kompetence ministerstva národní obrany.⁹⁹

Činnost EÚ byla formálně zahájena 1. ledna 1935.¹⁰⁰ Prvním generálním ředitelem byl jmenován Jan Matějček,¹⁰¹ který 6. května 1937 předal správu ústavu Zdeňku Faflovi. Fafl soustředil svůj zájem na organizaci vnější služby.¹⁰² Pro vnější službu EÚ využíval kolektivní zástupce, korespondenty, jednotlivé zaměstnance svých odborů vyslané do zahraničí, zaměstnance agencí, volontéry a zpravodaje časopisu Světový obchod.

⁹⁶ Jiránek citoval: VI. nař. z 14. XII. 1934 č. 252 a 255 Sb. z. a n. JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 71.

⁹⁷ ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Exportní ústav československý v Praze. 1934 – 1946. Inventář*. Praha, 1970, ev. č. 581, s. 7.

⁹⁸ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 87.

⁹⁹ Poptávky po zbraních nevyřizovalo ani ministerstvo zahraničních věcí. NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 15. prosince 1935.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 72.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 71.

¹⁰² Tamtéž, s. 77.

Kolektivní zástupci na místo určení odjížděli s pověřením firem, které si v Československu dohodli osobně nebo prostřednictvím EÚ. V naprosté většině případů nepřebírali stará zastoupení zavedených firem, ale uváděli na zahraniční trh firmy nové. U kolektivních zástupců pracovali jako praktikanti volontéři, kteří, pokud se osvědčili, mohli se sami stát zástupci.

Korespondenti EÚ podávali zprávy o situaci místního trhu, zasílali články pro časopisy EÚ a pomáhali s poradenskou činností přímo na místě.¹⁰³

Agencie měly za úkol především všeobecně propagovat československé výrobky, vyhledávat pro ně místní obchodní zástupce a šířit informace o Československu. Pracovníky agencí byli exponovaní vlastní úředníci EÚ, kteří nezastupovali určité firmy a mohli tedy nezaujatě, bez ohledu na jednotlivé zájmy, pracovat pro rozvoj československého zahraničního obchodu.¹⁰⁴

Exponenti EÚ byli jednak placení, jednak neplacení. Peněžité podpory schvalovalo předsednictvo ústavu vždy pouze na několik měsíců dopředu, přičemž přihlíželo k dosavadním výsledkům zástupce a k možnostem do budoucna.¹⁰⁵

Vzhledem k tomu, že ve Velké Británii dlouho nebyla zřízena agencie, EÚ obchod s ní ovlivňoval přímo na místě prostřednictvím korespondentů,¹⁰⁶ exponovaných úředníků EÚ,¹⁰⁷ kolektivních zástupců¹⁰⁸ a volentérů. Krom toho ale vykonával širokou agendu vázající se k podpoře obchodu s Velkou Británií i v Československu. Úředníci EÚ sídlící ve Veletržním paláci v Holešovicích na Praze 7 úzce spolupracovali s obchodními a živnostenskými komorami při vyřizování poptávek došlých z Anglie, shromažďovali informace a vyřizovali veškerou korespondenci týkající se československo-britského obchodu s vyslanectvím, konzulátem a ministerstvy.

¹⁰³ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 83.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 79.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 79.

¹⁰⁶ K tomu více v kapitole *Korespondenti Exportního ústavu ve Velké Británii*.

¹⁰⁷ K tomu více v kapitole *Služební cesty zaměstnanců Exportního ústavu do Velké Británie*.

¹⁰⁸ K tomu více v kapitole *Kolektivní zástupci ve Velké Británii*.

7. Korespondenti Exportního ústavu ve Velké Británii

Ve 30. letech 20. století se snažily odbytových možností ve Velké Británii využít i firmy, které tam do té doby nevyvážely. Tyto se obracely o informace na EÚ, který je získával prostřednictvím zastupitelských úřadů ve Velké Británii nebo používal služeb neplaceného korespondenta. V Londýně zastával tuto funkci od začátku roku 1935 doktor práv Viktor Reiser.

Reiser měl s mezinárodním obchodem bohaté zkušenosti. Po studiích byl nejdříve tajemníkem ředitelství rakouského Lloyd v Terstu, v roce 1913 započal činnost lodního dohodce s firmou Shallot Dalo & Co. Ltd. v Londýně a po válce byl v roce 1922 v Londýně zástupcem chemické továrny Johannisthal. V době úpadku firmy v roce 1929 vystoupil z jejích služeb a podnikl cestu do Severní a Střední Ameriky, aby tam studoval organizaci amerických jednotkových obchodů. V roce 1932 převzal místo organizátora a nákupčího jednotkového obchodu firmy Becket Sons & Co. v Transvaalu se sídlem v Londýně. Vzhledem k tomu, že firma nakupovala nejrůznější druhy zboží v Anglii, Německu, Belgii, Finsku, Japonsku a v Československu, získal Reiser velmi dobré znalosti odbytových možností jednotlivých druhů zboží.¹⁰⁹

V Londýně žil Reiser několik let¹¹⁰ a měl zde rozvětvené konexe, jichž nabyt při práci s koncerny. Nutno podotknout, že Reiser uměl, jak je zřejmé ze stylistiky pár dochovaných dopisů ze jeho obchodní korespondence, výborně anglicky.¹¹¹

Pro EÚ Reiser vyřizoval nejprve nejrůznější dotazy bezplatně. V říjnu 1935 podal návrh na zřízení místa placeného korespondenta a v hrubých obrysech načrtl činnost s místem spojenou.¹¹² Žádost nebyla vyslyšena. V prosinci 1935¹¹³ opět napsal žádost a EÚ mu odpověděl, že „otázka zvýšení rozpočtu Ústavu není dosud vyřízena, takže nelze zatím urychlit vyřízení Vaší žádosti.“¹¹⁴ V lednu 1936, poté co EÚ urgoval vyřízení některých obchodních záležitostí, Reiser EÚ odepsal, že „činnost pro Ústav vyžaduje určité znalosti, které mám. ... Vyžaduje však také mnoho času na studování

¹⁰⁹ NA, EÚ, karton 30, Návrh na jmenování korespondentem, nedatováno.

¹¹⁰ Reiser v Londýně sídlil na 37, Eccleston Square, London S. W. 1.

¹¹¹ Např. dopis ze dne 9. ledna 1935, NA, EÚ, karton 30.

¹¹² NA, EÚ, karton 30, dopis Reiserova EÚ ze dne 17. října 1935.

¹¹³ Dne 17. prosince 1936.

¹¹⁴ NA, EÚ, karton 30, dopis EÚ Reiserovi ze dne 22. ledna 1936.

problému, sbírání informací a všelijakého materiálu, spořádání tohoto materiálu atd. Ten čas mám jen tenkrát v zadané míře, mohu-li počítati s tím, že vynaložená námaha bude honorována.“¹¹⁵ V únoru 1936 požadoval, aby provisorium bylo konečně formálně upraveno, s tím, že již od něj nemůže být požadováno, aby na nejisto investoval další práci a útraty. Aby přinutil EÚ k jednání, dočasně pro něj zastavil svoji činnost.¹¹⁶ Akce přinesla kýženého výsledku v tom, že poradní sbor pro vybudování vnější služby EÚ doporučil jeho žádost o zřízení místa zpravodaje k příznivému vyřízení s tím, že o návrhu rozhodne prezidium EÚ na nejbližší schůzi. Přesto EÚ mohl Reiseru honorovat až ze zvýšeného rozpočtu na rok 1936, protože jeho žádost přišla do doby, kdy všechny nové akce EÚ týkající se vnější služby musely být odloženy pro nedostatek finančních prostředků.¹¹⁷

Proti návrhu, aby Reiser byl jmenován korespondentem a dostával pravidelný měsíční plat, se ale postavila Obchodní a živnostenská komora v Brně, která zastávala názor, že je „nutno považovati služby korespondentů za služby spíše čestné a z tohoto hlediska nutno také vždy vycházeti“.¹¹⁸ Argumentovala i tím, že v Londýně jsou československé zájmy už zastupovány vyslanectvím a konzulátem a mimo ně je u londýnské komory zřízena ještě zvláštní československá sekce, a tudíž, že by Reiser jen konkuroval činnosti těchto úřadů. „Z funkce korespondenta nelze činiti samostatné zaměstnání a proto za korespondenty nutno vybírati především takové osoby, které v důsledku své zdatnosti nepotřebují zvláštního sociálního zaopatření a které své síly dají dobrovolně a nezištně k dispozici.“ „Jde-li však o osoby, které mohou konati skutečně žádoucí platné služby v praktickém čl. vývozu, pak by bylo na místě přiměřené honorování, by stačilo na krytí hotových výloh a na odměnu za ztráty.“¹¹⁹ Jinými slovy, komora byla proti profesionalizaci a domnívala se, že podpora mezinárodního obchodu může fungovat jen na základě dobré vůle a patriotismu.

Reiseru naopak vřele doporučilo pro služby EÚ v Londýně vyslanectví Československé republiky.¹²⁰ V dobrozdání bylo napsáno, že Reiser je v Londýně znám

¹¹⁵ NA, EÚ, karton 30, dopis Reiseru EÚ ze dne 20. ledna 1936.

¹¹⁶ NA, EÚ, karton 30, dopis Reiseru EÚ ze dne 26. února 1936.

¹¹⁷ NA, EÚ, karton 30, dopis generálního ředitele EÚ Reiserovi ze dne 3. března 1936.

¹¹⁸ NA, EÚ, karton 30, dopis Vývozního oddělení obchodní a živnostenské komory v Brně řediteli EÚ JUDr. Viktoru Havlasovi ze dne 27. února 1936.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ NA, EÚ, karton 30, dopis vyslanectví v Londýně podepsaný Viktorem Jansou v zastoupení chargé d'affaires ze dne 3. prosince 1935.

jako seriózní a spolehlivý obchodník, ale současně také, že je třeba počítat s tím, že „pokud pan dr. Reiser je nucen zachovati si svoje dosavadní postavení, bude moci vyvíjeti svou činnost ve prospěch tamního ústavu jen s určitou rezervou.“¹²¹

Reiser byl nakonec jmenován zpravodajem EÚ pro Velkou Británii od 1. května 1936 s platností na dobu jednoho roku. Příspěvek na činnost mu každého půl roku schvalovalo prezidium EÚ a byl mu vyplácen v měsíčních platbách. K jeho úkolům, jak je stanovoval EÚ, patřilo věnovat obzvláštní pozornost otázkám týkajících se rozšíření odbytových možností československých výrobků na trhu, dále měl informovat EÚ o celkové situaci na trhu, o soutěži ostatních států, o chybách československých exportérů, obchodních zvyklostech, platebních podmínkách. Měl doporučovat vhodné firmy pro zastupování československých výrobků a vyřizovat příkazy, jež mu byly v naznačených směrech udělovány ze strany EÚ.¹²²

Reiser se snažil dosáhnout všech stanovených cílů. Když pro EÚ vytyčoval stěžejní úkoly, jež by měl korespondent v Londýně zastat, na první místo postavil „rozšiřovat kruh čs. vývozců jak početně tak i podélně pro všechny artikly tendující do tohoto trhu.“ „Od korespondenta londýnského žádá se tedy více než práce pionýrská nebo komerčně exekutivní, prodejní, jako je tomu u korespondentů v zámoří; žádá se od něho, aby fungoval jako poradce, aby studoval trhu /market research/, podával exposé a hlavně aby orientoval návštěvníky, uvedl je na patřičných místech atd.“¹²³

Korespondent však sledoval i vývoj norem a standardů a informoval o nich klienty, zasílal na ústředí EÚ referáty, v nichž se snažil vystihnout charakter britského obchodu, a výroční zprávy.¹²⁴

Reiser poukazoval na problémy, které s sebou přinášel fakt, že na československém vývozu se značnou měrou podílely malé a střední podniky, a v podpoře takových firem v jejich snahách zakotvit na anglickém trhu spatřoval jeden z hlavních úkolů EÚ. Doporučoval hned od počátku vymýtit obchodní artikly, u nichž

¹²¹ NA, EÚ, karton 30, dopis vyslanectví v Londýně podepsaný Viktorem Jansou v zastoupení chargé d'affaires ze dne 3. prosince 1935.

¹²² NA, EÚ, karton 30, dopis Reiserova generálnímu řediteli EÚ Faflovi ze dne 27. dubna 1936.

¹²³ NA, EÚ, karton 28, Reiserův referát ze dne 27. dubna 1937.

¹²⁴ NA, EÚ, karton 30, Výroční zpráva za rok 1936.

nebyla naděje, že by s nimi bylo na britském trhu možné docílit dostatečných obrátů,¹²⁵ a dále, aby si výrobci sami přijeli prostudovat anglický trh a jeho požadavky, protože praktickou zkušenost v oboru považoval za neocenitelnou.

Opakovaně se také vracel k otázce obchodních zástupců. Upozorňoval EÚ, že čistě formální existence zástupce ještě neznamená uzavřené obchody a že hybná síla ve formě vzorků a cen musí přicházet ze strany výrobce. Mnohokrát také říkal, že nemůželi výrobce zaručit zástupci dostatečné obraty, musí se smířit s tím, že zástupce přijme i jiná podobná zastoupení.¹²⁶

Tím, že byl Reiser na místě a měl srovnání s dodavateli z konkurenčních zemí, viděl, že problém není vždy na britské straně, jak se někdy snažili tvrdit českoslovenští obchodníci. Výjimečné jsou jeho postřehy ohledně způsobu myšlení československých obchodníků.

Reiser chtěl, aby EÚ dával československým výrobcům k dispozici rozličné odborné časopisy. Kolekci časopisů ústavu také zaslal, aby podle ní vždy mohl podle potřeby objednat poslední číslo.¹²⁷ Podnětné pro výrobce bylo určitě i to, že Reiser poslal do Československa kolekci etiket, jejichž barvy a kompozice reprezentovala, dle jeho slov, to, co nejvíce odpovídalo anglickému vkusu.

Reiser upozorňoval EÚ na otázky spojené s ochrannými značkami. Stalo se tak v případě, když se naskytla možnost vyvážet plíšňový sýr v Československu nazývaný „roquefort“, což byla chráněná značka francouzského sýra. Reiser doporučoval nalézt nové dobré jméno pro tento roquefortu podobný sýr, neboť by mohl konkurovat dánským tzv. „Blue Cheese“.¹²⁸

Jenom v roce 1936 byl Reiser ve spojení se 152 firmami. Na výčtu těchto firem, vzhledem k tomu, že se jednalo o typický vzorek československých exportérů z menších firem, je možné ukázat, rámcově jaké druhy výrobků se vyvážely z Československa po celé meziválečné období. Nejvíce firem bylo textilních (16), sklářských (6) a firem produkujících kovové zboží, dřevěné zboží a hudební nástroje (po šesti). Dále Reiser spolupracoval s podniky vyrábějícími kožené zboží a elektrické zboží (po třech),

¹²⁵ Jako příklad Reiser uváděl třeba kovové artikly pro papírnickví firmy Novotný v Praze, kdy anglický trh byl těmito předměty tak přeplněný, že, i když s podporou jedné z největších anglických firem požádal asi sedm firem od převzetí zastoupení, všude dostal negativní odpověď.

¹²⁶ NA, EÚ, karta 30, Výroční zpráva za rok 1936, s. 1.

¹²⁷ Tamtéž, s. 5.

¹²⁸ Tamtéž, s. 4.

firmami vyrábějícími chemikálie, galanterní zboží, papír, konzervy (po dvou), semena, krajky, alabastrové zboží a kamenné zboží (po jedné).¹²⁹ V seznamu chybí firmy zabývající se prodejem zemědělských produktů, což bylo způsobeno asi tím, že zemědělské otázky spadaly do agendy zemědělského oddělení EÚ (které mj. v daném roce vyslalo do Anglie svého zaměstnance), zatímco Reiser byl odborníkem na chemický průmysl a spotřební zboží.

Při práci korespondenta zasílal Reiser do centrály EÚ své postřehy stran pozice československého obchodu ve Velké Británii a na základě svých zkušeností je doplňoval o svá doporučení ohledně další organizace podpory vývozu. Již v referátech z června a července 1935 navrhoval zřízení trvalé vzorkovny československého zboží v Londýně. Návrh však nebyl přijat, protože zřízení vzorkovny by bylo příliš nákladné.¹³⁰ V roce 1936 doporučoval EÚ pozvolný postup k syndikalizaci výrobců pro export. Odůvodňoval to tím, že problém středních a malých výrobců v konkurenci s velkými a v exportu zavedenými syndikáty je ve všech zemích stejný a že nejmenovaný stát, který nuceně syndikáty všech výrobců zavedl, za ně jediné prodává a stává se jim tak nápomocný při prodeji a při snižování jejich prodejních nákladů.¹³¹ Toto stanovisko je zajímavé tím, že Reiser, vychovávaný anglickým liberalismem, doporučuje státní zásah do obchodu, který je v přímém protikladu k liberálním zásadám.

Dva roky po podání návrhu na zřízení vzorkovny, v analýze ze dne 27. dubna 1937, se Reiser vrátil k myšlence na zřízení orgánu zastupujícího československé vývozce, když tvrdil, že roste počet klientů, „kteří nejen vítají existenci expositury Exportního ústavu, nýbrž začínají ji považovat za nezbytnou“ a dodával, že „nejlepších konkrétních výsledků dá se docílit, je-li možno s klientem vyjednávat zde na místě.“¹³² Reiser navrhoval opatření, kterými by se dala zintenzívnit práce a přizpůsobit plán zkušenostem poslední doby. Aby s československými klienty mohl efektivněji spolupracovat, žádal po EÚ, zda by si v Londýně nemohl založit menší kancelářskou a spojovací organizaci. Vycházel z předpokladu, že počet stran, které budou přicházet za účelem hledání informací, bude vzrůstat stejným tempem jako v posledních měsících a

¹²⁹ NA, EÚ, karton 30, Výroční zpráva za rok 1936, s. 5.

¹³⁰ NA, EÚ, karton 30, dopis generálního ředitele EÚ Reiserovi ze dne 3. března 1936.

¹³¹ NA, EÚ, karton 30, Výroční zpráva za rok 1936, s. 3.

¹³² NA, EÚ, karton 28, dopis Reiserova generálnímu řediteli EÚ Faflovi ze dne 27. dubna 1937.

k jejich rychlému uvádění mu jeho současné zázemí nebude stačit. Totéž pak platilo i o informacích z Československa.¹³³ I tento návrh byl odložen na pozdější dobu.

Názory na to, nakolik byla činnost Reiserera ve prospěch československého obchodu přínosná, se různily. Dle vyslanectví v Londýně byla činnost korespondenta dosti úspěšná, především proto, že díky svému postavení u firmy Becket Sons & Co., mohl si snáze opatřit mnoho informací důvěrnou cestou od svých obchodních spojenců než by to bylo bývalo možné samostatnému úředníku Exportního ústavu, který by vůči těm samým firmám vystupoval jako takový.¹³⁴ Ve prospěch Reiserera svědčí i několik děkovaných dopisů za jeho pomoc při jednání od jednotlivých výrobců.

Na druhou stranu na Reiserera bylo podáno i několik stížností. V době, kdy žádal o svolení k zřízení exportní kanceláře, vyslal EÚ do Londýna na služební cestu Václava Macíka. Macík v dopise řediteli EÚ Jaroslavu Kosemu píše, že po příjezdu do Anglie navštívil Reiserera. Na schůzce zjistil, že Reiserer zastává velmi kritický postoj k vedení ústavu a hrozí tím, že v případě, že nebude přijat jeho návrh na zpracování anglického trhu, ukončí s ním spolupráci. Dodával, že Reiserer měl pravděpodobně blízké vztahy k Janu Masarykovi a legačnímu radovi v Londýně Dr. Jansovi a své názory na vedení EÚ jim tlumočil. Macík za stávajících okolností chtěl, aby od Reiserera nebyla žádána spolupráce.¹³⁵

Dne 14. ledna 1937 na Reiserera přišlo udání, že v Londýně zastupuje i polské firmy, s požadavkem, aby byla záležitost důvěrně vyšetřena. U dopisu je rukou psaná poznámka: „tuším, že o tom víme“,¹³⁶ ale spolupráce s Reisererem nadále pokračovala. Je to logické i proto, že o této skutečnosti vedení EÚ vědělo již před tímto odhalením. Reiserer totiž v práci zastupoval obchodní zájmy polského zinkového syndikátu¹³⁷ a i v jeho životopise, který měl EÚ k dispozici, bylo napsáno, že pro firmu Beckett Sons & Co. vypracoval v roce 1933/34 kompenzační program dovozu a vývozu rýže do Polska

¹³³ NA, EÚ, karton 30, dopis Reiserera EÚ ze dne 10. července 1937.

¹³⁴ NA, EÚ, karton 28, návrh: Organizace zastoupení Exportního ústavu v Londýně. 28. července 1937.

¹³⁵ NA, EÚ, karton 30, dopis Václava Macíka řediteli EÚ Jaroslavu Kosemu ze dne 27. června 1937.

¹³⁶ NA, EÚ, karton 30, záznam EÚ určený Faflovi, Kosemu a Havlasovi ze dne 14. ledna 1937.

¹³⁷ V dopise generálnímu řediteli EÚ Faflovi Reiserer uvádí: „... Byl jsem po dlouhá léta zástupcem zájmů Mansfeldových a jsem zde [ve Velké Británii] nyní exekutivním orgánem zájmů jihoafrických v oboru velké řady konsumentních artiklů, jakož i zájmů polského zinkového syndikátu.“ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 27. dubna 1937.

proti textiliím a zinku a zabývá se vývozem železa, ocele a smaltovaného zboží z Polska do Číny, Japonska a Jižní Afriky s tím, že v těchto obchodech pokračuje.¹³⁸

Na Reiseru si ale především v červnu 1938 stěžoval Ing. B. J. Bayer, vedoucí britského oddělení EÚ. Bayer služebně cestoval do Anglie. Když navštívil Londýn, Reiser se mu nejdříve vyhýbal a pak mu ve spěchu věnoval jen dvacet minut času, aby probrali ve stručnosti jen nejběžnější záležitosti, což nepovažoval za dostatečné.¹³⁹

Od července roku 1938 Reiser naprosto minimalizoval činnost.¹⁴⁰ Zdá se, že tomu bylo tak především ze dvou důvodů. Prvním z nich bylo vyostřování politické situace s definitivním zlomem po září 1938, a druhým, ryze soukromým, že v červnu 1938 žádal o to, zda by mu z EÚ nesdělili, jestli s ním mají zájem nadále spolupracovat a v případě kladné odpovědi, zda by nebylo možné, aby úprava pracovního poměru mezi ním a EÚ nemohla být na základě lhůty delší než šest měsíců. Svoji žádost zdůvodňoval tím, že při povaze činnosti, již vykonává, se musí brát v úvahu dlouhodobý vývoj započatých šetření a akcí.¹⁴¹ Prezidium EÚ však schválilo prodloužení měsíčního příspěvku 2.400,-- s platností od 1. července 1938 do konce téhož roku s tím, že pravděpodobně příspěvek nebude možné vyplácet po 1. lednu 1939.¹⁴² a skutečně to bylo i naposledy, kdy byl Reiserovi plat přiznán.¹⁴³

Reiser byl především obchodník. Znal podmínky světového obchodu a uměl se orientovat. Snažil se podporovat československý vývoz, ale rozhodující pro něj byl především zisk. To, že byl v první řadě obchodník a teprve až poté zpravodaj EÚ, mu bylo mnohokrát vyčteno, neboť se to údajně nesrovnávalo s postavením zástupce EÚ v zahraničí. Na druhou stranu mu právě toto postavení umožnilo podávat EÚ velmi cenné informace, protože se dostal do styku s lidmi, se kterými by nikdy nesetkal, kdyby byl činným pouze pro EÚ.

¹³⁸ NA, EÚ, karton 30, Curriculum vitae.

¹³⁹ NA, EÚ, karton 30, Výňatek ze zprávy o cestě do Anglie v červnu 1938, kterou napsal pro EÚ Bayer, nedatováno.

¹⁴⁰ Z dopisů, které měl vyřídil, jich dle Bayera Reiser 10 nezodpověděl, ignoroval žádost EÚ, aby podal výkaz o své činnosti a po září 1938 neučinil ani žádný návrh na další pracovní postup. V období od 1. července do konce října 1938 poslal jen 8 dopisů a za jejich napsání obdržel 9.600,-- , tj. 1.200,-- za jeden. NA, EÚ, karton 30, dopis Bayera generálnímu ředitelství EÚ ze dne 27. října 1938.

¹⁴¹ NA, EÚ, karton 30, dopis Reiseru generálnímu řediteli EÚ ze dne 18. června 1938.

¹⁴² NA, EÚ, karton 30, dopis ze dne 9. července 1938.

¹⁴³ Jednalo se o dobu, kdy v Londýně už byla založena agencie, v jejímž úřednickém aparátu Reiser nefiguroval.

Jako praktika Reiserer navíc vrcholně obtěžovala nadbytečná administrativa a zbytečné průtahy v jednání. Jeho velkorysé plány neustále srážela malichernost a nedostatek finančních prostředků poskytovaných ze strany EÚ. Současně představa, že by československé zájmy podporoval jen tak z potěšení z dobrého skutku, byla více než naivní. To že EÚ plně nevyužil jeho obchodního nadání a neinvestoval větší peněžní obnos do zřízení vzorkovny v Londýně již v této době, byla strategická chyba, zvláště uvědomíme-li si, že obdobnou instituci (agencii) nákladně zřizoval o pár let později, v době, kdy již neměla možnost přinést takové zisky jaké by přinesla v polovině 30. let.

Obr. č. 3: Shaftesbury Avenue v londýnské čtvrti West End.

8. Služební cesty zaměstnanců Exportního ústavu do Velké Británie

EÚ nevysílal do Velké Británie jen své stálé zástupce, ale za účelem návštěvy či organizace jednorázových akcí i zvláštní referenty, kteří se po splnění úkolu vraceli hned zpět do Československa. Tyto úředníky pověřoval například účastí na výstavách a veletrzích či vyřízením důležitých obchodních transakcí.

Jako jeden z prvních úředníků EÚ jel dne 12. října 1935 do Londýna (a do Belgie) propagační referent zpravodajského oddělení EÚ Josef Löwenbach, který zde měl připravit informační, statistický, tiskový a propagační materiál pro další zpracování.¹⁴⁴

Do Anglie opakovaně cestoval i referent EÚ a vedoucí britského oddělení Ing. B. Bayer. Na jaře 1937 Bayer navštívil v Londýně britský vzorkový veletrh. Pro EÚ o něm a o povšechných poznatcích ohledně anglického trhu napsal zprávu,¹⁴⁵ kterou pak EÚ v opisu poslal na ministerstvo zahraničních věcí.

O rok později Bayer cestoval do Londýna, aby osobně navázal obchodní spojení s některými dominiálními exportními domy. Při té příležitosti navštívil i československé vyslanectví a konzulát a sešel se s „některými exponenty čs. vývozu usazenými v Londýně.“¹⁴⁶ Na podzim téhož roku se do Velké Británie vrátil ještě jednou, aby navštívil výstavu Britské říše v Glasgow ve Skotsku. Zprávu o ní, již vypracoval pro EÚ, předal opět i ministerstvu zahraničních věcí.¹⁴⁷

Kromě těchto úplně krátkých pracovních cest vysílal EÚ do Velké Británie za účelem splnění zvláštních úkolů úředníky i na dobu několika měsíců. Tito úředníci sice v zahraničí pobývali třeba i tři a více měsíců, ale z organizačního hlediska zůstávali interními subjekty centrály EÚ a nebyli převedeni na tzv. vnější službu. Opakovaně takto vycestoval Václav Macík ze zemědělského oddělení EÚ.

Exportní ústav se vzhledem k celkovému zaměření československé ekonomiky specializoval na podporu vývozu výrobků lehkého a spotřebitelského průmyslu a na vývoz zemědělských a potravinářských produktů.

¹⁴⁴ NA, EÚ, karton 89, dopis generálního ředitele EÚ ministerstvu zahraničních věcí (dále MZV) ze dne 9. října 1935.

¹⁴⁵ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 12. dubna 1937.

¹⁴⁶ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 25. června 1938.

¹⁴⁷ NA, EÚ, karton 99, opis zprávy referenta EÚ Bayera zaslaný MZV dne 5. října 1938.

Dovoz zemědělských produktů do cílových zemích byl omezován devizovými, kontingentními a celními opatřeními, která znesnadňovala československý vývoz. Anglie zůstávala však pro dovoz zemědělských výrobků volná a projevovala značný zájem o československé dřevo, ovoce, zeleninu a řadu dalších produktů.

Do té doby, než do Británie odjel Macík, se tam vyvážela především cibule, třešně a rybíz konzervovaný kyslíčnickem siřičitým.

V EÚ si byli vědomi, že anglický trh zemědělskými výrobky skýtá širší možnosti a že jsou tam předpoklady pro umístění velkého množství zemědělského zboží. Využití trhu však brzdila jeho neznalost a nedostatek obchodních spojení. Bylo nutné udělat přehled přibližné spotřeby, požadavků kvality, třídění, dovolených způsobů konzervace, zdravotních předpisů a distribuce někým, kdo rozuměl specifikům prodeje zemědělských výrobků. Do té doby byli totiž do Anglie vysíláni hlavně odborníci v jiných odvětvích než zemědělském.

V roce 1937 vyslal EÚ na služební cestu do Londýna svého interního zaměstnance Václava Macíka. Macík již s podobným úkolem měl zkušenosti. V červnu 1936 cestoval do Británie, aby projednal dodávku zemědělského zboží, zvláště nakládaných třešní,¹⁴⁸ a úkol úspěšně splnil.

Macík byl úředníkem I. odboru EÚ.¹⁴⁹ Pracoval v zemědělském oddělení a po dobu pobytu ve Velké Británii dočasně převzal jeho agendu v Praze volontér dr. Klein.¹⁵⁰ Macík byl převeden na vnější službu EÚ a jeho plat v centrále zastaven.¹⁵¹ Místo tuzemského služného dostával plat se zahraničním příplatkem, EÚ mu proplatil cestovné do Londýna a zpět, přepravu zavazadel, vydání na kancelář, poštovné a místní cestovné.¹⁵² Navíc dostal i příspěvek „za účelem potřebného vybavení šatstvem.“¹⁵³

EÚ chtěl vyslat Macíka do Londýna od 1. května 1937 do konce července 1937. V této době měl provést šetření pro letní vývoz ovoce a podzimní vývoz všech plodin. Po 1. srpnu se měl vrátit zpět do Československa, aby zpracoval své poznatky a navázal

¹⁴⁸ NA, EÚ, karton 24, dopis EÚ československé legaci v Haagu (Nizozemí) ze dne 20. června 1936.

¹⁴⁹ Do sekce I. odboru EÚ spadalo generální ředitelství a správní orgány, personální oddělení, rozpočet, účtárna, pokladna, hospodářská správa a zemědělské oddělení.

¹⁵⁰ Dr. Klein byl přijat na tři měsíce do zemědělského oddělení na přechodnou dobu a bez závazku pro budoucnost za plat ve výši domácího platu Macíka. Do té doby pracoval jako volontér EÚ. NA, EÚ, karton 24, záznam EÚ značky DrKo/P ze dne 21. dubna 1937. Volontéři pracovali jako praktikanti a pokud se osvědčili, získali v EÚ stálé místo. Jako volontér začínal mj. i Macík.

¹⁵¹ NA, EÚ, karton 24, záznam EÚ značky DrKo/P ze dne 21. dubna 1937.

¹⁵² NA, EÚ, karton 24, dopis ze dne 27. dubna 1938.

¹⁵³ NA, EÚ, karton 24, dopis ze dne 17. dubna 1937.

dodatečná spojení s vývozci. Dne 15. září 1937 by se pak vrátil zpět do Anglie sledovat obchody a hájit zájmy československých vývozců při dodávkách.¹⁵⁴ Ve skutečnosti poprvé odjel do Londýna asi až 24. května 1937¹⁵⁵ a podruhé odjel na čtyři měsíce až 1. listopadu 1937, protože prezidium EÚ schválilo definitivně jeho odjezd teprve v září. Pak už byl jeho pobyt jen prodlužován. Dne 27. ledna 1938 prezidium schválilo návrh na prodloužení pobytu do konce května a pak ještě jednou na další tři měsíce. Poté se Macík už musel vrátit, protože jej potřebovali zase v ústavě.

Před prvním odjezdem do Londýna Macík ještě čtyři dny objížděl československé zemědělské firmy, jejichž výrobky měl v Británii prodávat. O naprosté neznalosti britského trhu a o reálných možnostech odbytu svědčí to, že navštívil i výrobce brynz (Ružomberok) a syrečků (Litovel).¹⁵⁶

V Londýně Macík bydlel v relativně drahém „boarding house“¹⁵⁷, ale jak se jeho pobyt prodlužoval, usiloval o pronajmutí bytu, protože při neustále nejistotě délky služební cesty si platil i zařízený byt v Praze, což pro něj bylo neekonomické.¹⁵⁸ Kancelář měl v budově „vyslanectví neb konzulátu“¹⁵⁹ na 8 Grosvenor Place, London, S. W. 1. Tím byla zjednodušena agenda mezi EÚ, konzulátem a vyslanectvím.

Aby Macík Angličany nemátl svým jménem „Václav“, rozhodl se jej EÚ přejmenovat na „William“. V dopise ze dne 7. června 1937 se píše: „Dodatkem k dopisu ze dne 4. t. m. zn. Dr/Do/Mn žádáme Vás, abyste napříště užíval výhradně tohoto označení: William Macík, agricultural expert of the Czechoslovak Export Institute.“¹⁶⁰

K Macíkovým úkolům patřilo studium trhu, včasné upozorňování na odbytové možnosti, navazování přímých spojení s importéry, napomáhání uzavírání obchodů a podpora celkového zvětšování vývozu.¹⁶¹

¹⁵⁴ NA, EÚ, karton 24, Návrh na rozpočet na vyslání úředníka zemědělského oddělení Exportního ústavu do Anglie. Schválený dne 27. dubna 1937.

¹⁵⁵ Macík píše v nedatovaném dopise: „S ohledem na korunovační slavnosti byl proponovaný odjezd odložen jednak na doporučení p. Dr. Reisera dále aby mohly býti vykonány potřebné přípravy.“ „....., takže po této stránce jest podepsaný k odjezdu připraven. Z toho důvodu prosí: 1. O stanovení data odjezdu a sice nejlépe na pondělí 24. května.“ NA, EÚ, karton 28.

¹⁵⁶ NA, EÚ, karton 24, Program návštěvy firem před odjezdem do Londýna. Duben 1937.

¹⁵⁷ boarding house = pension, soukromý hotel, hotýlek.

¹⁵⁸ NA, EÚ, karton 24, dopis ze dne 30. ledna 1938.

¹⁵⁹ NA, EÚ, karton 24, dopis z 19. dubna 1937.

¹⁶⁰ NA, EÚ, karton 24, dopis ze dne 7. června 1937.

¹⁶¹ NA, EÚ, karton 24, Návrh na rozpočet na vyslání úředníka zemědělského oddělení Exportního ústavu do Anglie. Schválený dne 27. dubna 1937.

Ihned po příjezdu Macík musel pomoci vyřešit setrvalý a stále se opakující problém, na který narazil československý obchodní zástupce Stanislav Kubánek. Kubánek, externí spolupracovník EÚ, zprostředkoval prodej zemědělských produktů Karla Bedřicha ze Znojma firmě City Brand Food Products, Ltd. London. V květnu 1937 pracoval na programu pro dodávky zemědělských produktů po sklizni, přičemž se snažil odstranit závady, jež se vyskytly při zásilkách z předcházející sklizně (1936). Českoslovenští vývozci totiž pravidelně nedodávali zboží v požadované kvalitě. Kubánek doslova jmenoval, že je třeba, aby produkty byly před odesláním prohlédnuty, což se vztahovalo hlavně na cibuli, která musela být navíc pečlivě roztríděna. Navrhoval, aby se pověřil někdo spolehlivý překontrolováním jakosti a třídění produktů před jejich expedováním a nespolehlivým dodavatelům se vrátilo nevyhovující zboží hned na místě v Československu, čímž by se zabránilo placení dovozného, cla a pojištění z neprodejných produktů. Na velikost problému, jaký nezdařená dodávka cibule byla, ukazovalo i to, že v době, kdy na anglický trh přicházela už nová cibule (duben 1937) z Egypta, nebyla ještě československá cibule z předcházejícího roku (1936) rozprodána, což obchodníkům způsobilo značné ztráty.¹⁶²

Když se Macík zapracoval, jeho práce začala přinášet výsledky. Naposledy jel z pověření EÚ do Londýna v roce 1939. Ze zemědělského oddělení EÚ jej tam vyslali za účelem odbytu ovocných dření. Jednání se mu podařilo přivést na dobrou cestu, protože do Londýna byly expedovány vzorkové zásilky a podány nabídky.¹⁶³

Macíkova činnost, ačkoliv byla omezená pouze na malý výsek vývozu, ukázala, kolik práce je v Anglii nutné vykonat pro podporu úspěšného exportu. Projevilo se to pak zejména v době, kdy po zabrání pohraničí v roce 1938 mnoho firem do té doby nezkušených v exportu muselo nahradit vývoz ze sudetského území.¹⁶⁴

¹⁶² NA, EÚ, karton 21, dopis ze dne 11. května 1937.

¹⁶³ NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 28. července 1939.

¹⁶⁴ NA, EÚ, karton 28, dopis Viktora Jansy generálnímu řediteli EÚ ze dne 9. prosince 1938.

9. Kolektivní zástupci ve Velké Británii

EÚ podporoval vývoz úzkou spoluprací s kolektivními zástupci československých firem. Kolektivní zástupci působili jako samostatní podnikatelé, ale za částečné finanční podpory ze strany EÚ. Ve Velké Británii pracovali celkem tři zástupci podporovaní EÚ: Stanislav Kubánek v Londýně se zaměřoval na sklářské výrobky, Viktor Reiser, který však pracoval pro EÚ především jako zpravodaj, na výrobky spotřebního průmyslu a chemické produkty a František Schwarz v Glasgow výhradně na sklářské výrobky.¹⁶⁵

Jak v praxi fungoval vztah mezi EÚ a kolektivními zástupci je možné ukázat na Stanislavovi Kubánkovi.

Kubánek působil od roku 1922 do roku 1933 jako obchodní zástupce Kavalierových skláren, pro které docíloval ročně milionových obrátů. Po rozvázání pracovního poměru se sklárnami se vrátil z Anglie do Československa. Během dvou let se mu podařilo získat řadu významných obchodních zastoupení a v roce 1935 se vrátil zpět do Londýna.¹⁶⁶

Kubánek obchodoval se sklem a porcelánem. Jeho firma nesla název *Glass, porcelain and hygienic enamelledware* a sídlila na 18, Bartlett's Buildings, Holborn Circus, London, E. C. 4. Kubánek nejprve pracoval v oboru technického, průmyslového a vědeckého skla a porcelánu a v roce 1937 rozšířil okruh své činnosti o sklo užitkové a ozdobné (křišťál, olovnaté sklo a porcelán ze vzácných zemin) a o sklo hotelové.¹⁶⁷

V Londýně uváděl na trh nové firmy a za uskutečněné obchody získával zprostředkovatelskou provizi. Vzhledem k tomu, že se však jednalo o nezavedené zboží, jeho zisk nebyl vysoký a EÚ mu vyplácel pravidelný měsíční příspěvek. Pravidelné poukazování finančního obnosu se podmíněčně vázalo na to, že Kubánek svou činnost věnuje výhradně zastupování československých firem, převezme, pokud to bude slučitelné s jeho dosavadními závazky k ostatním firmám, zastoupení dalších československých firem, bude pokud možno týdně zasílat zprávy o své obchodní

¹⁶⁵ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 3. února 1938.

¹⁶⁶ Dne 6. září 1935.

¹⁶⁷ NA, EÚ, karton 21, dopis Kubánka EÚ ze dne 11. května 1937.

činnosti, k nimž přiloží i opisy své korespondence se zastoupenými firmami a bude posílat konkurenční vzorky zboží.¹⁶⁸ Subvence od EÚ používal Kubánek ke krytí režie, dodatečně předkládal vyúčtování a prokazoval obchodní výsledky, jichž dosáhl.¹⁶⁹ Výše a doba, po kterou mu byly příplatky vypláceny, však byly ze strany Kubánka příčinou opakovaných proseb o jejich zvýšení.

EÚ subvencoval Kubánkovu činnost od 1. listopadu 1935 do 31. prosince 1937 částkou 2 500,-- Kč měsíčně, později jen 1 500,-- měsíčně. Celková podpora během těchto dvou let činila 49 500,-- Kč. Podle Kubánkova vyjádření však byly jeho začátky svízelné, protože firmy, které zastupoval, nevyráběly zboží hodící se pro anglický trh a zvýšení obrátu obchodu nastalo teprve koncem roku 1937, kdy podniky uzpůsobily sortiment poptávce. Nicméně jeho zisk stále nebyl dostatečný. Přesto, vzhledem k tomu, že EÚ mohl podporovat kolektivní zástupce jenom po počáteční období jejich podnikání, snížil Kubánkovi od 1. ledna 1938 do konce června 1938 podporu na 500,-- Kč měsíčně.¹⁷⁰ V lednu 1938 přizval Kubánek za společníka J. Williamse, který mu poskytl finanční vklad na placení cel a transportních výloh v Anglii, a tím navýšil firemní kapitál a umožnil zvýšení obrátu.

Ústav opakovaně navrhoval Kubánkovi k vyřešení jeho situace rozšíření obchodní činnosti a přibrání dalších firem z Československa, jejichž výrobky by pro anglický trh přicházely v úvahu, ale Kubánek to po předchozích zkušenostech odmítal, neboť měl již hodně práce s uplatňováním zboží stávajících podniků.

Dopisem ze dne 15. března 1938 sděloval Kubánek Exportnímu ústavu, že snížení jeho podpory se ho velmi těžce dotýká, že je „velice zklamán“, a znovu žádal, aby zvážil jeho situaci, zvláště s ohledem na jeho rodinu. „Věnoval jsem se věrně a s veškerou energií jen československým zájmům a odměna v ziscích jest tak dalece nepatrná u porovnání s hodnotou obchodu pro Československo, které by jinak byly ztraceny.“¹⁷¹

Nakonec si EÚ nechal poslat stanovisko ke Kubánkově obchodní činnosti z československého vyslanectví.¹⁷² Po jeho intervenci v Kubánkuv prospěch mu opět přiznal subvenci 1 500,-- Kč měsíčně s tím, „že po uplynutí této doby Vám již nebude

¹⁶⁸ NA, EÚ, karton 21, dopis EÚ Kubánkovi ze dne 8. listopadu 1935.

¹⁶⁹ NA, EÚ, karton 21, dopis ze dne 29. března 1938.

¹⁷⁰ NA, EÚ, karton 21, dopis EÚ československému vyslanectví v Londýně ze dne 12. března 1938.

¹⁷¹ NA, EÚ, karton 21, dopis Kubánka EÚ ze dne 15. března 1938.

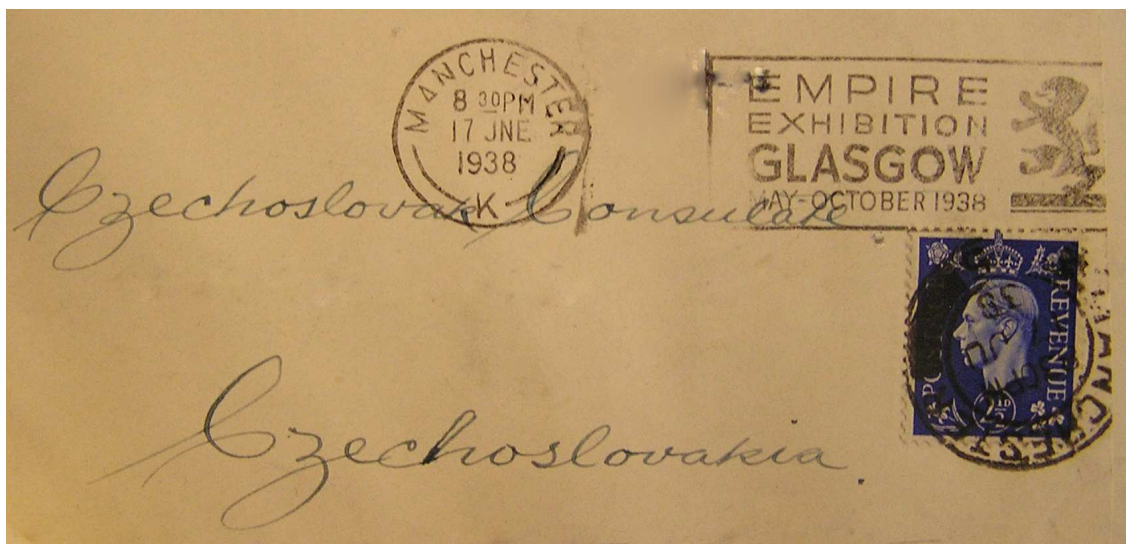
¹⁷² NA, EÚ, karton 21, dopis EÚ československému vyslanectví v Londýně ze dne 12. března 1938.

vyplácena žádná podpora ...“¹⁷³ Avšak dne 20. srpna 1938 EÚ Kubánkovi zase sděluje, „že měsíční podpora v dosavadní výši bude Vám prodloužena ještě na dobu dalších šesti měsíců ...“¹⁷⁴ „Definitivní zprávu podáme Vám však teprve počátkem září, po schůzi presidia Exportního ústavu československého, kterému tato záležitost bude předložena ke schválení.“¹⁷⁵

Kubánek pro EÚ rovněž vypracoval zprávu o hlavních náležitostech obchodu s Velkou Británií, jež byla otištěna v časopisu vydávaném Exportním ústavem *Světový obchod*.¹⁷⁶

Z výše zmíněného je patrné, že podpora soukromých kolektivních zástupců sice přinášela kýžené výsledky pro československý zahraniční obchod, ale nesla s sebou zřejmé finanční náklady a únavné administrativní handrkování o výši finančních podpor pro podnikatele.

Obr. č. 4: Obálka dopisu zasláného 17. června 1938 z Manchesteru na československý konzulát.

¹⁷³ NA, EÚ, karton 21, dopis ze dne 20. dubna 1938.

¹⁷⁴ NA, EÚ, karton 21, dopis EÚ Kubánkovi ze dne 20. srpna 1938.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Článek vyšel v časopise *Světový obchod*, číslo 32 ze dne 12. srpna 1938.

10. Cesty československých výrobců a obchodníků do Velké Británie

Do Velké Británie nevyjížděli za účelem prodeje či propagace československého zboží jen zaměstnanci či externí spolupracovníci EÚ, ale i samotní výrobci nebo jejich obchodní zástupci.

Podle zkušeností československého vyslanectví ve Velké Británii byla osobní návštěva výrobce v Londýně nejlepším způsobem, jak zakotvit na tamějším trhu, opatřit si informace o tom, které druhy zboží, jež dotyčná firma vyrábí (nebo by vyrábět mohla), mohou být na zdejším trhu nejlépe prodávány a jak nejvhodněji prodej organizovat. Návštěva, aby byla úspěšná, vyžadovala však dost podrobných příprav, jinak znamenala ztrátu mnoha času a zbytečné cestovní náklady.¹⁷⁷

Podobná stanoviska zastával i korespondent EÚ Reiser, který své názory podporoval praktickými zkušenostmi s pracovními cestami československých obchodníků. „Nejlepších a konkrétních výsledků se dá docílit, je-li možno s klientem osobně vyjednávat zde na místě. Mohu pak s ním společně propracovat mně uložené úkoly.“¹⁷⁸ Tímto způsobem našli jenom v roce 1936 odbytiště zástupci sedmi firem.¹⁷⁹ Uvedení jejich výrobků na trh usnadnilo to, že díky osobní návštěvě bylo možné lehce a rychle specifikovat zboží a zodpovědět otázky britských firem.

Reiser navíc vyjíždění na obchodní cesty propagoval i z morálně poněkud problematického důvodu. Někteří českoslovenští výrobci si mu totiž stěžovali na své obchodní zástupce, že jim nepodávají dost jasných zpráv, a žádali, aby jim zasílali vzorky britské konkurence. To však angličtí zástupci pokládali za vyzvědačství a odmítali. Reiser se domníval, že by se to dalo obejít tím, že by výrobce zajel do Británie a pak by od anglického zástupce efektivněji dostal podporu, která mu byla písemnou cestou byla odmítnuta.¹⁸⁰

EÚ si byl vědom významu, jaký měla zahraniční zkušenost československých obchodníků, a snažil se ji zprostředkovat pokud možno co největšímu počtu vývozců. Krom podpory výjezdů jednotlivců podporoval i akce hromadného rázu.

¹⁷⁷ NA, EÚ, karton 28, návrh: Organisační zastoupení Exportního ústavu v Londýně. 28. července 1937.

¹⁷⁸ NA, EÚ, karton 30, Výroční zpráva za rok 1936.

¹⁷⁹ Londýn navštívili zástupci firem, které měly zájem vyvážet lepenku, rajská jablka, kamenné hrobky, uhelné barvy, dřevěné domky, elektrické náčiní a ledek draselný.

¹⁸⁰ NA, EÚ, karton 30, Výroční zpráva za rok 1936.

Ve dnech 13. – 21. února 1937 se v Londýně a v Birminghamu konal vzorkový veletrh *British Industries Fair*, který poskytoval dokonalý přehled stavu britského průmyslu v dané době a všech novinek. Firma Wagons-Lits-Cock v Praze II, Příkopy 26, uspořádala na tento veletrh zájezd československých průmyslníků a obchodníků. Výprava měla kromě veletrhu navštívit zejména reprezentace hlavních britských dominií v Londýně. Podrobnosti zájezdu dojednala zmíněná společnost, ale aby akci dodala oficiální ráz, požádala obchodní a živnostenskou komoru, zda by nad výpravou nepřevzala protektorát. Komora žádosti vyhověla a o uspořádání výpravy projevila zájem dokonce i pražská britská legace. O celé záležitosti bylo zpraveno rovněž ministerstvo zahraničních věcí.

Komora se rozhodla pro převzetí protektorátu nad výpravou s ohledem na její propagační význam pro prohloubení hospodářských vztahů a kulturních styků anglicko-československých.¹⁸¹ Účastníci československé výpravy byli oficiálně přijati ve *Federation of British Industries* a v reprezentačních domech Kanady, Austrálie, Britského Malajska, Malty, Jižní Afriky, Indie a ve skotské a irské kanceláři. Měli možnost přijít do osobního styku s britskými hospodářskými činiteli ve dvou londýnských klubech a seznámili se zařízením londýnského přístavu.¹⁸² Celkově se jednalo o podnik mimořádného významu, kterému se dostalo zájmu jak z československé, tak britské strany a který nesporně přispěl k rozšíření obzorů československých průmyslníků.

Obr. č. 5: Razítko československého konzulátu v Londýně

¹⁸¹ NA, EÚ, karton 94, opis dopisu Obchodní a živnostenské komory v Praze MZV ze dne 21. ledna 1937.

¹⁸² NA, EÚ, karton 94, Zájezd na British Industries Fair v únoru 1937.

11. Obchodní cesty britských delegátů do Československa

Obdobný význam jako obchodní cesty československých podnikatelů do Velké Británie měly i cesty Britů do Československa. Obchodníci z anglických hospodářských kruhů opakovaně vyjížděli do ciziny, zejména do států ležících nejbližší k Británii, do Dánska a do Polska. Účelem těchto cest bylo především zkoumat možnost odběru anglických výrobků na cizích trzích. Přesto měly tyto návštěvy značný propagační význam pro dotyčné země v Anglii.

Na doporučení ministerstva obchodu se obrátil na EÚ Guido G. Holl, zástupce několika anglických listů a autor propagačního čísla o Československu v Manchester Guardian, a nabídl mu svoje služby pro propagaci turistického ruchu. Vzhledem k tomu, že EÚ měl mezi jiným za úkol pečovat o hospodářské využití cizineckého ruchu a byl v této otázce rovněž ve styku s ministerstvem zahraničních věcí, začal o nabídce uvažovat. Holl chtěl organizovat zvláště mnohačlenné exkurze anglických obchodníků, průmyslníků, zemědělců atd. do Československa. Za poskytnuté služby žádal hrazení cestovních a hotelových útrat, které ale blíže neoznačil.¹⁸³ Dle všeho z jeho návrhů však v praxi sešlo.

EÚ sledoval, jak postupují v Británii konkurenční státy, a když mu ministerstvo zahraničních věcí přeposlalo zprávu od varšavského chargé d'affaires o tom, že polské obchodní komory ve spolupráci s Federací průmyslu Velké Británie zorganizovaly zájezd anglických průmyslníků do Polska,¹⁸⁴ bylo to jednoznačně vnímáno jako popud uspořádat obdobnou akci také.

I vyslanectví ve Velké Británii se domnívalo, že by bylo možné zorganizovat takovou výpravu do Československa, a doporučilo jarní veletrh na Pražských Vzorkových Veletrzích. O vyjádření, zda by taková návštěva byla vítána, požádalo i ministerstvo zahraničních věcí.¹⁸⁵ Ministerstvo dopis přeposlalo mezi jinými i EÚ, který vyjádřil zájem spolupracovat na uskutečnění zájezdu. Logicky však soudil, stejně jako zástupce Pražských Vzorkových, že by se vedle anglických vývozců měli zájezdu zúčastnit hlavně zájemci o československé zboží. Navrhoval zájezd uspořádat ve větším

¹⁸³ NA, EÚ, karton 87, dopis EÚ MZV ze dne 31. května 1935.

¹⁸⁴ NA, EÚ, karton 89, dopis československého chargé d'affaires a. i. v Polsku Ing. Pospíšila v. r. MZV (v kopii EÚ) ze dne 16. října 1935.

¹⁸⁵ NA, EÚ, karton 92, dopis z vyslanectví v Londýně MZV ze dne 23. listopadu 1936.

měřítka, aby hosté měli možnost navštívit i jiná místa a závody a měli rovněž možnost uspořádat informativní rozhovory s československými zájemci o vývoz či dovoz.¹⁸⁶

Důležité bylo rozhodnout, zda se mělo jednat o exkurzi spíše reprezentační, které by se účastnily veřejně činné osobnosti, nebo o exkurzi ryze obchodní. Pokud šlo o výběr účastníků, EÚ předpokládal, že vyslanectví v Londýně jej projedná s Československou sekci londýnské obchodní komory. Ryze technickou stránku zájezdu pak zajišťovala londýnská pobočka Čedoku.

O tom, že se jednalo o akci, jež se těšila největší možné podpoře, svědčí to, že účastníkům, použijí-li veletržní legitimace z jarního veletrhu, byla poskytnuta sleva 50 % sleva z ceny jízdného na československých státních drahách do Prahy a zpět.¹⁸⁷

Poté, co by vešly ve známost bližší intence vyslanectví v Londýně, jakožto iniciátora akce, EÚ doporučil svolat poradu všech zúčastněných subjektů buď na ministerstvu zahraničních věcí nebo v EÚ.¹⁸⁸

Zúčastněné instituce sestavily pracovní výbor a v sobotu dne 10. dubna 1937 v 10.00 se v místnostech pražské obchodní komory konala jeho velká porada, kde se všichni interesanti domluvili na programu zájezdu.¹⁸⁹ Krom toho nastaly i první rozpory mezi organizátory. Při jednání na poradě o zájezdu londýnské obchodní komory zástupce ministerstva zahraničních věcí neslabil všeobecnou podporu zájezdu, jak to bylo později interpretováno, nýbrž jenom příspěvek k obědu, který by Unie anglických klubů uspořádala ve Společenském klubu. Pokud se týkalo všeobecné podpory podniku, vyhradil si zástupce ministerstva pan dr. Lusk, že musí být výběr účastníků proveden v dohodě s vyslanectvím, což sdělil komoře i vyslanectví.¹⁹⁰ Při organizování zájezdu přispěl podněty týkajícími se cizineckého ruchu také londýnský spolupracovník EÚ Stanislav Kubánek.¹⁹¹ Výprava nakonec úspěšně proběhla, dodatečně se dořešovaly jen některé otázky ohledně jejího financování.

¹⁸⁶ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 5. prosince 1936.

¹⁸⁷ NA, EÚ, karton 94, dopis z ministerstva železnic Československé republiky ze dne 15. ledna 1937.

¹⁸⁸ Na organizaci zájezdu spolupracovalo ministerstvo obchodu, Pražské Vzorkové Veletrhy, ministerstvo železnic, Ústřední svaz československých průmyslníků a ministerstvo zahraničních věcí.

¹⁸⁹ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 5. dubna 1937.

¹⁹⁰ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 16. dubna 1937.

¹⁹¹ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 21. prosince 1936.

Kromě takto hromadně organizovaných návštěv z Velké Británie však do Československa přijížděli za účelem uzavření obchodů i jednotlivci zastupující britské firmy. Do Československa např. přijel na vyzvání EÚ specialista na papírenský průmysl Philip Marx z firmy Amex Co. Londýn. Během pobytu mu EÚ umožnil rozmluvy se všemi vedoucími výrobci papírového zboží v Československu a s většinou z nich navázal Marx i slibné styky. Navíc mnohým výrobcům předložil celou řadu dobrých výrobních námětů pro anglický trh.¹⁹²

Obdobným způsobem přijel do Československa Emilio Sala, obchodní zástupce firmy S. Hubbard Ltd., která dovážela do Velké Británie vlnu. Jeho návštěvu ohlásil zprávou ministerstvu zahraničních věcí konzulát v Londýně.¹⁹³ Přípravu měl na starosti EÚ a o návštěvě byla zpravena Obchodní a živnostenská komora v Liberci. EÚ pro Salu připravil seznam československých česáren vlny, které připadaly v úvahu jako dodavatelé vlněných výčesků pro anglickou firmu. Při návštěvě ústavu Sala dostal dokonce mapu Československa, kde měl zakreslená místa sídel jednotlivých firem, a obdržel i další informace. Sala byl s pomocí EÚ spokojen a přislíbil, že po návratu do Londýna podá EÚ zprávu o výsledku svého jednání v Československu.¹⁹⁴ Poté, co návštěvník odjel, nechalo si ministerstvo zahraničních věcí vypracovat od EÚ zprávu o tom, s jakým výsledkem se jeho obchodní cesta potkala.¹⁹⁵

Obdobných návštěv proběhlo více. Ne všechny ale slavily úspěch. EÚ např. připravoval katalogy pro zástupce firmy McLennen, McFeely & Prior Ltd. z Vancouveru (Kanada), kteří měli navštívit Československo a jejichž návštěvu pomáhalo zajišťovat vyslanectví v Londýně.¹⁹⁶ Ti však nakonec vůbec nedorazili.¹⁹⁷ Zahraniční cesty obchodníků, a to ať už britských do Československa či československých do Británie, se ukázaly jako účinný nástroj podpory mezinárodního obchodu. Ačkoli skupinové zájezdy Britů do Československa, vzdor představám některých úředníků, pravděpodobně sice přispěly spíše k dovozu než k vývozu, napomohly přinejmenším tomu, že účastníci nabyli nových poznatků o hostitelské zemi, osobně se setkali se svými obchodními partnery a mohli se ujistit o jejich solidnosti.

¹⁹² NA, EÚ, karton 96, dopis EÚ MZV ze dne 7. prosince 1937.

¹⁹³ Zprávu konzulát zaslal 19. února 1938.

¹⁹⁴ NA, EÚ, karton 97, dopis EÚ MZV ze dne 9. března 1938.

¹⁹⁵ NA, EÚ, karton 97, dopis MZV EÚ ze dne 3. března 1938.

¹⁹⁶ NA, EÚ, karton 96, dopis EÚ vyslanectví v Londýně ze dne 25. listopadu 1937.

¹⁹⁷ NA, EÚ, karton 98, dopis EÚ MZV ze dne 26. dubna 1938.

Pozitivní informace o Československu pak zpětně mohly přispět k exportu dalšího zboží.

Obr. č. 6: Řeka Temže v okolí londýnských doků

12. Publikační a propagační činnost Exportního ústavu

Publikační činnost EÚ se zaměřovala na dvě cílové skupiny. Pro československé obchodníky a výrobce vydával informační materiály, v nichž je zpravoval o dění na mezinárodních trzích, a pro zahraniční zájemce reklamní materiály, které měly propagovat československé exportní zboží.

Především pro československé obchodníky byl určen týdeník *Světový obchod*, který souběžně vycházel v němčině pod názvem *Welthandel*. Časopis vydával EÚ od 1. května 1935. *Světový obchod* byl platformou EÚ pro uveřejňování článků o zahraničí a hospodářské situaci v jednotlivých zemích. Obsahoval rovněž informace o změnách cel, předpisů o osvědčení původu zboží, kontingentech, devisovém řízení, konsulárních fakturách, o obchodních cestujících, zahraničních trzích, možnostech odbytu pro československé zboží a podobně.¹⁹⁸ O kvalitě a o váženosti, jíž časopis požíval, svědčí to, že jej pro československé zastupitelské úřady v cizině odebíralo ministerstvo zahraničních věcí.¹⁹⁹

EÚ však používal časopis i k čistě pragmatickým účelům. Např. v čísle 35/1938 uveřejnil na popud ministerstva zahraničních věcí výzvu,²⁰⁰ aby se firmy, které spolupracují s britskou firmou Eastern Midland Stores Supply Ltd., London, ozvaly EÚ „vzhledem k informacím, které na tuto firmu došly.“²⁰¹ Žádné firmy se sice po výstraže na EÚ neobrátily, ale tím, že varování vyšlo v tisku, měly alespoň možnost se o něm dozvědět.

V roce 1936 vedli představitelé EÚ jednání s majitelem časopisu *Trade and Industry*, kterým byla společnost pro zahraniční obchod. Společnost se však časopisu nechtěla vzdát, ale nepřála si ani, aby EÚ vydával konkurenční list. Záležitost se nakonec vyřešila počátkem roku 1937 dohodou o spolupráci.²⁰² EÚ jednal i s majitelem časopisu *Export*, který byl tehdy považován za nejdokonalejší časopis svého druhu, ale

¹⁹⁸ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 88.

¹⁹⁹ Na rok 1935 objednalo ministerstvo zahraničních věcí u Novinářství Orbis 84 výtisků časopisu *Světový obchod* pro zastupitelské úřady Československé republiky. NA, EÚ, karton 87, Objednávka.

²⁰⁰ NA, EÚ, karton 99, dotaz z MZV, jak byla vyřízena jeho žádost, září 1939.

²⁰¹ NA, EÚ, karton 99, dopis EÚ, září 1938.

²⁰² JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 89.

věc se protahovala pro nutnost přezkoumání vztahů vydavatele s Německem a nakonec utichla docela.²⁰³

Pro čtenáře z Československa byla publikována rovněž edice *Knihovna praktického vývozce*, při jejímž vydávání EÚ spolupracoval s obchodní a živnostenskou komorou. V jednotlivých brožurách odborníci rozebírali různé otázky zahraničního obchodu a udíleli rady československým obchodníkům.²⁰⁴

Pro informování zahraničních obchodníků EÚ vydával celou řadu propagačních brožur a letáků. Krom toho distribuoval mezi zájemce brožury a časopisy, které k propagaci československých výrobků vydávala ministerstva či jiné korporace, a naopak své publikace dával k dispozici ministerstvu zahraničních věcí.

Pravidelným problémem byl nedostatek materiálů, a to z obou stran. Nemělo je ani ministerstvo, ani EÚ. EÚ rozdával materiály zájemcům z ciziny, kteří jej přímo navštívili, a posílal je rovněž svým exponentům v cizině.²⁰⁵ Zvláště těchto, jak se zvětšovala agenda EÚ, neustále přibývalo, a tak měl ústav propagačních materiálů neustále nedostatek.

Ve Velké Británii materiály rozdávalo vyslanectví, konzulát, korespondenti i kolektivní zástupci spolupracující s EÚ. O propagační materiály korespondenti a kolektivní zástupci žádali u EÚ, který jim buď poslal své brožury nebo se s žádostí obrátil dál na ministerstvo zahraničních věcí. Např. dne 11. srpna 1936 žádal EÚ propagační sekci ministerstva zahraničních věcí²⁰⁶ o zaslání publikací v anglickém jazyce, protože jeho dosavadní zásoba již byla vyčerpána. Více než za měsíc obdržel k rozeslání od ministerstva zahraničních věcí 100 výtisků anglické brožury *Czechoslovakia* a 50 výtisků anglické brožury *Prague*.²⁰⁷

V některých případech ministerstvo zaslalo letáky rovnou osobě, která je distribuovala. Když např. v lednu 1937 žádal Kubánek o zaslání propagačních brožur

²⁰³ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 89.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 89.

²⁰⁵ NA, EÚ, karton 93, dopis ředitele I. odboru EÚ MZV ze dne 11. srpna 1936.

²⁰⁶ Propagační sekce ministerstva zahraničních věcí sídlila ve Velflíkové ulici 1428 v Dejvicích. Další sídlo ministerstva zahraniční bylo v Toskánském paláci na Hradčanském náměstí a ve Strakově akademii.

²⁰⁷ NA, EÚ, karton 92, děkovný dopis ředitele I. odboru EÚ propagační sekci MZV ze dne 21. září 1936.

Czechoslovakia s „úvodníkem spisovatele Karla Čapka“, napsal EÚ, ale materiály přišly přímou cestou z ministerstva.²⁰⁸

Častou variantou bylo, že EÚ požádal u ministerstva o letáky, které ještě neměly přímého určení, a pak je rozdával dle aktuální potřeby. Cizinci, kteří navštívili EÚ, mnohokrát žádali o přehlednou brožuru o Československu. EÚ jim většinou dal brožuru *Czechoslovakia* „s úvodníkem spisovatele Karla Čapka“, kterou pro ministerstvo zahraničních věcí vytisklo nakladatelství Orbis v Praze. Když EÚ požádal o brožury, ministerstvo zaslalo objednávku nakladatelství a to je EÚ následně dodalo. Např. dne 19. ledna 1937 EÚ žádal ministerstvo zahraničních věcí, aby mu dalo k dispozici větší počet těchto brožur,²⁰⁹ a ministerstvo zahraničních věcí o tři dny později požádalo nakladatelství Orbis, aby EÚ zaslalo po 50 výtiscích brožury *Československo* v jazyce anglickém, francouzském a německém.²¹⁰ O způsobu upotřebení propagačních materiálů EÚ vždy posílal ministerstvu zprávy.

O rok později se situace opakovala. Dne 22. března 1938 EÚ zase prosil o zaslání propagačních brožur v cizích řečech, zejména měl zájem o anglickou publikaci *Czechoslovakia*. Svoji žádost odůvodnil stálým nárůstem význačných návštěv z ciziny, kterým je nutné dát nejen obchodní brožury vydávané Exportním ústavem, ale také všeobecné o Československu. EÚ jich chtěl uvolnit ze zásob ministerstva zahraničních věcí pokud možno co největší počet.²¹¹ Ministerstvo dalo příkaz nakladatelství, aby EÚ zaslal po 25 výtiscích francouzského a německého vydání. Anglické vydání bylo ještě v tisku. Ministerstvo EÚ alespoň upozornilo, že město Praha vydalo publikaci *Praha* v jazyce anglickém, francouzském a německém a že turistické propagační brožury vydalo ministerstvo obchodu.²¹² EÚ obdržel německé a francouzské brožury do konce května a o anglické poprosil ještě jednou.²¹³ Ministerstvo mu na žádost o ně poslalo 10 výtisků propagační publikace v anglickém jazyce pojednávající o sudetoněmeckém problému. Žádané anglické publikace *Czechoslovakia* dosud nevyšly.²¹⁴ A když už konečně v červnu 1938 vyšly, ministerstvo EÚ jich EÚ stejně nemohlo přidělit dostatek,

²⁰⁸ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 28. ledna 1937 (I/6 DrAl./Pp).

²⁰⁹ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 19. ledna 1937.

²¹⁰ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 22. ledna 1937.

²¹¹ NA, EÚ, karton 97, dopis ze dne 22. března 1938.

²¹² NA, EÚ, karton 98, dopis ze dne 12. dubna 1938.

²¹³ NA, EÚ, karton 98. Dne 31. května 1938 už z EÚ děkovali za výtisky.

²¹⁴ NA, EÚ, karton 98, dopis ze dne 7. června 1938.

protože je mělo „na skladě pouze ve velmi omezeném množství.“²¹⁵ Vzhledem k tomu mu žádané publikace poslalo pouze po 20 – 30 výtiscích.

Množství propagačních a informačních letáků, které z druhé strany mohl poskytnout EÚ ministerstvu zahraničních věcí, bylo také mizivé. EÚ např. vydal brožuru *For you exacting customers*, jejíž výtisky si chtělo v září 1938 vyžádat ministerstvo. EÚ však neměl na skladě už ani jeden výtisk. Nabídl tedy alespoň anglický *Adresář nákupčích v Československu*, který sice také ještě neměl, neboť byl teprve v tisku, a přislíbil dát k dispozici konzulátům a vyslanectvím brožuru o exportních potravinách, jíž ovšem rovněž nechával tisknout.²¹⁶

Snad jedině brožura *A better chance for you* z počátku roku 1939 měla nevídaný náklad 50 000.²¹⁷ Avšak bohužel shodou okolností ani tento velkorysý náklad nakonec k propagaci příliš nepřispěl. Ministerstvo zahraničních věcí požádalo EÚ o jím vydané anglické propagační publikace dne 16. února 1939. Dne 24. března 1939 EÚ odpověděl, „že podle jeho názoru, jest zaslání propagačního materiálu nyní bezpředmětné.“²¹⁸ Na přání ministerstva jest však ústav milerád ochoten požadovanou publikaci *A better chance for you* zaslati v potřebném množství.“²¹⁹

Podle počtu většiny publikací je očividné, že se na dnešní poměry skoro nikdy nejednalo o skutečně velké množství výtisků reklamních materiálů, a je otázkou, zda takto nedostatečně zajištěná informační a propagační činnost mohla vůbec přinést nějaké výsledky. Jisté však je, že ačkoli náklady jednotlivých vydání byly kvantitativně poměrně nízké, jejich kvalita byla vysoká a publikační a ediční činnost EÚ většinou byla velmi dobře hodnocena a těšila se zájmu obchodníků.²²⁰

Zarážející je, že EÚ neměl své vlastní fundované překladatele. EÚ uzavřel dohodu s ministerstvem zahraničních věcí, že mu bude opatřovat překlady informačních a propagačních statí pro cizí tisk. Mezi prvními třemi příspěvky, jež EÚ zaslal

²¹⁵ NA, EÚ, karton 98, dopis ze dne 24. června 1938.

²¹⁶ NA, EÚ, karton 99, dopis ze dne 8. září 1938.

²¹⁷ JIRÁNEK, Tomáš. *Organisační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 90.

²¹⁸ Dne 15. března 1939 bylo Česko-Slovensko okupováno.

²¹⁹ NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 24. března 1939.

²²⁰ JIRÁNEK, Tomáš. *Organisační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 90.

ministerstvu s žádostí o překlad 18. ledna 1937, byl i článek „Vyšší domácí odbyt a téměř dvojnásobný vývoz československého cukru“ určený pro anglický tisk.²²¹

Hned o deset dní později zaslal EÚ ministerstvu zahraničních věcí další stať pro zahraniční tisk a prosil o urychlené přeložení do angličtiny.²²² Pomoc ministerstva pak pokračovala i v následujícím období.

Ministerstvo zahraničních věcí zajišťovalo pro EÚ i překlady článků z němčiny do angličtiny. Z němčiny do angličtiny např. žádal EÚ o přeložení u článku *Czechoslovakischer Hopfen*.²²³ Zajímavé je, že mezi žádostmi byla i jedna o pro překlad do angličtiny pro zvláštní anglické vydání časopisu *Gemeindeblatt*.²²⁴

V rámci propagace obstarával EÚ rovněž reklamu na Československo a jeho výrobky v zahraničním tisku. Při uveřejňování informačních materiálů EÚ zastával strategii publikování jednotlivých článků a zpráv rozptýleně po celých ročnících jednotlivých časopisů. Tuto strategii upřednostňoval před vydáváním speciálních příloh, neboť se domníval, že podpora vydávání zvláštních československých čísel zahraničními listy by byla příliš nákladná investice v poměru k její praktické hodnotě. Z tohoto důvodu např. zamítl v roce 1937 finančně se podílet na zvláštní československé příloze ve *The Times Trade and Engineering*.²²⁵

Návrh vydat zvláštní číslo *The Times Trade and Engineering* poslala sama redakce časopisu na československé vyslanectví v Londýně²²⁶ a to dopis v opisu předalo EÚ. Časopis připravoval zvláštní čísla věnovaná Dánsku, Švédsku a Norsku a žádal o sdělení, zda může do svého plánu na rok 1937 zahrnout i Československo. Vyslanectví v dopise charakterizovalo časopis jako nepolitický list zabývající se britským a zahraničním obchodem, jehož nejdůležitější čtenáři jsou „ředitelé a členové správních rad předních obchodních a průmyslových podniků ve Velké Británii, britských koloniích jakož i v četných /asi 60/ cizích zemích.“²²⁷ Náklad zvláštního čísla by byl asi 24.000 – 30.000 exemplářů, což v porovnání s nákladem běžných československých vydání bylo neuvěřitelně mnoho. V přiložené brožurce byly zaslány i

²²¹ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 18. ledna 1937.

²²² NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 28. ledna 1937 (IV/Pi/Ža).

²²³ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 31. března 1937.

²²⁴ NA, EÚ, karton 96, dopis ze dne 26. října 1937.

²²⁵ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 21. ledna 1937.

²²⁶ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 26. června 1936.

²²⁷ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 7. ledna 1937.

inzertní sazby. Z daného vyplynulo, že od EÚ se nechtěla žádná finanční podpora na vydání, pouze poskytnutí informací případným inzerentům, že dané číslo může vyjít a že existuje možnost uplatnit v něm svou vlastní reklamu. EÚ tuto jedinečnou a zcela jistě i prestižní nabídku odmítl. Držel se své politiky, že je to drahé a neefektivní. „Exportní ústav nemohl by se zúčastniti finančně zvláštní československé přílohy ve shora uvedeném anglickém časopise a nemohl by také doporučiti firmám, příliš obtěžovaným žádostmi o inserci, aby v příloze inserovaly.“²²⁸ Jinými slovy, uveřejňování inzerce bral v podstatě jako sponzorování časopisů a ne jako investici do možného zvýšení odbytu. Ukazuje-li toto na nepružnost ekonomického myšlení činitelů EÚ, tak fakt, že vydavatelé časopisu poslali nabídku už v červnu 1936 a v EÚ o ní jednali až v lednu 1937, tuto skutečnost jen dotvrzuje.

Na ministerstvo zahraničních věcí přišla nabídka anglického listu *Financial News* pro uveřejnění inzertní publicity ještě v dubnu 1939. Ministerstvo ji stihlo předat EÚ a chtělo, aby mu sdělil, jestli této nabídce, případně v jakém rozsahu, použil.²²⁹ Ten to ale pravděpodobně už nemohl zvládnout kvůli soudobým politickým událostem.

Pro zviditelnění československých výrobků ve Velké Británii EÚ organizoval přednášky a pomáhal obchodníkům a výrobcům zařizovat účast na velkých veletrzích nebo pomáhal při zajišťování drobnějších čistě československých výstav.

EÚ organizoval ve Velké Británii i přednášky pro odbornou veřejnost. Když v prosinci 1936 informovalo ministerstvo zahraničních věcí EÚ o tom, že Československá sekce obchodní komory v Londýně projevila zájem o přednášku československých hospodářských činitelů,²³⁰ EÚ tam vyslal svého ředitele Jaroslava Koseho. Kose v Londýnské obchodní komoře přednášel 13. února 1937 a pro svoji prezentaci si z ministerstva zahraničních věcí zapůjčil i nový propagační film, což svědčí o tom, že k zadanému úkolu přistupoval naprosto profesionálně.²³¹

Účast československých výrobců na britských veletrzích byla sporadická. Když už se výrobci do Británie vydali, bylo to spíše proto, aby tam načerpali inspiraci a rozšířili si obzory, než aby prodali svoje výrobky. Je pravděpodobné, že výstav se

²²⁸ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 21. ledna 1937.

²²⁹ NA, EÚ, karton 98, dopis ze dne 14. dubna 1939.

²³⁰ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 5. prosince 1936.

²³¹ Kopie filmu byla zaslána z ministerstva na vyslanectví, kde si jej převzal. NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 3. února 1937.

účastnili spíše zástupci velkých podniků. Ti si ale expozici na veletrhu zařizovali sami, bez pomoci EÚ.

V archívním fondu EÚ se dochovaly doklady o tom, že londýnská agencie měla zařídit návštěvu zástupce československých továren Josefa Sipajla v Londýně a v Birminghamu.²³² Sipajlo měl zájem pronajmout si plochu na výstavě *Ideal Home Exhibition*, která se konala od 11. dubna do 11. května 1939. V březnu odjel z Londýna do Prahy, kde navštívil EÚ, aby zde dojednal účast dalších firem než jen těch, které běžně zastupoval, a chtěl od něj finanční příspěvek, ale v té době sám nevěděl přesně kolik. EÚ uvažoval i o tom, že by se mu příspěvek zaplatil, ale až když by vykázal úspěch. Příznačné bylo, že Sipajla sice znal legační rada Jansa, ale informace o něm byly na legaci a Jansa měl spis někde uzamčen. Vedoucí agencie Ploskal o něm do Prahy nic neposlal, a EÚ tudíž Sipajlovi žádnou podporu neposkytl.^{233, 234}

O trochu lepší výsledky vykazoval EÚ při organizování menších výstav. Koncem roku 1938 zajistil za výpomoci vyslanectví a EÚ pan Goldscheider v obchodních místnostech firmy Osler & Faraday Ltd.²³⁵ na rohu ulic Newman Street a Oxford Street, místě, jež se k tomuto účelu velice hodilo, protože Oxford Street je jednou z nejživějších obchodních tepen Londýna, výstavu uměleckých předmětů. Za tímto účelem měl kromě standardní produkce firem zapůjčené kolekce školních prací. Goldscheider se usilovně snažil o propagaci výstavy v příslušných obchodních kruzích a docílil toho, že nákupčí obchodních domů ji v značném počtu navštívili. Přesto v důsledku obtížné situace na trhu, který byl uměleckým zbožím nadmíru zásoben, nepodařilo se podle vlastního vyjádření Goldscheidera „docílití žádoucího obchodního úspěchu.“²³⁶ Ve zprávě, která došla EÚ z vyslanectví, je navíc uvedeno, „že dvě třetiny vzorků /většinou od sudetoněmeckých firem/ vůbec nedošly,²³⁷ což se na úspěšnosti výstavy také muselo podepsat.

²³² Josef Sipajlo měl kancelář v Londýně na 25 Hig Street, Kensington. NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 10. března 1939.

²³³ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 10. března 1939.

²³⁴ Shodou okolností je pravděpodobné, že i kdyby spis došel, Sipajlo by stejně podporu neobdržel, protože když chtěl v Londýně uspořádat „výstavku“ pro několik československých firem, EÚ si o něm opatřil reference, které vyznívaly velmi nepříjemně, a konzulátu v Londýně dokonce doporučil opatrnost při jednání s ním. NA, EÚ, karton 149, dopis ze dne 3. února 1939.

²³⁵ Osler & Faraday Ltd., 89/91, Newman Street, Oxford Street, London, W. 1.

²³⁶ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 2. prosince 1938.

²³⁷ Tamtéž.

Publikační a propagační činnost EÚ nelze hodnotit jako celek, protože její úroveň byla značně nevyrovnaná. Na jedné straně jí lze vytknout naprosto nedostatečné využívání inzertních možností, nepružnost a do jisté míry i neschopnost dosáhnout zisků. Na druhé straně pro ni byla charakteristická odbornost a vysoká informační hodnotnost. Vynaložená snaha navíc často nepřinesla očekávané výsledky i proto, že v posledních letech před válkou ekonomiku nepříznivě ovlivňovaly hospodářské krize a přímo destruktivně do ní zasahovaly politické okolnosti.

Obr. č. 7: Walworth Road ve čtvrti Southwark

13. Poskytování informací

K nejdůležitějším úkolům EÚ patřilo sbírání, zpracovávání, uchovávání a rozšiřování hospodářských informací, jež byly důležité pro zahraniční obchod. EÚ shromažďoval zprávy a předával je dál k příjemcům, kteří je přímo potřebovali. EÚ si zajišťoval informace z nejrůznějších zdrojů – z jednotlivých ministerstev, státních zastupitelských úřadů, obchodních a živnostenských komor, vyslanectví a konzulátů, oborových organizací, ale např. i z odborných publikací a zahraničního tisku.

Informační činnost EÚ ohledně obchodu s Velkou Británií měla dvě roviny: na první rovině probíhalo vzájemné informování se mezi EÚ, ministerstvem zahraničních věcí a československým vyslanectvím a konzulátem v Londýně a na druhé rovině poskytování informací vně tuto administrativu. V druhém případě se jednalo především o poskytování přetříděných informací výrobcům exportního zboží, které se realizovalo buď skrze informační bulletiny nebo skrze informační struktury obchodních a živnostenských komor.

Za názornou ilustraci toho, jaké zprávy si mezi sebou vyměňoval EÚ s ministerstvem zahraničních věcí, s vyslanectvím a konzulátem v Londýně ohledně jejich práce ve Velké Británii, může posloužit korespondence, kterou spolu vedly od ledna 1935 do prosince téhož roku.²³⁸

Mezi zmíněnými institucemi běžela čilá spolupráce. Navzájem se informovaly ohledně nejrůznějších otázek. Ze strany EÚ se jednalo ponejvíce o informace o tom, jaké jednotlivé dílčí kroky učinil ohledně podpory zahraničního obchodu, jak vyřídil pohledávky podané britskými zájemci či jakým způsobem vyřídil stížnosti podané československými firmami či úřady na jiné československé firmy působící v zahraničí.²³⁹

Dále EÚ ministerstvu zahraničních věcí posílal žádosti o zásah ve prospěch československých obchodníků. Často to bylo v odezvě na ztrátu trhu v některém ze zahraničních států nebo na kroky jiných států, které mohly snížit konkurenceschopnost

²³⁸ Tato korespondence je uložena v kartonech 86 – 89. V několika případech je do výčtu okruhů zařazena z důvodu názornosti i korespondence novější.

²³⁹ Dopisem ze dne 25. února 1936, NA, EÚ, karton 90, např. informoval ministerstvo zahraničních věcí o způsobu, jakým řešil záležitost „podbízení cen na anglickém trhu firmou J. Rindkopf a synové, Kost'any.“

československého zboží na mezinárodním trhu. Taková situace nastala např. v roce 1935, kdy EÚ informoval ministerstvo zahraničních věcí o tom, že vývoz ječmene z Československa stále klesá, neboť na cizích trzích československému ječmeni silně konkuruje ječmen polský a to jednak cenově a jednak díky zásahům polských obchodních attaché. V důsledku toho žádal EÚ o podporu vývozu ječmene za pomoci československých zastupitelských úřadů. Při hledání nových odbytišť měl trh v Mexiku, který byl pro československé vývozce v důsledku výše zmíněných kroků ztracen, nahradit trh Velké Británie.²⁴⁰

Ministerstvo zahraničních věcí si rovněž nechávalo z EÚ zaslat opisy některých dopisů, které posílal československému vyslanectví nebo konzulátu v Londýně, případně stanoviska EÚ k některým obchodním kauzám.²⁴¹ EÚ mu oznamoval i výsledky sporů mezi československými a britskými firmami. Např. v lednu 1936 si ministerstvo zahraničních věcí vyžádalo, aby mu byl sdělen výsledek sporu firmy J. J. Schwadron a spol. s firmou The London Holeproof Hosiery Co. Ltd. ohledně neproplacených pohledávek.²⁴²

Naopak ministerstvo zahraničních věcí poskytovalo EÚ především zprávy týkající se všeobecných podmínek obchodu a národohospodářské zpravodajství. Do okruhu těchto zpráv spadaly informace ohledně uzavřených mezinárodních bilaterálních smluv. V těchto případech byl většinou EÚ zařazen do celé skupiny státních subjektů, kterým se tato zpráva posílala. Do této skupiny obvykle patřilo ministerstvo obchodu, zemědělství, financí, Národní banka československá, Ústřední svaz československých průmyslníků, Ústředna obchodních a živnostenských komor, Ředitelství Pražských

²⁴⁰ NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 15. dubna 1935.

²⁴¹ Stanovisko EÚ si např. ministerstvo zahraničních věcí vyžádalo v případě firmy Vater, Knobloch a Co. z Jabloneckých Pasek dopisem ze dne 19. února 1936, NA, EÚ, karton 91. Firma Vater, Knobloch a Co. poskytla anglické firmě Ischadasch Ltd., 3, Hillrise Road, London vzorky kolekce, které britská firma nevrátila. Konzulátu se podařilo přimět ji k tomu, aby navrátila alespoň část kolekce, kterou u sebe uchovávala, ale část vzorků dle jejích vlastních údajů přenechala příteli z Ameriky. NA, EÚ, karton 91, dopis ze dne 29. února 1936. EÚ v stanovisku ministerstvu popsal zmiňovanou situaci (informace byla doplněna o to, že i vrácená část vzorků přišla z Anglie v takovém stavu, že byla úplně nepotřebná) a ujistil jej, že záležitost vede v patrnosti a další zprávu podá, jakmile nastanou podstatnější změny. NA, EÚ, karton 91, dopis ze dne 5. května 1936.

²⁴² NA, EÚ, karton 90, dopis ze dne 29. ledna 1936.

Vzorkových Veletrhů a případně ještě další specializované instituce či firmy, jichž se zpráva přímo dotýkala.²⁴³

Ministerstvo zahraničních věcí zasílalo EÚ i oběžníky cizích úřadoven. Příkladem může být upozornění na oběžník říšské úřadovny pro devisové hospodářství o zákazu soukromých kompenzací v německo-britském obchodním styku.²⁴⁴ Činnosti EÚ se však ještě více dotýkaly smlouvy, které uzavřelo samo ministerstvo zahraničních věcí s cizími zeměmi. I tyto mu samozřejmě ministerstvo posílalo.

V opisu dostával EÚ také informace, které posílali českoslovenští vyslanci v jednotlivých zemích na ministerstvo zahraničních věcí a které se mohly nějakým způsobem dotýkat jeho činnosti. K takovým informacím patří zpráva, kterou zaslal vyslanec o obchodní smlouvě německo-britské dne 11. dubna 1935.²⁴⁵ Stejně tak ministerstvo dávalo na vědomí EÚ i obsahy nót zahraničních vyslanectví u nás.²⁴⁶

Skrze ministerstvo zahraničních věcí upozorňovalo vyslanectví v Londýně EÚ i na články v odborných časopisech, které se mohly dotýkat československo-britského obchodu, a dále na čísla časopisů, v nichž si bylo možné přímo nastudovat nejnovější vyhlášky.²⁴⁷ V několika případech ministerstvo poslalo EÚ k informaci upozornění vyslanectví v Londýně na některou specifickou publikaci. Např. vyslanectví zaslalo jeden výtisk publikace *Report on Economic and Financial Conditions in Czechoslovakia. February 1937*,²⁴⁸ která by mohla být pro EÚ přínosná tím, že zpracovávala pohled na československé ekonomické a finanční podmínky zvenčí, tak jak je vnímali potenciální zahraniční investoři. Vyslanectví EÚ upozorňovalo rovněž na

²⁴³ Tímto způsobem ministerstvo zahraničních věcí dalo EÚ vědět 17. dubna 1935 o uzavření obchodní smlouvy německo-britské; NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 17. dubna 1935; nebo dne 25. března 1935 o prozatímní úpravě obchodních styků Itálie s Velkou Británií. NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 25. března 1935.

²⁴⁴ NA, EÚ, karton 87, dopis ze dne 31. května 1935.

²⁴⁵ Ve smlouvě šlo o to, že v důsledku trvalého poklesu německého vývozu do Velké Británie byl vzájemnou dohodou vládních komisí stanoven celkový kontingent pro britské vývozy do Německa, aby byl dodržen poměr dohodnutý při sjednání platební dohody. NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 11. dubna 1935.

²⁴⁶ K informacím o takových nótách patří dopis z ministerstva o nótě britského vyslanectví v Praze o změně nařízení o dovozu jilmů a konifer do Velké Británie z roku 1933. NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 16. října 1935.

²⁴⁷ K takovým zprávám např. patřilo upozornění vyslanectví v Londýně, že *The Board of Trade Journal*, číslo 213 z 4. července 1935 obsahuje úplný seznam všech vývozních zákazů platných toho času. NA, EÚ, karton 88, dopis ze dne 12. července 1935.

²⁴⁸ NA, EÚ, karton 96, dopis z vyslanectví ze dne 14. září 1937 a dopis z ministerstva zahraničních věcí ze dne 22. září 1937.

celní změny – někdy už přišel hotový výtah z nových norem,²⁴⁹ jindy přišla celá vyhláška.²⁵⁰ Dávalo vědět také o přijaté výši kontingentů²⁵¹ či zákazech dovozu a vývozu určitých druhů zboží.

Ministerstvo zahraničních věcí předávalo EÚ odborné publikace²⁵² a jeho zpravodajský odbor posílal i výtahy z denního zahraničního tisku.²⁵³ Ministerstvo zasílalo EÚ také statistické přehledy vývozu a dovozu z jednotlivých zemí. Z takovýchto statistik je možné např. jmenovat přehled dovozu²⁵⁴ cukru do Velké Británie v měsíci lednu,²⁵⁵ únoru²⁵⁶ a březnu 1935²⁵⁷

Ministerstvo informovalo EÚ i o vedených politických jednáních, která se dotýkala obchodu,²⁵⁸ a poskytovalo mu i své další poznatky dotýkající se přímo obchodních záležitostí. Např. jej upozornilo na kartelování britských výrobců pneumatik, kteří se dohodli na společném snížení cen.²⁵⁹

Ministerstvo zahraničních věcí zasílalo EÚ také hůře dosažitelné zprávy týkající se obchodu mezi cizími státy. K detailnějším zprávám tohoto typu patří např. přeposlaná zpráva svazu anglických průmyslníků o obchodě s Mandžutigo²⁶⁰ nebo zpráva egyptské obchodní delegace o britsko-egyptských obchodních stycích,²⁶¹ zpráva

²⁴⁹ Výtah zaslalo ministerstvo zahraničních věcí v případě, že se jednalo jen o úpravu cla, ne o clo nové. NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 26. listopadu 1935.

²⁵⁰ Dne 28. září 1935 zaslalo ministerstvo zahraničních věcí EÚ publikace *Customs Tariffs of the Colonial Empire* se všemi do té doby vydanými dodatky.

²⁵¹ Dopis ze dne 20. prosince 1935 informoval o zavedení kontingentů na bacony.

²⁵² Takto EÚ k eventuelní potřebě dostal např. *Register of British Manufacturers*. 1935 – 1936, který původně obdrželo ministerstvo zahraničních věcí od *Federation of British Industries*. NA, EÚ, karton 88, dopis ze dne 23. července 1935.

²⁵³ NA, EÚ, karton 93, Denní přehled zahraničního tisku. Ročník XVI. V Praze dne 12. srpna 1936. Čís. 183.

²⁵⁴ V této souvislosti je zajímavé zmínit, že úředníci jak ministerstva zahraničních věcí, tak EÚ libovolně používali slov „vývoz“ a „dovoz“, ačkoliv mají svá přesná uplatnění. Např. v případě „dovozu cukru do Velké Británie“ nešlo o „dovoz“, ale o vývoz z Československa do Velké Británie. NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 23. dubna 1935. Stejně tomu bylo tak i v případě, když přišla zpráva o „Označování původu československého zboží při dovozu do ciziny.“ NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 13. března 1939.

²⁵⁵ NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 28. března 1935.

²⁵⁶ NA, EÚ, karton 86, dopis ze dne 23. dubna 1935.

²⁵⁷ NA, EÚ, karton 87, dopis ze dne 8. května 1935.

²⁵⁸ Tak informovalo EÚ o jednání oddělení *Department of Overseas Trade* sněmovny Velké Británie o pojištění exportních úvěrů ve Velké Británii proti zamrznutí pohledávek v cizině NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 30. října 1935.

²⁵⁹ NA, EÚ, karton 88, dopis ze dne 21. srpna 1935. Na obdobný problém, ale v ocelářském odvětví, upozorňovaly dopisy z 16. srpna a 9. listopadu 1935. NA, EÚ, karton 88, dopis ze dne 16. srpna 1935. NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 9. listopadu 1935.

²⁶⁰ NA, EÚ, karton 86, dopis MZV EÚ ze dne 15. února 1935.

²⁶¹ NA, EÚ, karton 88, dopis MZV EÚ ze dne 26. července 1935.

o obchodních jednáních britsko-argentinských²⁶² či zprávy o brazilsko-anglické dohodě o likvidaci zamrzlých pohledávek.²⁶³ Informace, které zasílalo ministerstvo zahraničí EÚ, se však týkaly i naprosto marginálních otázek, jež mohly zajímat jen minimum československých obchodníků. K takovým např. asi patřila desetistránková zpráva o výroční valné hromadě britské obchodní komory v Šanghaji.²⁶⁴

Ze shora uvedeného přehledu je zřejmé, že na poli informačním se EÚ zajímal o poměrně široké spektrum otázek. Vzhledem k tomu, že okruh československých vývozců také pokrýval poměrně široké spektrum vyváženého zboží, tato situace nepřekvapuje.

Zajímavé však je, že přes množství informací, které EÚ shromažďoval, nebyl schopen v případě Velké Británie často zodpovědět praktické otázky a účelně pomoci vývozcům. Příčina byla asi v tom, že zprávy, jimiž disponoval, většinou pokrývaly „papírové“ informace (ročenky, statistiky, vyhlášky), ale skoro vůbec se nejednalo o analýzy trhu, odbytových možností, místních zvyků atd., které by usnadnily práci vývozcům a zamezily ztrátám, jaké utrpěli někteří výrobci, když se do Británie pokusili vyvézt zboží, po němž tam nebyla naprosto žádná poptávka.

²⁶² NA, EÚ, karton 88, dopis MZV EÚ ze dne 26. září 1935.

²⁶³ NA, EÚ, karton 88, dopis MZV EÚ ze dne 7. září 1935.

NA, EÚ, karton 89, dopis MZV EÚ ze dne 11. listopadu 1935.

NA, EÚ, karton 89, dopis MZV EÚ ze dne 5. prosince 1935.

²⁶⁴ NA, EÚ, karton 87, dopis MZV EÚ ze dne 16. května 1935.

14. Vyřizování poptávek

Než byla v Londýně založena agencie, EÚ musel spolupracovat s konzulátem a ministerstvem zahraničních věcí při vyřizování poptávek britských obchodníků po československém zboží. Poptávková agenda byla poměrně rozlehlá. Spadalo do ní jak vyhledávání jednotlivých dodavatelů specifických druhů zboží, tak hledání dodavatelů, kteří by mohli zaplnit volná místa na trhu umístěním československého zboží.

V praxi na možnosti uplatnit některé zboží na britském trhu často upozornil sám československý konzulát. Úředníci konzulátu v Londýně např. zaznamenali, že v Anglii je čilá poptávka po bukovém řezivu, zvláště hranolcích. Zjistili i, že vývoz je možné uskutečnit pouze prostřednictvím dřevařských brokerů, vypracovali jejich seznam a o zjištěných skutečnostech informovali ministerstvo zahraničních věcí.²⁶⁵ To zprávu přeposlalo EÚ, který zahájil ve spolupráci s obchodními a živnostenskými komorami dohledávání dodavatelů, kteří by vzniklou mezeru zaplnili.

Obchodní a živnostenská komora v Praze vyslala poptávku mezi případné zájemce oběžníkem a poté, co na ni obdržela odpovědi, zaslala EÚ Výkaz vyřízených poptávek, kde bylo přehledně uvedeno, které československé firmy na poptávku upozornila a jakým způsobem na tuto poptávku zareagovaly – např. poptávající firmě napsaly, zaslaly jí prospekt, nebyly schopny z nějakého důvodu konkurovat (př. z důvodu vysokých dopravních výloh atd.), už jsou s firmou ve spojení od dřívějšíka, vyžádaly si vzorek, podaly přímo nabídku nebo že neprojevíly zájem.²⁶⁶ Ve formuláři bylo rovněž vyplněno, jestli nebyl nahlášen zájem z ostatních komorových obvodů než z pražského. Na závěr celé akce EÚ poslal na ministerstvo zahraničních věcí informaci o tom, jak poptávku vyřídil.

Druhou variantou bylo, že se konzulátu ozvala přímo některá britská firma, že potřebuje určitý, většinou přesně specifikovaný, druh zboží nebo výrobce, který by byl schopen jím požadovaný produkt vyrobit. V takovém případě žadatel vyplnil poptávkový formulář a dále bylo vyhledávání dodavatele obdobné jako v prvním případě. Buď šel formulář přes ministerstvo zahraničních věcí nebo přímo k EÚ. Ten oslovil československé firmy, které by přicházely v úvahu, poslal jim žádost o vypracování nabídky pro britského odběratele a protříděné odpovědi na ni odeslal do

²⁶⁵ NA, EÚ, karton 90, dopis MZV EÚ ze dne 15. ledna 1936.

²⁶⁶ NA, EÚ, karton 145, Výkaz vyřízených poptávek ze dne 12. března 1937 a další.

Anglie. Britský odběratel si z nabídek vybral tu nejvýhodnější a s danou československou firmou navázal přímou spolupráci.

Obdržel-li konzulát dopis, v němž se některá britská firma poptávala po určitém zboží, vyplnil na základě informací v něm obsažených poptávkový formulář EÚ nebo požádal firmu samotnou, aby jej vyplnila. EÚ k tomuto účelu používal dva formuláře: český²⁶⁷ a anglický²⁶⁸. V obou se musel vyplnit název a adresa firmy a zda se jedná o dovozce, vývozce, zástupce nebo zprostředkovatele.²⁶⁹ Poptávající si mohli vybrat jazyk, v němž chtěli korespondovat.²⁷⁰ Většinou volili mezi angličtinou, němčinou a francouzštinou. Pro každý druh hledaného zboží museli použít zvláštního formuláře, ve kterém zboží přesně popsali²⁷¹. Ve specifikaci poptávaného zboží byla uvedena i jeho kvalita, užití, pravděpodobné množství atd. Když bylo možné poslat vzorek nebo obrázek, bylo vhodné je poslat, protože poptávky ne přesně specifikované nebo obecného charakteru, jako když někdo uvedl textilní materiály, chemikálie, stroje, skleněné zboží a podobně, nemohly být distribuovány výrobcům. EÚ zásadně nepředával dál ani poptávky, kde bylo uvedeno, že informace budou zaslány dodatečně, neboť takové poptávky stejně nemohly být vyřízeny dříve, než příslušné informace byly po ruce.²⁷²

Poptávající ve formuláři rovněž stanovoval, zda mají být ceny kalkulovány CIF²⁷³ nebo FOB²⁷⁴ a pro který přístav, a měnu, v níž bude platba provedena, a platební podmínky. Někdy se uváděla i konečná země určení (např. v případě vývozu do Anglie mohla být konečná země určení Indie). Potenciální kupce si také určil, jak má být zásilka vypravena, zabalena a přepravena.

Aby byli českoslovenští vývozci chráněni před podvodníky, museli poptávající doložit bankovní a obchodní reference, celkový obrat obchodu během posledního roku a

²⁶⁷ Poptávka po čs. zboží *Exportnímu ústavu československému v Praze*

²⁶⁸ *Enquiry for Czechoslovak products*

²⁶⁹ Method of operation

²⁷⁰ Preferred language of correspondence

²⁷¹ Commodities desired

²⁷² NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 19. dubna 1937.

²⁷³ CIF = Cost, insurance and freight. Při dodávce CIF prodejce platí všechny náklady spojené s dopravou zboží do přístavu nalodění a přepravu lodí do cílového přístavu. Nese i rizika plynoucí ze ztráty nebo poškození zboží a jakékoli další náklady plynoucí z událostí, které se přihodí do té doby, než zboží přejde „přes zábradlí lodě“ v přístavu, kde je vyloděno.

²⁷⁴ FOB = Free on Board. Prodejce platí přepravu zboží do přístavu a náklady spojené s naloděním. Kupující platí přepravu zboží lodí, pojištění, vylodění a přepravu z přístavu vylodění na místo určení.

s kterými československými firmami je zájemce ve styku a s jakými výsledky. Někdy tyto informace poskytl konzulát nebo do poznámky napsal vlastní názor na tento obchod. Konzulát také v přílohách zasílal „k důvěrnému použití a bez závaznosti“ veškeré požadované informace o firmě. Za tyto služby konzulátu se ale platilo.²⁷⁵ Konzulát v poptávce také doplňoval další důležité pokyny pro její vyřizování. Jednalo se zvláště o konsulární, devisové a celní předpisy.

V některých případech zahraniční dovozce znal přesný název značky nebo i jméno výrobce a potřeboval jen dohledat adresu. Ty bylo z pohledu EÚ poměrně jednoduché dohledat a takovýto odpovědí, kde je uvedena jen značka dotazu a v odpovědi adresa, je v archivu nepočítaně. Jindy měl tazatel přímo výrobek, o kterém vůbec nevěděl, odkud pochází, a ptal se, jestli se vyrábí v Československu a případně kde, nebo poslal vzorek a ptal se jestli by neexistoval někdo, kdo by podobnou věc či materiál uměl vyrobit.

V jednom případě EÚ obdržel prostřednictvím obchodní a živnostenské komory v Praze důvěrnou zprávu o tom, že poptávka firmy P. J. Mereine, Finsbury Court, Finsbury Pavement, London, E. C. 2 ohledně zastoupení pro pluhy je asi podvodná. Komora v Praze dostala tuto informaci od obchodní a živnostenské komora v Hradci Králové, která ji měla od firmy Rudolf Bächer v Roudnici nad Labem. Tato firma v odpovědi na běžně rozesílaný oběžník důvěrně obchodní živnostenské komoře v Hradci Králové sdělila, že podle jejích informací a zkušeností je firma P. J. Mereine výhradním zástupcem říšskoněmeckých výrobců pluhů a orného náradí a „používá těch nejostřejších prostředků v boji proti výrobkům čs.“²⁷⁶ V roudnické firmě se proto domnívali, že německá firma podala nabídku jen proto, aby zjistila ceny československých vývozců a eventuelně je dala k dispozici jejich říšsko-německé konkurenci. Přitom dle jejích slov konkurence v tomto odvětví ze strany Německa byla ze všech konkurencí nejtěžší. Firma doporučila, aby oběžník s poptávkou byl neprodleně stažen, a EÚ jej také ihned stáhl a o věci zpravil vyslanectví v Londýně.²⁷⁷

²⁷⁵ Např.: Hotové výlohy s opatřením a zasláním informace spojené činí 2s., 11d., t. j. 20,70 podle přepočítaného kurzu devis /zboží/ 142,- 1£ ze dne 12. VII. 1937 kteroužto částku jest refundovati ministerstvu zahraničních věcí přiloženou složenkou. NA, EÚ, karton 145, dopis ze dne 12. srpna 1937.

²⁷⁶ NA, EÚ, karton 145, dopis ze dne 17. března 1937.

²⁷⁷ Tamtéž.

V průběhu svého působení vyřizoval EÚ ve Velké Británii hrozně moc poptávek po československém zboží a EÚ se jimi nanejvýš svědomitě zabýval. Administrativa s tím spojená byla sice složitá, ale systematická práce přinášela nesporné výsledky. Na vysoké úrovni probíhala také spolupráce mezi EÚ a obchodními a živnostenskými komorami a československým konzulátem v Londýně. Z aktivit, jež EÚ ve velké Británii vykonával, patřilo vyřizování poptávek asi k nejúspěšnějším

Obr. č. 8: Regent Street

15. Další agenda Exportního ústavu

Krom již v předcházejících kapitolách zmiňovaných činností vyřizoval EÚ ve Velké Británii i nejrůznější stížnosti a urgencye, pomáhal československým obchodníkům při celních řízeních, dohlížel na to, aby nebyly překračovány kontingenty, či radil jak postupovat při označování zboží. Tyto aktivity stály sice spíše na okraji spektra jeho působení, ale pro ilustraci toho, čím vším se zabýval a jakým způsobem k řešení jednotlivých případů přistupoval, je na následujících řádcích uvedeno několik příkladů.

EÚ se ve Velké Británii opakovaně musel vracet k označování původu československého zboží při vývozu. Ve 30. letech 20. století probíhala ve Velké Británii nacionálně zaměřená kampaň „Buy British“, jejímž cílem bylo podpořit britské výrobce tím, že by Britové nakupovali především zboží vyrobené domácími producenty. Obdobné kampaně probíhaly v tomto období ve více evropských státech. V Československu např. měli Češi nakupovat u Čechů a Němci u Němců a málokomu to přišlo zvrácené, ale v případě Británie bylo účelem důsledky této kampaně pokud možno obejít.

Když v květnu 1937 měla proběhnout královská korunovace Jiřího VI.,²⁷⁸ vyvstal v britských obchodních kruzích velký zájem o odběr různých upomínkových předmětů, které měly být prodávány na paměť korunovačních slavností. Jednalo se o různé druhy bižuterie, galanterního a textilního zboží, čili předmětů, které se v Československu běžně vyráběly a jejichž vývoz patřil mezi tradiční. Konzulát v Londýně však ihned upozorňoval do Prahy, že: „Jak již z různých příhod během stříbrného jubilea krále Jiřího V. vidno, zdejší publikem nemile nese, když zboží prodávané u příležitosti národních slavností je cizího původu a vzniká z této nálady se strany publika propagace proti nákupu ze států, jež podobné předměty dodávaly.“²⁷⁹ Z toho důvodu vyslanectví pokládalo za nutné, aby dodavatelé pro korunovační slavnosti z Československa byli upozorněni na to, aby na zboží, u kterého není

²⁷⁸ Král Jiří V. (George V.) zemřel 20. ledna 1936. Na trůn nastoupil jeho syn Eduard VIII. (Edward VIII.), který ale 10. prosince 1936 abdikoval. O den později se králem Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku a Britských dominií stal Eduardův mladší bratr Jiří VI. (George VI.).

²⁷⁹ NA, EÚ, karton 92, důvěrná zpráva charge d'affaires a. i. Dr. Viléma Černého v. r. MZV ze dne 23. října 1936.

povinnost označovat zemi původu, vynechali veškeré označení, a zboží, kde tato povinnost je, neoznačovali „Made in Czechoslovakia“, ale pouze jako „Foreign“ nebo „Foreign Made“.²⁸⁰

Již zcela v jiných souvislostech se EÚ zabýval označením zboží o dva roky později. Dne 15. února 1939 sdělil strohou úřední řečí zástupce Industries and Manufactures Dept. vyjádření Board of Trade, že Merchandise Marks Act, 1887, „prohibits the application to goods of a trade description which is false in respect of the place of country in which they were manufactured or produced.“²⁸¹ Jinými slovy, označení česko-slovenským původem nesmělo být užito pro zboží vyráběné v Německu, respektive pro zboží vyrobené na území, které patřilo před zabráním k Československu a nyní k Německu. Z toho důvodu The Board of Trade povolil výjimku pro zboží označené „Made in Czechoslovakia“, ale vyrobené na území nedávno postoupeném Německu, jež ale bylo zároveň vyrobeno ještě v době, kdy území patřilo ještě k Československu.²⁸² Smutným paradoxem je, že ministerstvo zahraničních věcí zaslalo informaci o takovémto způsobu označování zboží EÚ 13. března 1939,²⁸³ tedy dva dny předtím než se i tento způsob označování zboží stal zcela irelevantním.

K úkolům EÚ ve Velké Británii patřilo dohlížet na dodržování kontingentů. Z dovozních kontingentů se československých výrobců značně dotýkal kontingent omezující import některých masných výrobků. Z československé strany tento vývoz nebyl kontrolován státem a českoslovenští uzenáři opakovaně projevíli zájem o vyhledávání odbytišť v Anglii.

Z československých uzenářských výrobků pro odbyt v Anglii přicházely však v úvahu pouze bacony,²⁸⁴ konzervované šunky a šunky na kosti. Jiné uzenářské výrobky nešly příliš na odbyt, „protože zdejší obecnost tento druh uzenin téměř nezná a nemá

²⁸⁰ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 23. října 1936.

²⁸¹ Merchandise Marks Act, 1887, zakazuje užívání obchodního označení zboží, které je lživé v ohledu uvedení země, v níž zboží bylo vyrobeno nebo vypěstováno. NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 15. února 1939.

²⁸² NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 15. února 1939.

²⁸³ NA, EÚ, karton 100, dopis MZV EÚ ze dne 13. března 1939.

²⁸⁴ V česky psaných dopisech je opakovaně užíváno slovo „bacon“ pomocí českých přípon je i skloňováno. Z tohoto důvodu je v těchto tvarech uváděno i zde.

bacon = slanina

o ně zájmu.²⁸⁵ Pouze některé větší lahůdkářské obchody vedly konzervované uzeniny československého původu jako speciality.

Ale právě na dovoz uzené a konzervované šunky a na bacony byly ve Velké Británii stanoveny kontingenty, což v roce 1937 přineslo následující komplikaci. Československé vyslanectví od referenta Board of Trade telefonicky získalo informaci, že kontingent na rok 1937 pro dovoz uzených vepřových výrobků z Československa je téměř vyčerpán. A to byl teprve květen. Vyslanectví dohodlo, aby vývoz nekonzervované pražské šunky, která byla poměrně dost důležitým propagačním artiklem, nebyl zcela přerušen, že bude nadále nekonzervovaná šunka vyvážena v dosavadním množství, kdežto vývoz baconů bude prozatím zastaven. U konzervovaných šunek podle referenta Board of Trade byla už kvóta v tomto období dokonce překročena.²⁸⁶ Vyslanectví upozornilo na vzniklou situaci ministerstvo zahraničních věcí a to záležitost přenechalo EÚ, neboť ten již předtím upozorňoval na nesrovnalosti mezi dovozními a vývozními statistikami šunek a baconů a zvažoval možnost, že na účet československých kontingentů vyvázejí výrobci z jiných států. Rozbor o tom poslal vyslanectví²⁸⁷ a dal o tom vědět i ministerstvu.²⁸⁸

Když EÚ situaci prošetřil,²⁸⁹ došel k závěru, že domnělé překročení kontingentu skutečně nemohlo být způsobeno československými vývozci a že je nutné zjistit ve spolupráci s Board of Trade, kdo na československý účet vyváží. EÚ navrhl, aby ministerstvo zahraničí přikázalo londýnskému vyslanectví, aby se obrátilo na Board of Trade se žádostí o sdělení přesných dovozních dat s údajem československého vývozce, protože tak bylo možné dokázat, že Československo svůj kontingent na šunky nevyčerpalo.²⁹⁰

V následujících letech již tento problém nikdy nevyvstal.

²⁸⁵ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 29. listopadu 1938.

²⁸⁶ NA, EÚ, karton 95, opis dopisu z československého vyslanectví v Londýně ze dne 1. července 1937.

²⁸⁷ Dopisem ze dne 25. června 1937.

²⁸⁸ NA, EÚ, karton 95, dopis EÚ ze dne 1. července 1937.

²⁸⁹ Značně se lišily údaje, jež měl k dispozici Board of Trade a údaje, které mělo ministerstvo obchodu. Údaje ministerstva však potvrdil Státní úřad statistický a navíc odpovídala údajům uvedeným výrobcí (Státní statistický úřad uvedl, že baconů v květnu bylo vyvezeno 17.300 kg, a výrobce 17.274 kg). Přesná kontrola pro EÚ nebyla zas až tak složitá, protože jediným vývozcem baconů z Československa byl Moravský Svaz pro obchod dobyt看em a masem, který měl baconárnu v Moravské Ostravě a jiná baconárna v Československu neexistovala. NA, EÚ, karton 95, dopis ze dne 19. července 1937, s. 2.

²⁹⁰ NA, EÚ, karton 95, dopis ze dne 19. července 1937, s. 3.

Krom kontingentů Velká Británie chránila svůj vnitřní trh i dovozními cly. O navyšování cel v Británii rozhodoval Import Duties Advisory Committee. Vyhlášky a výši cel uveřejňoval v *Board of Trade Journal*. V případě, že hrozilo, že bude zavedeno nebo navýšeno clo na zboží, které do Velké Británie vyváželi českoslovenští vývozci, žádali tito často EÚ, konzulát nebo vyslanectví, aby zakročily v jejich prospěch. Ani jedna ze zmiňovaných institucí však neměla možnost intervenovat v řízení před Import Duties Advisory Committee. Českoslovenští vývozci mohli hájit své zájmy pouze prostřednictvím některé oborové britské organizace, přes obchodní zástupce či odběratele.²⁹¹ Na nemožnost zasáhnout poukazovalo vyslanectví opakovaně: při zvyšování cla na průhledné celulózové obaly,²⁹² na zinkové desky používané k reprodukčním účelům,²⁹³ na siřičitý louh,²⁹⁴ na glacé kozinky,²⁹⁵ na součástky jízdních kol a na strojky na stříhání vlasů,²⁹⁶ na kvebračové výtažky,²⁹⁷ ale i zvýšení cla na „sušené a jiným způsobem připravené listí k účelům dekoračním“,²⁹⁸ na deštníky a slunečníky²⁹⁹ atd.

V souvislosti se zvyšováním cla na koberce v roce 1937 vyslanectví dokonce požádalo ministerstvo zahraničních věcí, aby upozornilo ty, jichž by se to mohlo týkat, že diplomatické mise nemají přímého vlivu na jednání Import Duties Advisory Committee a že nepomůže, podají-li různé hospodářské organizace stesky svých členů exportujících do Anglie vyslanectví v Londýně. „Vyslanectví ČSR v Londýně by bylo povděčno, kdyby čs. hospodářské organizace upozornily /nikoliv tiskem/ naše zájemce na to, že v případě jednání u I. D. A. C. záleží především na iniciativě obchodního spojení našich firem, aby se zabránilo hrozícímu nepříznivému rozhodnutí tohoto sboru, nebo aby se toto rozhodnutí zmírnilo, ...“³⁰⁰

Jediná akce, jež by měla naději na úspěch, byla prostřednictvím anglických importérů, kteří mohli buď předložit Import Duties Advisory Committee doklady o tom, že zvýšení cla by mohlo mít hospodářsky škodlivé následky pro Velkou Británii, nebo

²⁹¹ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 20. října 1936.

²⁹² NA, EÚ, karton 92, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 18. září 1936.

²⁹³ NA, EÚ, karton 92, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 9. listopadu 1936.

²⁹⁴ NA, EÚ, karton 92, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 27. listopadu 1936.

²⁹⁵ NA, EÚ, karton 92, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 7. prosince 1936.

²⁹⁶ NA, EÚ, karton 95, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 16. července 1937.

²⁹⁷ NA, EÚ, karton 96, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 3. září 1937.

²⁹⁸ NA, EÚ, karton 96, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 4. prosince 1937.

²⁹⁹ NA, EÚ, karton 96, kopie dopisu vyslanectví MZV ze dne 23. prosince 1937.

³⁰⁰ NA, EÚ, karton 95, dopis vyslanectví MZV ze dne 3. května 1937.

by podporovalo zbytečně určitý malý průmyslový výsek na úkor jiného hospodářského odvětví.³⁰¹

Činnost vyslanectví mohla náležet jen v tom, že různé akce sjednotilo a že se postaralo o společný postup s interesenty z jiných států. Vždy však záleželo na vhodné domácí organizaci jednotlivých průmyslových odvětví, zejména pokud šlo o to dát podnět k akci ve Velké Británii.

Jen ve výjimečných případech se vyslanectví obrátilo na Import Duties Advisory Committee /draselnatá a sodnatá krevní sůl/, což mělo důvod v tom, že hrozilo uplynutí lhůty k podání námitek a v Londýně nebyl nikdo, kdo by mohl Import Duties Advisory Committee oznámit, že existují snahy o vytvoření světového kartelu. Avšak i v tomto případě byla součinnost vyslanectví umožněna jen iniciativou československé vývozní firmy a jejího zastoupení.³⁰²

EÚ měl postup při intervencích ve věci zvýšení dovozních cel na československé výrobky poznamenán a příslušným zájemcům vždy případ od případu poradil, aby v dané záležitosti zachovávali postup udaný vyslanectvím v Londýně.³⁰³ Import Duties Advisory Committee nebralo celkem velkého ohledu na obchodně-politickou stránku svých rozhodnutí. Československý vyslanec Jan Masaryk to věděl a ve varování ministerstvu zahraničních věcí uváděl příklad některých opatření namířených proti německému zboží, která neodvrátily ani veškeré intervence německého velvyslanectví, ani to, že zmenšený dovoz německého zboží do Anglie automaticky znamenal snížení britského vývozu do Německa.³⁰⁴

Zájmy Československa a Velké Británie byly na poli obchodu v přímém protikladu. Velká Británie pro mnoho oborů uplatňovala protektivní obchodní politiku a import regulovala pomocí cel a dovozních kvót a Československo se naopak snažilo o maximální vývoz do této země.

Když Československo přistoupilo k devalvaci koruny, obdrželo vyslanectví i konzulát v Británii řadu dotazů ohledně toho, jakou cenovou politiku by měli českoslovenští vývozci vzhledem k devalvaci uplatňovat. Vyslanectví doporučovalo, aby exportéři do Anglie všude tam, kde naráželi pouze na konkurenci z třetích zemí, se

³⁰¹ NA, EÚ, karton 95, dopis vyslanectví MZV ze dne 3. května 1937.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ NA, EÚ, karton 95, dopis generálního ředitele EÚ MZV ze dne 15. května 1937.

³⁰⁴ NA, EÚ, karton 92, důvěrný dopis vyslanectví MZV ze dne 9. října 1936.

snažili snížením cen využít měnové devalvace k rozšíření svého trhu. Avšak všude tam, kde ale bylo nutné počítat s britskou konkurencí, varovalo před příliš značným snížením cen, protože by dalo britskému průmyslu podnět k podání žádostí o zvýšení cel. Na vyslanectví předpokládali, že Import Duties Advisory Committee by tyto žádosti vyřídilo kladně v případech, kde by kalkulace britských výrobců prokázala jejich nemožnost konkurovat československému zboží. Britské Treasury však poukázalo, že pokud se československá vláda vyvaruje všeho, co by mohlo mít povahu měnového dumpingu, britská vláda neuválí zvýšená ochranná cla na československé zboží. Tím byl vyloučen všeobecný retorsní režim vůči Československu z důvodu devalvace, přesto nebylo zcela vyloučeno zvýšení britských cel v těch případech, kdyby některý britský průmysl byl zvýšeným vývozem postižen.³⁰⁵ Vyslanectví ze zmiňovaných důvodů tedy doporučovalo, aby průmyslové kruhy na toto nebezpečí byly upozorněny, protože se obávalo, že budou muset odolávat tlaku importérů, kteří s poukazem na devalvací budou žádat snížení cen.³⁰⁶

Na druhou stranu umožnila devalvace mnohým odvětvím, která byla cly zcela a nebo částečně z britského trhu vytlačena, zahájit vývoz do Anglie a do jisté míry odstranila destruktivní vliv britských ochranných cel na československý vývoz.

Cla ale nadále zůstala vděčným předmětem nejrůznějších podvodů a snah je obcházet. A to ze všech stran. Minimálně od května 1936 do února 1938 se československé vyslanectví zabývalo otázkou proclívání jabloneckého zboží. Britský právní stav umožňoval celní správě ve všech případech, kde mezi exportérem nebo výrobcem a importérem byla právní nebo hospodářská souvislost, stanovit celní hodnotu nikoliv podle ceny fakturované exportérem, nýbrž podle ceny prodejní. Důvodem, proč toto ustanovení bylo v Británii přijato, bylo, že se množily případy, kdy cizí firmy prodávaly britským firmám, na nichž byly hospodářsky zúčastněny, zboží pod cenou a zisky mezi cenou fakturovanou a cenou prodejní si rozdělily.³⁰⁷ Tímto způsobem byly poškozeny některé firmy vyvážející jablonecké zboží, které deklarovaly správné ceny, ve prospěch firem, které deklarovaly ceny nižší.

Vyslanectví zjistilo, že některé americké firmy si projednaly své zájmy s celní správou a docílily pro ně uspokojivé dohody. Doporučovalo tedy, aby v případě, že

³⁰⁵ NA, EÚ, karton 92, dopis vyslanectví MZV ze dne 9. října 1936.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Většinou je transferovaly ve formě dividend nebo platů.

mezi výrobcí a dovozci jabloneckého zboží je stejná nebo obdobná spojitost jako mezi výrobcí a dovozci americké bižuterie, aby se také českoslovenští vývozcí snažili o dohodu. Současně nabádalo, aby v případě, že některý britský dovozce československého zboží byl schopen dokázat, že v některých případech je clo pro americké zboží vyměřováno podle fakturované ceny, ačkoliv šlo o hospodářské spojení mezi dovozcem a vývozcem, aby jej udal celní správě.³⁰⁸

Opakovaly se i případy, že československé firmy zaslaly do Velké Británie vzorky zboží listovní poštou nebo jako vzorky bez ceny. Pokud však zásilky přesně neodpovídaly britským celním předpisům, byly celními úřady zabavovány a intervence československých zastupitelských úřadů o vrácení těchto zásilek neměly úspěchu. Vyslanectví tedy požádalo EÚ, aby byly firmy upozorněny, aby vzorky vždy opatřily „zelenou“ celní nálepkou, a pokud by byly vzorky zasílány jako vzorky bez ceny, aby firmy přesně dbaly notice, kterou rovněž vyslanectví zaslalo.³⁰⁹

Z hlediska řádného proclívání československého exportního zboží je překvapivé zjištění, že když se na EÚ obrátil výrobce francovky Alpy se žádostí o sdělení celní položky, cla a jiných poplatků, vztahujících se na Alpu, EÚ přišel s názorem, „že by bylo možné francovku vyclívati jako druh alkoholu /případně mentholu/ podle Part 6 sazbou 33 1/3 %, případně jako lihovinu podle Part 7 anglického celního sazebníku.“³¹⁰ EÚ se ale pro jistotu ještě pozeptal na vyslanectví s prosbou o zjištění, zda je jeho předpoklad správný.³¹¹

O tom, že obcházení stanovených pravidel nebylo cizí jenom obchodníkům, ale i státním institucím, svědčí případ, kdy se československé vyslanectví ve spolupráci s EÚ a ministerstvem zahraničních věcí snažilo prodat maso pocházející z Balkánu pod československou značkou.³¹² V červenci 1937 vyslanectví v Londýně upozornilo ministerstvo zahraničních věcí na možnost odbytu sádla ve Velké Británii. Háček byl ale v tom, že z cenových důvodů by nebylo možné prodat ve Velké Británii zboží vyrobené z vepřového dobytka československého původu. Poptávka firmy ale byla na

³⁰⁸ NA, EÚ, karton 97, opis dopisu Viktora Jansy v. r. z vyslanectví v Londýně Svazu průmyslu malokovového, celuloidového a soustružnického ze dne 25. února 1938.

³⁰⁹ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 19. prosince 1938.

³¹⁰ NA, EÚ, karton 102, dopis ze dne 4. března 1938.

³¹¹ Odpověď z vyslanectví ale nebylo možné dohledat.

³¹² Vyslanectví zaslalo dopis ministerstvu zahraničních věcí a to jej poslalo Družstvu pro obchod jatečnými výrobky a tuky a opis dopisu pro Družstvo i s originálním dopisem poslalo i EÚ. NA, EÚ, karton 95, dopis ze dne 27. července 1937.

sádlo rafinované v Československu. Na vyslanectví si ale hned věděli rady: „naproti tomu by byly vyhlídky, prodati sem zboží vyrobené z vepřů balkánských, pokud by byli dovezeni živí do Československa.“³¹³ Tento postup předpokládal, že ministerstvo financí by povolilo restituci cla ve zušlechťovacím řízení. Britské dovozní předpisy vyžadovaly jen, aby zvířata byla zvěrolékařsky prohlédnuta a aby byla sjednána dohoda o formě zdravotního certifikátu. Vyslanectví tedy usoudilo, že v případě povolení zušlechťovacího řízení by bylo možno odběr živých prasat z balkánských zemí možné zvýšit.³¹⁴

Ze shora uvedených příkladů je zřejmé, že státní zásahy velice ovlivňovaly mezinárodní obchod mezi Velkou Británií a Československem. Británie i Československo se snažily při jeho uskutečňování hájit své zájmy a to někdy i za cenu toho, že jejich kroky téměř překračovaly právní ustanovení. EÚ v těchto případech plnil roli vykonavatele jejich záměrů.

³¹³ NA, EÚ, karton 95, dopis ze dne 22. července 1937.

³¹⁴ Tamtéž.

16. Vliv mezinárodní situace na obchod mezi Československem a Velkou Británií

Vývoz z Československa do Velké Británie ovlivňovaly nejenom kroky podniknuté státními úřady těchto zemí, ale mezinárodní politické události, obchodně-politické postupy dalších států a naladění veřejného mínění. Do československo-britského obchodu zasáhly především události italské a německé.

V roce 1935 povolila Itálie vývoz do Británie jen při zaplacení ve volných devizách, což bylo vlastně sankcionování britského zboží. Proti tomu vystoupil koordinační výbor Společnosti národů a obrátil se na vlády členských států Společnosti národů, aby dostály svým závazkům, podle nichž souhlasí, „že si budou vzájemně poskytovat pomoc při používání hospodářských a finančních opatření.“³¹⁵

Vlády tak přijaly závazek, že ihned po zahájení hospodářských sankcí vstoupí se všemi státy, jež jsou sankcemi poškozeny, v jednání o zvýšení odbytu jejich zboží, aby se jim kompenzovala ztráta italských odbytišť. Současně měly učinit v mezích potřeb svých států vhodná opatření k nahrazení dovozu italského původu dovozem podobného zboží ze států zúčastněných na sankcích.

V praxi toto opatření přineslo, že československé ministerstvo zahraničních věcí ještě před zahájením anglického bojkotu italského zboží pořídilo stručný seznam zboží, které Anglie dovážela z Itálie a v němž už Československo na anglickém trhu soutěžilo, a zboží, které by mohlo být soutěže schopné, a předalo jej EÚ, aby využil nově vzniklé odbytové možnosti. Zvýšený odbyt se očekával především u kožených rukaviček, klobouků z vlněné plsti a knoflíků všeho druhu. Ministerstvo rovněž doporučilo, aby přehled výrobků byl uveden ve známost mezi příslušnými výrobci, a instruovalo zastupitelské úřady, aby zájemcům usnadnily v největší možné míře navázání nových styků.³¹⁶

Ke spolupráci EÚ a ministerstva zahraničí se přidal i konzulát v Londýně, který potvrdil, že se v dané době na tamějším trhu projevuje skutečně zvýšený zájem o kožené rukavice ze strany komisionářských firem, které si přejí získat zastoupení československých výrobců. Současně však konzulát upozorňoval, že všechny továrny na kožené rukavice, které exportují, jsou v Anglii již zastoupeny. Přesto poslal

³¹⁵ NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 29. listopadu 1935 cituje 16 Článek Paktu Společnosti Národů.

³¹⁶ NA, EÚ, karton 89, dopis ze dne 29. listopadu 1935.

Obchodní a živnostenské komoře seznam britských obchodních společností, které by o dovoz měly zájem a které by spolupracovaly i s firmami dosud v Británii nezavedenými. Krom kožených rukavic vznikla po odlivu italských dovozců poptávka po plstěných a kožených štumpách ke kloboukům, levných umělohedvábných a hedvábných látkách na dámské šaty a knoflíčích a přezkách a dámské obuvi. Ke všem produktům zaslal konzulát i seznam možných zájemců.^{317, 318}

Obrat přišel následujícího roku. V Itálii byl zaveden nucený clearing pro platby z Velké Británie do Itálie³¹⁹ a *Board of Trade Journal* uveřejnil seznam zboží, jehož vývoz italská vláda povolila bez zajištění placení ve volných devizách. Do té doby vzhledem k stavu obchodně-politických styků byl dovoz tohoto zboží do Velké Británie nemožný. V seznamu byly též uvedeny kožené rukavice, u nichž se v předcházejícím roce podařilo Československu nahradit z velké části dovoz z Itálie z doby před zavedením sankcí. Československý chargé d'affaires dr. Vilém Černý upozorňoval na to, že českoslovenští výrobci rukavic budou muset nově počítat se značnou italskou konkurencí a to zejména v levnějších kvalitách.^{320, 321} Československo si s Itálií konkurovalo dále ještě ve vývozu klobouků, mramoru a hedvábných tkanin.³²²

Poté, co byly zrušeny italské sankce a proběhla devalvace liry, československý vývoz rukavic a dalšího jmenovaného zboží do Anglie značně poklesl.³²³

Československý obchod těžil rovněž z bojkotu německého zboží ve Velké Británii a Spojených státech amerických. Od počátku bojkotu upozorňoval československý generální konzulát v New Yorku významné firmy na přednost zastoupení v Československu. Jeho akce se však nepotkávaly se zdarem, protože evropský zástupce byl zpravidla dobře zapracovaný obchodník, který znal nejen potřeby

³¹⁷ NA, EÚ, karton 90, dopis ze dne 22. ledna 1936.

³¹⁸ Další reflexe britských opatření v důsledku zavedení sankcí vůči Itálii na československý dovoz byla asi zpracována 30. ledna 1936, v archivu je z ní jen oznámení, že se zasílá na vědomí. NA, EÚ, karton 90.

³¹⁹ Chargé d'affaires ve Velké Británii zaslal 6 výtisků *The Clearing Office (Italy) Order, 1936, dated July 10, 1936* ministerstvu zahraničních věcí. NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 27. srpna 1936.

³²⁰ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 19. září 1936.

³²¹ V září 1936 byla do Říma vyslána delegace za účelem dosažení placení zamrzlých pohledávek britských vývozců z doby před zavedením sankcí a obnovení obchodních styků vzájemným dobrovolným clearingem. Itálie navíc byla sama nucena vyjít britskému stanovisku vstříc tím, že seznam zboží, jehož dovoz byl povolen bez zajištění placení v devizách, stále rozšiřovala, čímž se snižovaly možnosti lehčího československého vývozu. NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 25. září 1936.

³²² NA, EÚ, karton 93, dopis ze dne 25. srpna 1936.

³²³ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 21. ledna 1937.

amerického trhu, ale podrobně i celý průmysl jemu přidělené oblasti, a místní firmy tak velmi zřídka měnily svá zastoupení, poněvadž to znamenalo ztrátu spojenou s hledáním a zapracováním nového zástupce.³²⁴

Generální konzulát se domníval, že by se mohlo vyjednat přeložení nákupních kanceláří z ciziny do Československa, pouze tak že by se nabídlo přesídlení vedoucím osobám zastoupení. Ale vzhledem k tomu, že tyto osoby byly většinou cizinci, měly dost často potíže získat povolení k pobytu v Československu.³²⁵ Ministerstvo zahraničních věcí doporučilo ministerstvu vnitra, financí a sociální péče, aby žádostem amerických, anglických a podobných firem o usídlení nakupovačů v Československu bylo pokud možno vycházeno vstřícně a jejich podání urychleně a příznivě vyřizována,³²⁶ protože bylo v československém zájmu, aby podobné akce urychlující hospodářskou emancipaci od cizích zprostředkovatelů byly podporovány.

EÚ k této otázce vypracoval zprávu. Dle ní pro přesídlení do Československa přicházeli z cizozemských obchodních kanceláří v úvahu jen nákupčí severoamerických a anglických firem. Obchodní domy z jiných zemí své vlastní nakupovače v Německu neměly, respektive jen ve velmi výjimečných případech, a nakupovaly své zásoby u amerických a anglických firem.

Přestěhování jednotlivého zástupce přicházelo v úvahu hlavně tehdy, když se jednalo o cizí židovskou firmu, která z důvodu bojkotu německého zboží se snažila přeorientovat své nákupy do jiných zemí, nebo byl-li nákupčím v Německu žid, který se obával o svou existenci.

V praxi s velkými těžkostmi získal EÚ během roku 1936 povolení pro pana Modela, německého státního příslušníka židovského vyznání, který se jako nákupčí firmy Weil & Freeman, New York přestěhoval do Prahy, a ještě pro pár dalších amerických obchodníků.

Z britských se snažil EÚ pomoci Alexandru Amdurskému, který byl prokuristou a nakupovačem firmy A. G. Perelman, Ltd., London a bydlel v Teplicích-Šanově. Amdurský však dlouho vůbec nemohl dosáhnout trvalého pobytu vzdor tomu, že se předpokládalo, že jeho nákupy se budou počítat v milionech korun.³²⁷

³²⁴ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 22. prosince 1936.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ NA, EÚ, karton 94, dopis z 24. března 1937.

³²⁷ Jen při svých začátcích během prvního přibližně půl roka nakoupil zboží za částku převyšující 3.000.000,- Kč.

Z Londýna byla rovněž firma Löwenstein & Hecht, Berlin, London, která se obrátila na EÚ s tím, že si hodlá zřídit v Československu nákupčí kancelář.³²⁸ Nákupčí firmy adresoval žádost o zřízení Zemskému úřadu. Když se však záležitost začala protahovat, požádal právní zástupce firmy Dr. L. Müller ministerstvo zahraničních věcí o podporu jeho podání na Zemském úřadě v Praze a současně se obrátil i na EÚ.

EÚ požádal ministerstvo zahraničních věcí, aby zakročilo u Zemského úřadu a u ministerstva obchodu ve prospěch firmy, aby žádosti firmy bylo v pokud možno v brzké době vyhověno, neboť EÚ byl zpraven o tom, že právnímu zástupci Müllerovi bylo na ministerstvu obchodu sděleno, že žádost bude pravděpodobně zamítnuta, jelikož nákupčím v Československu chtějí Němce a nikoliv Angličana. „Prosíme, abyste ministerstvu obchodu laskavě vysvětlili, že takovéto stanovisko bylo by pro náš vývoz velmi škodlivé a že hlavním důvodem k vyhovění žádosti jest zvýšení československého vývozu a nikoliv státní příslušnost nákupčího.“³²⁹ Ministerstvo zahraničních věcí skutečně následně doporučilo přípisem ministerstvům vnitra, obchodu, financí a sociální péče, aby žádosti vyhověly.³³⁰ Přesto záležitost ještě minimálně o měsíc později nebyla vyřízena, protože v dopise z 25. května 1937 právní zástupce firmy sice děkoval EÚ za intervenci, která přinesla alespoň dílčí výsledky, ale současně hrozil tím, že obdržel od své mandantky sdělení, „že jest krajně netrpělivá a že přestává míti na zřízení vývozní kanceláře v Republice československé vůbec zájem a že nebude-li věc vyřízena v době nejkratší, snad v nejbližších 14ti dnech, upustí od tohoto svého úmyslu a založí vývozní kancelář ve Vídni neb v Budapešti.“³³¹

Protahování vydání povolení k zřízení obchodní kanceláře bylo o to nepochopitelnější, že firmu Löwenstein & Hecht ministerstvu zahraničních věcí i EÚ doporučilo vyslanectví v Londýně.³³²

EÚ si byl vědom toho, že britští nákupčí usídlení v Československu zprostředkovávají obchod téměř s celým světem, a soustředil se na to, aby jim při příchodu nebyly kladeny zbytečné překážky. Přestože několikrát doporučoval, aby usazování nákupčích cizích

³²⁸ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 22. března 1937.

³²⁹ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 17. dubna 1937.

³³⁰ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 26. dubna 1937.

³³¹ V dopise EÚ ministerstvu zahraničí ze dne 3. června 1937 je citován celý dopis právního zástupce firmy Löwenstein & Hecht ze dne 25. května 1937. NA, EÚ, karton 95.

³³² NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 24. března 1937.

firem, pokud to bylo možné, bylo usnadněno, aby „tito znechuceni měsíce trvajícím chozením a intervencemi nebyli znechuceni,“ třeba tím, že by se vydaly důvěrné pokyny Policejním úřadům, Zemskému úřadu a ministerstvu obchodu, „aby takovéto případy blahovolně a urychleně vyřizovaly,“³³³ valného zlepšení situace nedosáhl.

Obr. č. 9: Oxford Street

³³³ NA, EÚ, karton 94, dopis ze dne 22. března 1937.

17. Obchodní politika v praxi

EÚ někdy uplatňoval praktiky, které by se z dnešního pohledu pohybovaly na hraně legálnosti. Mezi ně patřilo nabádání československých výrobců a vývozců k udržování stejných cen a k vzájemnému nekonkurování si.

Václav Macík např. viděl nebezpečí v cenovém „podbízení“ výrobců obuvi. Z Československa se do Velké Británie vyváželo poměrně velké množství různých druhů bot a sandálů. Exportérů postupně přibývalo, a tak začali snižovat ceny, aby se jejich zboží prodalo. Macík rázně brojil proti jejich postupu, protože zastával názor, že takovýto postup poškozují československý vývoz jako celek. V dopise z 28. ledna 1938 např. uvádí příklad firmy, která nabídla anglickému odběrateli zboží stejné kvality, ale o 20 % levnější než konkurence, čímž konkurenční firma přišla o zákazníka, bot se z Československa více nevyvezlo a zisk z domácího vývozu klesl o 20 %. „Opakování podobných případů bude mít za následek všeobecné ztlacení cen, až na hranice nemožnosti vývozu.“³³⁴

Vzhledem k tomu, že podobných případů bylo více, Macík se obával, že snižování cen československými výrobci by ve svém konečném důsledku mohlo vést ke zvýšení cel na obuv, neboť firmy takto „dávají silný podnět zdejším výrobcům pro povzbuzení úsilí o zvýšení cla z 20 % ad valorem na 2/- z páru do hodnoty 5/-, tj. 40 %. Tyto snahy se již projevují.“³³⁵

Obdobná stanoviska dokonce již dříve zastával i československý vyslanec v Londýně Jan Masaryk.

V roce 1936 československá vláda přistoupila k devalvaci československé koruny. Při devalvaci měny poklesne cena místního zboží na zahraničních trzích a tím se zvýší jeho konkurenceschopnost. To ale může vyvolat protireakce ze strany konkurentů z jiných států či ze strany výrobců v cílové zemi. V případě Británie došlo však k zajímavému jevu. Vyslanectví v Londýně obdrželo od nejmenované tamější známé dřevařské firmy upozornění, že devalvace je pobídkou vývozu, která umožňuje československým exportérům řeziva vyvézt větší množství dřeva, než by normálně mohli vyvézt, což by pro Brity mohlo nežádoucím způsobem ovlivnit trh. Pisatel dopisu se obával, že náhle zvýšený dovoz do Británie by mohl navodit dojem, že dřevo

³³⁴ NA, EÚ, karton 24, dopis z 28. ledna 1938.

³³⁵ Tamtéž.

z Československa je v důsledku devalvace prodáváno za dumpingové ceny, což by ve svém konečném důsledku mohlo nepříznivě ovlivnit celý československý vývoz řeziva. Svá slova dokazoval na příkladu dvou firem, které začaly do Británie nově vyvážet dřevo a prodávaly je extrémně lacino. Vzhledem k tomu, že britští obchodníci s tímto trendem nemohli nic udělat, obrátili se na československé vyslanectví s prosbou, zda by nezasáhlo.³³⁶ Vyslanec v překotném snižování cen československými dřevařskými firmami také viděl nebezpečí. Argumentoval obdobně jako Macík v případě bot. Celkový vývoz řeziva, jenž byl kontrolován mezinárodní dohodou, by stejně nešlo zvýšit a naproti tomu by čs. vývozci dosáhli jen nepříznivých cen. Dle jeho názoru by se navíc nezavděčili ani britským importérům, protože jejich uskladněné zásoby dřeva by se zlevněnou nabídkou cenově znehodnotily. To pokládal rovněž za důvod, proč na problém britská firma upozornila. Jako řešení doporučoval, aby se vývoz do Anglie poněkud zvýšil, ale současně aby se ceny nesnižovaly podstatně pod ceny severské a sovětské konkurence.³³⁷ Navrhl, zda by nebylo možné při vývozním povolovacím řízení do Británie kontrolovat též vývozní ceny, což už je jasný státní zásah do principu volného trhu.

Že se nejednalo o výjimku potvrzující pravidlo, dokázal Jan Masaryk poté, co *Westminster Bank Review* přinesl zprávu zabývající se stavem rukavičkářského průmyslu ve Velké Británii, v níž stálo: „Following the increased importation of foreign gloves, an application has been made for a higher duty, in an endeavour to counteract the subsidies which some foreign competitors enjoy.“³³⁸, neváhal do Prahy doporučit, aby se českoslovenští importéři rukavic mezi sebou dohodli, popřípadě aby se dohodli i s výrobcí, na cenové základně, protože to byl podle něj „nejjistější způsob jak zabránit zvýšení cla.“³³⁹ V daném případě Import Duties Advisory Committee ani nevyhlásilo úmysl žádostí se zabývat, přesto Masaryk považoval za účelné učinit zmiňované preventivní kroky.

Postup Macíka i Masaryka je odůvodnitelný zvláště v případě, když si uvědomíme, že obdobné postupy byly v dané době zřejmě běžné. Z britské strany je

³³⁶ NA, EÚ, karton 92, opis dopisu britské dřevařské firmy citovaný v dopise ze dne 20. října 1936.

³³⁷ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 20. října 1936.

³³⁸ V důsledku nárůstu dovozu zahraničních rukavic byla podána žádost na zvýšení cla, aby vyrovnalo výši subvencí, které pobírali někteří zahraniční konkurenti.

³³⁹ NA, EÚ, karton 99, Chystané zvýšení cla na rukavice.

toho důkazem jednání o „omezení dovozu konzervovaných šunek v krabicích“ (tinned hams) na podzim roku 1936. Britský Foreign Office pozval zástupce všech diplomatických misí států dovážejících konzervované šunky na poradě do Board of Trade. Zde oznámil zástupce Board of Trade, že britská vláda hodlá omezit k 1. lednu 1937 dovoz šunek a je k tomu kroku nucena tím, „že od doby zavedení Pig Marketing Scheme dovoz tohoto zboží do Anglie vzrostl, protože zahraniční výrobci používají suroviny, jež jsou mnohem levnější než surovina anglická, jejíž cena byla monopolní úpravou obchodu vepřovým dobyt看em podstatně zvýšena.“³⁴⁰ Britští výrobci podali žádost na Import Duties Advisory Committee o zvýšení cla a výbor uznal jejich žádost za oprávněnou. Britská vláda však nechtěla prozatím přikročit ke zvýšení cla, ale stejného účelu chtěla dosáhnout tím, že by vývozní státy dobrovolně omezily vývoz do Británie. Následně se jednalo se zástupci vývozních států o způsobu, jak přesně stanovit limitní počet na dovoz šunek. Britové slíbili, že celková kvóta na dovoz šunek a baconů by tímto opatřením nebyla dotčena, takže by jednotlivé státy mohly v mezích kvóty zvýšit vývoz ostatních výrobků do ní spadajících, o tolik, o kolik se sníží jejich vývoz konzervovaných šunek. Na výši kvót se nezávazně dohodli Britové na poradách se zástupci diplomatických misí a následně se britská vláda obrátila na jednotlivé státy diplomatickou cestou a požádala je oficiálně, aby na dobrovolné omezení svého vývozu do Velké Británie přistoupily, a skutečně se tak i stalo.³⁴¹ Podobný postup však nebyl uplatněn v britské obchodní politice poprvé. Již předtím se osvědčil při omezení dovozu vajec.

Popud k provedení šetření „podbízění cen“ však v jednom případě podala sama výrobní firma, jež do Anglie vyvážela. Vyslanectví v Londýně obdrželo koncem roku 1935 dotaz od firmy Slovenská papiereň z Ružomberoku, zda-li stížnost, která prý proti ní byla vznesena, že v transparentním papíru podbízí ceny, je oprávněná. Ukázalo se, že skutečně prodávala v Británii některé druhy glazovaného papíru levněji, že však nižší ceny jsou odůvodněny horší kvalitou.³⁴²

³⁴⁰ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 22. října 1936.

³⁴¹ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 22. října 1936; NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 9. listopadu 1936; NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 4. prosince 1936; NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 27. listopadu 1936; NA, EÚ, karton 92, nedatovaný ručně tužkou psaný ústřížek papíru se stanoviskem vlády.

³⁴² NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 19. listopadu 1936.

Při té příležitosti však vyslanectví zjistilo, že československý papír bývá v Británii nabízen pod cenou nejenom zástupci československých firem, ale i prostřednictvím zahraničních obchodníků. Vídeňská firma Vereinigte Papierindustrie A.G. sjednávala s československými papírnami vyvážejícími do Anglie značné kontrakty, čímž docílila výhodnějších cen než měli českoslovenští zástupci týchž firem. Ti navíc vznesli stížnost, že pravděpodobně pro zakázky pro Vereinigte Papierindustrie A.G. nejsou československé firmy schopné pravidelně dodávat zboží pro stálé zákazníky jejich obchodních zástupců v Británii. Na vyslanectví považovali takovouto obchodní politiku za „nejvýš nezdravou“, neboť trvalí zákazníci odebírající menší množství si hledali nové dodavatele. Navíc nízkými cenami nabízenými Vereinigte Papierindustrie A.G. si konkurovalo zboží ze stejné továrny se zbožím prodávaným přes zprostředkovatele. Na vyslanectví však opětovně největší problém viděli v tom, že podobné postupy nakonec mohou dovést britské průmyslové kruhy k tomu, aby žádaly o zvýšení cel na papír, a znovu zdůrazňovali, že „je téměř vyloučeno se proti takovému požadavku zd.[ejšího] průmyslu brániti.“³⁴³

Aby se záležitost objasnila, prošetřil ji jeden z referentů EÚ. Z jeho stanoviska vyplývá, že dodávaný papír byl skutečně podřadné jakosti a Slovenská papiereň se ho chtěla rychleji zbavit a přiznala, že cenový rozdíl byl příliš vysoký, „na čemž měl vinu jejich londýnský zástupce, který špatně informoval továrnu o cenové situaci.“ Ve zprávě rovněž napsal, že na situaci upozorňoval také Svaz německého průmyslu s tím, „že nízké ceny vzbuzují pohoršení“, a dodal, že v dohledné době se není třeba obávat, že transparentní a balící papír Ružomerské továrny je na nejbližší dobu úplně vyprodáný, takže nehrozí snížení cen ani jejich podbízení.³⁴⁴

Ještě lepší vysvětlení poskytla EÚ však Národní banka Československá. Vídeňské firmy v dané době měly značné pohledávky znějící na koruny (Kč) v Československu, které ale nemohly ihned obdržet v důsledku nepříznivého platebního vývoje. Československá obchodní bilance s Rakouskem byla sice aktivní, platební bilance ale vykazovala pro Československo trvalou pasivitu. Aby rakouské firmy usnadnily transfer zamrzlých pohledávek, byli rakouští ručitelé ochotní k určitým srážkám. Těchto laciných peněz používala mezi jinými i firma Vereinigte

³⁴³ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 19. listopadu 1936.

³⁴⁴ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 4. prosince 1936.

Papierindustrie A.G. k nákupu zboží u československých papíren, které bylo určeno pro vývoz, a zlaciněné koruny umožňovaly i levnější ceny na britském trhu.³⁴⁵

Otázka Slovenské papierně ukazovala ještě na jeden dlouhodobý problém, se kterým se muselo Československo dlouhodobě vyrovnávat. S ohledem na historický vývoj v Rakousko-Uherské monarchii bylo z transportních důvodů z Rožumberoku jednodušší vyvázet přes Vídeň. Nepřímým důkazem toho je i to, že prostřednictvím Vereinigte Papierindustrie A.G. neobchodovala ani jedna z českých továren.

Podstatnou roli v podobných kauzách hrálo i to, že do Británie se vyváželo za volnou devizovou měnu, zatímco do Rakouska byly platby prováděny clearingem, a tak Československo zbytečně přicházelo o zdroj volně směnitelných peněz. V případě Vereinigte Papierindustrie A.G. sice nejdříve vyslanectví nebylo známo, jakým způsobem firma československým výrobcům platí, ale možnost, že „dosti značné částky jsou placeny z Rakouska clearingem do ČSR“,³⁴⁶ připouštěla. Obvinění sice bylo následně vyvráceno,³⁴⁷ přesto poukazuje na první skrytý problém, který pravidelně při podobných reexportech vyvstával.

Ještě jeden případ s odlišným vyústěním: Československý konzulát v Londýně poslal na ministerstvo zahraničních věcí zprávu,³⁴⁸ v níž upozorňoval na „nebezpečí hrozící čs. sklářskému průmyslu.“ Podstata nebezpečí spočívala v tom, že firma František Tomschick, sklárny, Košťany u Teplic-Šanova, nabízela zboží za nízké ceny. Ministerstvo zprávu přeposlalo EÚ a následně žádalo, aby mu bylo oznámeno, co v dané záležitosti bylo zařízeno a s jakým výsledkem.³⁴⁹ EÚ požádal firmu Tomschick o vyjádření. V něm ale firma narčení z podbízení cen odmítla.³⁵⁰ Vyjádření firmy bylo postoupeno Českomoravským sklárnám, a. s. v Praze. Zástupce Českomoravských skláren v ní poukázal na několik konkrétních případů, v nichž firma skutečně podbízel ceny, ale současně vyslovil ochotu upustit od stíhání firmy Tomschick, když závazně prohlásí, že se zúčastní všech dohod o zamezení podbízení cen, jež se připravovaly pod záštitou EÚ. Firma Tomschick návrh přijala a podepsala prozatímní dohodu o tomtéž.³⁵¹

³⁴⁵ V lednu 1937 byla již takováto praxe zakázána. NA, EÚ, karton 94, dopis z 11. ledna 1937.

³⁴⁶ NA, EÚ, karton 92, dopis ze dne 19. listopadu 1936.

³⁴⁷ NA, EÚ, karton 92, Dopis ze dne 4. prosince 1936.

³⁴⁸ NA, EÚ, Zpráva č. 36/Res. Ze dne 2. května 1936.

³⁴⁹ NA, EÚ, karton 91, dopis ze dne 14. května 1936. Než se mu dostalo odpovědi, žádost muselo ještě jednou urgovat. NA, EÚ, karton 93, urgence ze dne 11. července 1936.

³⁵⁰ Firma odpověděla už 9. června 1936.

³⁵¹ NA, EÚ, karton 93, dopis ze dne 17. července 1936.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že zástupci EÚ, stejně tak jako vyslanectví a konzulátu v Londýně, považovali za svůj prvořadý úkol udržet stabilitu cen československých exportních výrobků. Za tím účelem byli ochotni iniciovat taktiky, které byly přímo v protikladu k pravidlům volného trhu.

Obr. č. 10: Monument Street

18. Návrhy na zřízení agencie v Londýně

Postupem doby, jak vývoz do Velké Británie a s ním spojená agenda narůstaly, začínalo být zřejmé, že stávající organizace podpory vývozu a poskytování informací je příliš roztržštěná, nedostačující a administrativně složitá, a že bude tudíž nutné zřídit přímo v Londýně kancelář, která by operativně řešila problémy a centralizovala v jednom místě veškeré úkony spojené s vývozem do Velké Británie.

Poprvé navrhoval zřízení vzorkovny v Londýně už v červnu a červenci 1935 korespondent EÚ Viktor Reiser. Jeho návrhy ale nebyly přijaty, neboť zřízení trvalé vzorkovny zboží by bylo velmi drahé.³⁵²

K návrhu se Reiser vrátil o dva roky později (1937), kdy jej obšírněji do detailů rozpracoval. K předloženému projektu zaujalo vedení EÚ opět zamítavé stanovisko. Zástupce vedení uznal, že zřízení vzorkovny nezávisí pouze na financích, ale hlavně na schválení prezidia a výkonného výboru EÚ, které se však v dané době nescházely. Čekalo se na zvolení nového generálního ředitele, který měl nastoupit v květnu.³⁵³,³⁵⁴ Do té doby EÚ pouze vyslal do Anglie svého úředníka Václava Macíka, aby pro ústav obstaral alespoň odbyt pro zemědělské výrobky.

Otevření vlastní kanceláře EÚ v Londýně doporučoval na základě svých zkušeností už v lednu 1937 Stanislav Kubánek. Svůj návrh přeložil ministerstvu obchodu a v kopii jej poslal i EÚ.

Proti návrhu na zřízení nové organizace se ale postavil ředitel I. odboru Exportního ústavu s tím, že agencie by mohla vyvolat rivalitu mezi organizacemi, které ve Velké Británii již jsou v ní, či by duplikovala činnost již jimi vykonávanou. Zvláště se obával, že rivalské spory by mohla vyvolat nová vzorkovna. V Londýně totiž v té době kromě vyslanectví a konzulátu existovala již československá společnost pro Velkou Británii pod patronací vyslanectví, na obchodním poli působila zvláštní československá sekce u obchodní komory v Londýně a o turistické styky se staraly

³⁵² NA, EÚ, karton 30, dopis ze dne 3. března 1936.

³⁵³ NA, EÚ, karton 24, dopis z 20. dubna 1937.

³⁵⁴ Dne 6. května 1937 předal generální ředitel J. Matějček správu ústavu Z. Faflovi. JIRÁNEK, Tomáš. Obchodní politika meziválečného Československa. Pokus o shrnutí. In *Scientific papers of the university of Pardubice*, Series C, 4, 1998, s. 219 – 241. ISSN 1211-6629, s. 77

cestovní kanceláře Čedok a britský Cook. Závěrem dopisu se ředitel I. odboru EÚ snažil zbavit konečné odpovědnosti a zcela ji svalit na ministerstvo obchodu, když napsal, že bude záležet především na něm, neboť ono „v této věci má hlavní kompetenci a finanční prostředky.“³⁵⁵

Kubánek to ale nevzdal a ještě v květnu téhož roku poslal vedení EÚ dopis, v němž předložil další podpůrné důvody, proč je nutné mít v Londýně vlastní zastoupení, a popsal, jak přesně by si jej představoval. Kancelář měla být nápomocna československým výrobcům a vývozcům při vyhledávání vhodných zástupců případně obchodních spojení. Argumentoval tím, že lipské veletrhy podobnou kancelář mají a „je nasnadě, že potřebuje-li některý anglický odběratel zboží z kontinentu a nezná zdroj nákupu, že dá přednost dotazu u lipských veletrhů, odkud může telefonicky dostat odpověď, nežli by psal Vám do Prahy.“³⁵⁶ Kubánek dokonce nabízel, že pokud by mu EÚ umožnil zaměstnat jednu až dvě výpomocné kancelářské síly a nesl ostatní režii s otevřením kanceláře spojenou, že by informační službu sám založil a vedl jí.³⁵⁷

Další návrh na zřízení expositury EÚ v Londýně podal prostřednictvím Konsulátu Republiky československé v Londýně Jan David.³⁵⁸ David byl absolvent vyšší hospodářské školy a abiturientského kursu při obchodní akademii v Olomouci. V Londýně se zdržoval za účelem studia obchodních věd a nabytí praktických obchodních zkušeností a s úspěchem se věnoval zájmům „jistých“ československých továren.³⁵⁹ V odpověď na tento návrh mu EÚ sdělil, že jej podrobil pečlivému studiu a bude jej projednávat po prázdninách.³⁶⁰

Zřízení agencie oddaloval nejenom nedostatek finančních prostředků, neschopnost úředníků EÚ, ale i údajný kategorický nesouhlas ze strany československého vyslance v Londýně. Jan Masaryk dle JUDr. Jaroslava Koseho, náměstka generálního ředitele EÚ, neustále zastával své dřívější stanovisko, „že dokud on jest v Londýně, zřízení žádné agencie EÚ nepřipustí.“³⁶¹

³⁵⁵ NA, EÚ, karton 21, dopis z 21. ledna 1937.

³⁵⁶ NA, EÚ, karton 21, dopis z 11. května 1937.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Jan David, 39 Northumberland Place, Paddington, W. 2 London.

³⁵⁹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 24. června 1937.

³⁶⁰ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 16. července 1937.

³⁶¹ NA, EÚ, karton 24, dopis Jaroslava Koseho Václavu Macíkovi ze dne 3. února 1938.

Tento dopis je ale v protikladu k tomu, co lze vyčíst v dopise vedení EÚ Dr. Viktoru Jansovi, toho času obchodnímu attaché československého vyslanectví v Londýně. V něm se sděluje, „že když jsem byl na jaře u Vás [v Londýně pozn. aut.], hovořili jsme také s panem vyslancem o tom, že by se měla v Londýně agencie zřídit.“³⁶² Pak posílal již zmiňovaná memoranda Reiser, který dosti naléhal na brzké řešení, ale právě tehdy došlo ke změně generálního ředitele EÚ a k založení agencie nebyla vhodná doba.

Dne 19. července 1937 oznámil EÚ dopisem vyslanectví v Londýně, že poradní sbor pro vybudování vnější služby se vyslovil jednohlasně na schůzi konané dne 10. června 1937 pro zřízení agencie,³⁶³ ale Masaryk telefonoval s ministrem Friedmanem prý v tom smyslu, „že se má s utvořením agencie vyčkatí“.³⁶⁴

S ohledem na odmítavý postoj vyslance byly práce na vytvoření agencie pozastaveny a otázka zřízení agencie odložena na pozdější dobu.

Dne 28. července 1937 zaslalo vyslanectví svůj vlastní návrh na organizaci pobočky EÚ v Londýně. V návrhu zaznělo, že by bylo účelné vybudovat agencii ústavu postupně, a návrh se omezil na zřízení malé kanceláře k lepšímu využití činnosti těch orgánů, kterými československý zahraniční obchod v Londýně ke své podpoře již disponoval. Vyslanec zastával názor, že „Prakse nejlépe ukáže, které návrhy, jež doposud byly učiněny (zřízení vzorkovny, vyslání samostatného zástupce Exportního ústavu), bude možno v dohledné době uskutečnit a které z nich by přinesly československému vývozu největší užitek.“ Vyslanectví pokládalo danou dobu, kdy jak československý vývoz do Anglie, tak i poptávka po československém zboží stále stoupaly, za zvláště vhodnou ke zřízení odbočky. Dopis podepsal osobně sám vyslanec Masaryk.³⁶⁵

Dne 4. srpna 1937 odpověděl generální ředitel EÚ vyslanectví na tento dopis, že „návrh vyslanectví bude zároveň s ostatními návrhy předložen začátkem září k rozhodnutí presidiu Ústavu.“³⁶⁶ A o den později sděloval i korespondent Reiser

³⁶² NA, EÚ, karton 28, kopie dopisu ze dne 27. července 1937.

³⁶³ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 19. července 1937.

³⁶⁴ NA, EÚ, karton 28, kopie dopisu ze dne 27. července 1937.

³⁶⁵ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 28. července 1937. V příloze dopisu je návrh: Organizace zastoupení Exportního ústavu v Londýně.

³⁶⁶ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 4. srpna 1937.

dopisem na generální ředitelství EÚ v Praze, že „pan vyslanec Masaryk mi oznámil, že si vyhrazuje podati sám příslušné návrhy na organisaci zdejší expositury Exp. Ústavu a to, jak mně bylo vysvětleno, s toho důvodu že pokládá úzkou spolupráci vyslanectví a konsulatu s Vaším ústavem v Londýně za nezbytnou.“³⁶⁷

Na návrhu vyslanectví bylo stěžejní to, že jasně stanovoval, kdo bude mít jaké kompetence a kdo se bude o co starat, aby nedocházelo k třecím plochám a aby si jednotlivé instituce zbytečně nekonkurovaly. V návrhu byly přesně definovány i skupiny aktivit, z nichž pozůstávala agenda k podpoře československého vývozu do Anglie, a to takto:

1. věci obchodně-politické a celní
2. vyřizování poptávek zdejších zájemců (zástupců importérů, re-exportérů) po československém zboží
3. navazování obchodních styků pro československé výrobce, analýzy trhu, organizování zastoupení, dohled nad nimi a opatření spojení s přímými kupci.

Agenda 1 a 2 měly být vyřizovány vyslanectvím a konzulátem a agenda 3 by měla spadat do pravomoci agencie EÚ. Současně již v návrhu zaznělo, že vzhledem k tomu, že tyto tři druhy agendy není možné přesně od sebe oddělit, je spolupráce vyslanectví, konzulátu a EÚ nezbytná.³⁶⁸

Tímto byly teoreticky překonány problémy překrývání kompetencí jednotlivých institucí a založení agencie už prakticky nic nebránilo. Přesto byla založena až o více než rok později.

³⁶⁷ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 5. srpna 1937.

³⁶⁸ NA, EÚ, karton 28, návrh: Organisaace zastoupení Exportního ústavu v Londýně. 28. července 1937.

19. Změny v činnosti Exportního ústavu po vzniku druhé republiky

V září 1938³⁶⁹ byla do Mnichova svolána konference zástupců čtyř velmocí, kde zástupci Německa, Itálie, Francie a Velké Británie podepsali dohodu o odstoupení pohraničních území Československa ve prospěch Německa. V listopadu 1938³⁷⁰ stanovili ministři zahraničí Německa a Itálie hranice mezi Československem a Maďarskem, které značně zvýhodňovaly Maďarsko. Přijetí mnichovské dohody a vídeňské arbitráže značně zúžilo alternativy dalšího vývoje samostatné republiky. Navíc na Slovensku a Podkarpatské Rusi gradovaly separatistické tendence, jež nakonec vedly k vyhlášení jejich autonomie. Dne 19. listopadu 1938 byla ústavními zákony schválena autonomie těchto dvou území a pro takto uspořádaný stát byl nově přijat název Československá republika. Jednalo se o územně a hospodářsky oslabený stát, který vzhledem k tomu, že jej nebylo možné vojensky ubránit, vázal svou existenci na velmi problematickou garanci velmocí. Tzv. druhá republika vydržela jen od 30. září 1938 do 14. března (respektive 15. března) 1939.³⁷¹

Ve Velké Británii byl vznik druhé republiky přijat rozporuplně. Nejprve se zdálo, že politika appeasementu odráží názor veřejného mínění. Ministerský předseda Neville Chamberlain byl po návratu z Mnichova přijat jako mírotvůrce, ale již koncem roku 1938 začalo být jasné, že na mnichovské konferenci bylo zbytečně obětováno Československo ozbrojené agresi, a Velká Británie začala zrychleně zbrojit. Ústupnou politiku kritizoval především Winston Churchill a Anthony Eden. Když bylo v březnu 1939 Československo obsazeno, přinutily Chamberlaina vnější tlaky přijmout závazek k obraně Polska. Hitler 1. září 1939 Polsko obsadil a 3. září vyhlásila Velká Británie válku Německu.³⁷²

Zmiňované politické kroky appeasementu a váhavost britské politiky se projevovaly i na poli mezinárodního obchodu. Na neurčitost britské obchodní politiky upozorňovalo vyslanectví v Londýně, když se Velká Británie snažila nalézt obrannou

³⁶⁹ Konference se konala 29. září 1938 a o den později tzv. mnichovskou dohodu přijala československá vláda.

³⁷⁰ Jednání proběhla dne 2. listopadu 1938 ve Vídni.

³⁷¹ Dne 14. března 1939 byl ustanoven formálně samostatný slovenský stát a 15. března 1939 byly české země okupovány německou armádou.

³⁷² MORGAN, Kenneth O. a kol. *Dějiny Británie*. Praha, 2002. ISBN 80-7106-347-9, s. 483 – 485 a 530.

linii proti obchodním akcím tzv. clearingových států, zejména Německa a Itálie.

V parlamentě byla několik dní po oficiálních projevech, jež se zasazovaly o aktivnější exportní politiku, předložena novela *Export Guarantee Bill*. Ačkoli by bylo možné projednat předlohu ještě v podzimním období parlamentu, bezprostředně po návštěvě Hjalmara Schachta³⁷³ v Londýně, jednání o této příloze bylo odmítnuto. „Rozhodnutí o jejím dalším osudu stane se patrně až bude vyřešena latentní kabinetní krise, jež nastala vystoupením určitých mladších členů kabinetu, mezi jiným Hudsona,³⁷⁴ proti nerozhodné zahraniční politice vlády jak na poli zbrojení, tak na poli obchodní politiky.“³⁷⁵

Z obchodního hlediska poznamenal politický vývoj zahraniční obchod snad ve všech ohledech. Už na jaře 1938 přerušil EÚ z politických důvodů akvizici u německých firem. Poté, co byly zabrány příhraniční oblasti, došlo ke zmenšení agendy EÚ, protože na odstoupených územích zůstalo mnoho exportních firem. EÚ provedl revisi svého evidenčního materiálu vzhledem ke ztrátám a zbylému průmyslu a snažil se zahraničním odběratelům pokud možno nabídnout náhradu za sudetoněmecké firmy a dále najít mezi zbylými výrobci takové, kteří by byli schopni produkovat zboží vhodné k exportu.³⁷⁶ EÚ také musel vyřešit otázku zastupování sudetoněmeckých firem u kolektivních zástupců, protože u některých podíl těchto firem nebyl do té doby zanedbatelný. Zástupcům bylo doporučeno, jak se mají chovat k sudetoněmeckým firmám. Zřejmě se jednalo o zrušení spolupráce, otevřeně to však řečeno nebylo.³⁷⁷

Těžiště činnosti EÚ mělo nadále zůstat v cizině, ale napříště se EÚ ve svých aktivitách neměl omezovat se jen na vývoz, ale zahrnout celý zahraniční obchod. K nově stanoveným úkolům EÚ patřila hospodářská propagace s ohledem na neinformovanost vzdálené ciziny o změnách, jež proběhly. V zahraničí se totiž na jednu stranu šířily pověsti, které poškozovaly československé hospodářství, a na stranu

³⁷³ Hjalmar Schacht byl v letech 1935 – 1937 německým ministrem hospodářství a od roku 1937 do 1943 ministrem bez portfeje a prezident říšské banky.

³⁷⁴ Hudson byl Secretary for Oversea Trade

³⁷⁵ NA, EÚ, karton 100, opis dopisu vyslanectví ze dne 13. ledna 1939.

³⁷⁶ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 78.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 87.

druhou se EÚ soustředil na praktické využití určitých sympatií pro československý obchod ve světě, jež po mnichovské konferenci nabyly na intenzitě.³⁷⁸

Z dopisu Českomoravských skláren například vyplývalo, že v Anglii panovalo mezi obchodníky všeobecné mínění, že Česko-Slovensko je nutné posuzovat jako jednotný celek s německou Říší. Následkem toho nikdo nechtěl v Česko-Slovensku nakupovat a na československý úkor z toho těžil sklářský průmysl francouzský a belgický. Jednotliví českoslovenští obchodníci se sice snažili toto mylné pojetí vyvrátit, ale jejich snahy nebyly úspěšné. Žádali proto, aby se jich v této otázce zastal EÚ, který měl čelit této propagandě a vyvrátit nepravdivé novinářské zprávy, a patřičným způsobem mělo zakročit i vyslanectví.³⁷⁹

Naopak některé britské firmy, které např. nechtěly obchodovat s Němci, a po zabrání Sudet k nim automaticky přiřadily i Němce sudetské, přestali obchodovat i s nimi, a hledali nové dodavatele na nezabraném území Československa. Náhradní nákupní prameny „v novém Československu“ hledala např. mimo jiné londýnská firma B. Jakubowitz.³⁸⁰

Při hledání možností, co vyvážet, když značná část exportních podniků se náhle ocitla za hranicemi státu, přicházely podněty z nejrůznějších míst. Ministerstvo zahraničních věcí zaslalo EÚ dopis československého konzulátu v Gdyni v Polsku o možnosti vývozu lesních plodin do Anglie a kolonií. „S ohledem na okleštění Československa upozorňujeme, že organizovaný a správně řízený export některých lesních plodin – zejména ze Slovenska – mohl by Československu přinést větší než dosud příliv devis za toto zboží.“³⁸¹ Dobrou perspektivu na trhu dle vyslanectví mohly mít sušené borůvky, které byly v Anglii a některých koloniích vyhledávány, a sušené a konzervované houby. Vývoz borůvek do Británie by však předpokládal organizovaný sběr a správné sušení a podmínkou u všech plodin by nutnou podmínkou byla standardizace výroby. Zejména pro Slovensko by měl export svůj význam, zvláště proto, že by nebylo zapotřebí zvláštních nákladů.³⁸²

³⁷⁸ JIRÁNEK, Tomáš. *Organizační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6, s. 78.

³⁷⁹ NA, EÚ, karton 28, dopis z Českomoravských skláren akc. spol. ze dne 17. února 1939.

³⁸⁰ NA, EÚ, karton 99, dopis EÚ MZV, listopad 1938.

³⁸¹ NA, EÚ, karton 99, dopis ze dne 5. listopadu 1938.

³⁸² Tamtéž.

Z druhé strany vyslanectví v Londýně upozorňovalo na nebezpečí hrozící od polských vývozců, kteří se snažili získat anglický trh pro výrobky, jež byly dříve dováženy ze sudetského území. Jednalo se především o tradiční československé exportní zboží jako lisované sklo, rukavice, dřevěné výrobky a levná konfekce. Největší problém spočíval v tom, že snahu výrobců podporoval i polský stát, který jim dával exportní prémie, jež podle vyslanectví dosahovala až 40 %, a mimo to byl polský export podporován dobrou exportní organizací jednotlivých odvětví sdružených v syndikáty.³⁸³

Když byly české země okupovány německou armádou a jako Protektorát Čechy a Morava začleněny do nacistické Velkoněmecké říše, začaly do vnitřní organizace EÚ zasahovat okupační úřady, čímž došlo k značnému omezení možností realizace jeho hospodářských zájmů a následně i k jeho definitivní faktické likvidaci. Krátká epizoda činnosti EÚ za druhé republiky však ukazovala na to, že takto územně vymezené Česko-Slovensko bylo zákonitě hospodářsky nesamostatné, a bylo zřejmé, že daný stav věcí byl dlouhodobě neudržitelný.

Obr. č. 11: Whitehall

³⁸³ NA, EÚ, karton 99, listopad 1938.

20. Založení agencie

Změněné hospodářské a politické poměry po událostech září 1938 vyžadovaly, aby EÚ zvětšil péči o vývoz do zemí volného obchodu a hodnotných devis. Z toho důvodu považoval za nutné zvýšit objem vývozu na britský trh, kde činnost dosavadních kolektivních zástupců s korespondentů nestačila.³⁸⁴

Agendu v Londýně doposud obstarával dopisovatel EÚ Viktor Reiser, který se ale nemohl cele věnovat rozmanité a obtížné agendě československého vývozu do Anglie a hlavně podávat iniciativní návrhy.

Malý a střední průmysl nevyhnutelně potřeboval účelné a dobře organizované podpůrné práce EÚ v Londýně. Výrobky lehkého průmyslu byly konkurence schopné, ale jejich nabídka na anglickém trhu velmi špatně organizovaná, a to přesto, že tyto výrobky tvořily více než 70 % celkového československého vývozu. „Tento vývoz by mohl býti podstatně zvýšen účelnou prací agencie, ježto ze 1.125 položek našeho vývozu více než 1.000 připadá na artikly, jejichž dovoz nepřesahuje Kč 100.000, ačkoliv celkové dovozy těchto artiklů do Anglie jsou často desíti až stamilionové položky.“³⁸⁵ V protikladu k tomu těžký průmysl a velkopřůmysl měly dostatek prostředků pro svá zastoupení na londýnském trhu, ale byly celkově konkurence neschopné a dodávaly sotva 30 % celkového československého vývozu na anglický trh.³⁸⁶

Presidium a výkonný výbor EÚ se tedy znovu zabývaly otázkou zřízení nových agencí. Koncem roku 1938 bylo rozhodnuto o zřízení agencí v Berlíně a v Londýně. Aby se vyvaroval sporům s londýnským vyslanectvím, navrhl EÚ v souladu se starším přáním vyslanectví, že nechce ihned zřídit formální agencii, nýbrž poslat do Londýna jednoho z odborných referentů. Tento úředník by byl jeho exponentem v Londýně a pracoval by v celé šíři obchodních styků a postupoval by ve shodě s vyslanectvím. Jeho úkolem by bylo připravit „pro pozdější vhodnou dobu řízení agencie opět v naprosté dohodě s vyslanectvím“.³⁸⁷ Současně EÚ přiznával vyslanectví a konzulátu nesporný

³⁸⁴ Kolektivní zástupci: Kubánek v Londýně a Schwarz v Glasgow. S Reiserem právě v této době (k 1. prosinci 1938) EÚ pro nespokojenost s jeho činností vypověděl smlouvu.

³⁸⁵ NA, EÚ, karton 28, Zastoupení EÚ v Londýně.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 1. prosince 1938.

přínos v podávání velmi cenných informací celních, obchodních, osobního a obchodně-politického rázu. Úkolem agencie bylo naproti tomu podávat analýzy trhu a „uváděti ve vážný obchodní styk čsl. vývozce s anglickými dovozci.“³⁸⁸

Je zřejmé, že vedení EÚ si bylo vědomo toho, že práce agencie v Londýně bude odlišná od práce v agenciích ve vzdálenějších zemích. Už 1. března 1937 psal Dr. Jaroslav Kose v dopise korespondentu Reiserovi, že rozdíl spočívá hlavně v tom, že „dálná místa jsou našemu vývozci zeměpisně prakticky nepřístupná a agent Ústavu reprezentuje tudíž důležitý ne-li nezbytný komplement činnosti, kterou si náš exportér, jedná-li se o Londýn, provádí sám.“ ... „Důsledkem toho je, že exportér žádá v těchto vzdálených místech od agenta na jedné straně víc samostatné iniciativy, na druhé straně jednodušší čistě komerčně konstruktivní práci /spočívající hlavně v canvassing/,³⁸⁹ kdežto v Londýně žádá někoho, kdo by mu zaopatřil přesný evidenční materiál, kdo by tento materiál ze nepoměrně velkého trhu, t. j. z rozličných trhů, bystře studoval, třídil, zpracoval a uspořádal a připravil mu obsáhlé exposé a zavedl ho osobně k dobře vybranému počtu interesentů.“ ... „Práce agentů ve vzdálených místech je spíše prací čistě komerčního agenta s dobrou iniciativou, kdežto v Londýně má spíše charakter práce hospodářského experta nebo poradce /market research and scheming/³⁹⁰.“³⁹¹

Londýnská agencie se měla zabývat zejména pořizováním důkladných analýz odbytových možností pro jednotlivé výrobky, vyhledávala by exportním firmám na místě zdatné zástupce a kontrolovala by jejich činnost. Pečovala by také o propagaci československého zboží v Anglii. Především by se však v snažení o rozšiřování odbytu zboží neomezovala jen na anglický trh, ale využívala by zároveň možnosti působit na rozšiřování obchodních styků s britskými dominii a koloniemi.³⁹²

Londýnem, důležitým střediskem světového obchodu, totiž procházel nejenom československý export do Anglie, ale do celého britského impéria. Navíc vzhledem k úpadku významu hamburského přístavu bylo nutné najít náhradu spojení pro zámoří u anglických „shippers“³⁹³ a „confirming houses“³⁹⁴, ježto za tehdejších poměrů se československý zahraniční obchod nemohl obejít bez obchodních domů.

³⁸⁸ NA, EÚ, karton 28, Zastoupení EÚ v Londýně.

³⁸⁹ canvassing = shánění objednávek, obcházení zájemců o zboží

³⁹⁰ market research = průzkum trhu; scheming = systematické uspořádávání

³⁹¹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 1. března 1937.

³⁹² NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 26. listopadu 1938.

³⁹³ shipper = lodní přepravce; vývozce do zámoří

O vývoz do zemí Commonwealthu jevíly zájem hlavně firmy středního a malého průmyslu, poněvadž se jednalo o země schopné velkého konsumu kvalitních výrobků a nezatížené jakýmikoliv zákazy dovozními, překážkami rázu devizového a obchodně-politického.³⁹⁵

Při zakládání londýnské agencie hrálo důležitou roli i to, kdo bude stát v jejím čele. V diskusi padlo několik návrhů. Jedním z možných kandidátů byl Viktor Reiser. Vedení EÚ s ním jednalo, ale vyvstala potíže v tom, že Reiser nebyl úředníkem EÚ, ale kolektivním zástupcem, který z finančních důvodů nechtěl opustit svoji výdělečnou firmu. EÚ by mu nemohl platit tolik, aby mu nahradil ušlý zisk. Z jara 1937 o Reiserovi pochvalně mluvil vyslanec Masaryk a Dr. Viktor Jansa, v té době obchodní attaché československého vyslanectví v Londýně.³⁹⁶ Pak ale došlo ke stížnostem na Reiseru a z kandidatury sešlo. S prací Reiseru nebyl EÚ spokojen a k 1. prosinci 1938 mu vypověděl spolupráci.³⁹⁷

Vzhledem k celkovému zaměření Československa na export průmyslového zboží nemohl do vedení agencie být zvolen ani Václav Macík, který se zabýval zemědělstvím, jež stálo až na druhém místě v strategicko-obchodních zájmech Československa. Navíc Macíka potřebovali zpět v centrále v Praze.³⁹⁸

Objevila se i kandidatura Jana Fierlingera, bratra vyslance Zdeňka Fierlingera. O kandidaturu Fierlingera projevil zájem i prezident republiky. Jan Fierlinger se osvědčil v Japonsku, ale neznal Londýn.³⁹⁹

Nakonec bylo místo nabídnuto Ing. Ladislavu Ploskalovi. Ploskal původně pracoval jako samostatný exportér v Hamburku a Antverpách a později několik let v zahraničních službách firmy Baťa.⁴⁰⁰ Od 5. února 1936 byl úředníkem EÚ a dva roky vedl agencii v Bombaji.

³⁹⁴ confirming house = firma potvrzující zakázky

³⁹⁵ NA, EÚ, karton 28, Zastoupení EÚ v Londýně.

³⁹⁶ NA, EÚ, karton 28, kopie dopisu ze dne 27. července 1937.

³⁹⁷ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 25. listopadu 1938.

³⁹⁸ NA, EÚ, karton 24, dopis ze dne 3. února 1938.

³⁹⁹ NA, EÚ, karton 28, kopie dopisu ze dne 27. července 1937.

⁴⁰⁰ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 16. května 1939.

Dne 6. prosince 1938 zaslalo vyslanectví v Londýně souhlas se zřízením agentie v Londýně a přislíbilo jí podporu.⁴⁰¹ Při konečném rozhodnutí vyslanectví pravděpodobně hrálo určitou roli i to, že v této době byl již zrušen československý konzulát v Londýně a vyslanectví bylo přetíženo obchodní agendou.⁴⁰²

V dopise generálnímu řediteli Zdeňku Faflovi z 9. prosince 1938 psal legační tajemník při vyslanectví Česko-slovenské republiky v Londýně Dr. Viktor Jansa, že by vyslání Ploskala do Londýna „velmi vřele uvítal“, neboť agentie bude mít v době, kdy mnoho v exportu nezkušených firem bude muset nahradit vývoz ze sudetského území, mnoho práce. Dodával, že Ploskal bude patrně brzo potřebovat pomocníka, protože „bude prací přímo zaplaven.“⁴⁰³

Dne 23. prosince 1938 pak poděkoval zástupce EÚ Jansovi za souhlas s „vysláním našeho exponenta do Londýna, který by připravil pozdější zřízení agentie ...“,⁴⁰⁴ čímž vlastně potvrdil přijetí plánu na zřízení agentie, tak jak jej navrhoval Masaryk. Věcí se zabývalo presidium i výkonný výbor, jenž vyslání Ploskala na základě zprávy z vyslanectví schválily.⁴⁰⁵ Ploskal byl pověřen zřízením a vedením agentie v Londýně usnesením presidiální schůze konané dne 10. února 1939. Vzhledem k této funkci mu byl udělen titul ředitele Exportního ústavu československého.⁴⁰⁶

Ještě před odjezdem do Anglie absolvoval Ploskal porady se zájemci z jednotlivých obchodních komor a průmyslových svazů⁴⁰⁷ a poté odjel v druhé polovině února 1939 do Londýna, aby zde vykonal všechny přípravné práce ke zřízení agentie. Asi po pěti týdnech měl předložit příslušný návrh a doložit jej rozpočtem režie. Teprve po jeho schválení směl přikročit ke zřízení agentie.⁴⁰⁸

Ploskal nejprve musel najít vhodné prostory, kde by agentie sídlila. Vzhledem k tomu, že zřízení agentie bylo dlouhodobější záležitostí, navazoval již na snahu, kterou EÚ vyvíjel ještě před jeho formálním jmenováním do funkce. Už v dopise z 26. listopadu 1938 je zmíněn starší návrh zástupce Controkomise na umístění kanceláře

⁴⁰¹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 6. prosince 1938.

⁴⁰² NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 25. ledna 1939.

⁴⁰³ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 9. prosince 1938.

⁴⁰⁴ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 23. prosince 1938.

⁴⁰⁵ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 23. prosince 1938.

⁴⁰⁶ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 20. února 1939 (G.ř./Be).

⁴⁰⁷ NA, EÚ, karton 100, dopis ze dne 1. února 1939.

⁴⁰⁸ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 20. února 1939 (Pres.).

v londýnských místnostech Controkomise, která by s agencí úzce spolupracovala. Tím by EÚ ušetřil na nájemném a zároveň by pomocí Controkomise, která měla velké obchodní zkušenosti a styky, mohl brzy zdatně působit ve prospěch československého obchodu.⁴⁰⁹ Nápad byl ale zamítnut.

Agencie nejdříve sídlila v místnosti u československé legace na 8, Grosvenor Place. Místnost dal dispozici chargé d'affaires Lisický 8. března 1939, který ale nemohl nic definitivního sjednat.^{410, 411} Technický problém spočíval v tom, že legace byla v diplomatické čtvrti, ale agencie by měla dle Ploskala být v City někde v okolí Bank of England, neboť cesta z legace do City trvala asi 45 minut, tedy návštěva obchodníků z City do agencie by vyžadovala dvě a půl hodiny času.⁴¹² Navrhl tedy, aby agencie byla umístěna v budově Anglo-banky. Banka, která sídlila na 48, Bishopsgate v City, komerčním centru Londýna, se k tomu stavěla velmi příznivě, ale za nájem jedné místnosti oddělené přepážkou požadovala velmi vysoké nájemné - £ 150.⁴¹³

Ploskal tedy hledal dál. V dopise z 26. dubna 1939 EÚ žádal Ploskala, aby roční nájemné nepřesahovalo £ 50.⁴¹⁴ Tentýž den Ploskal sděluje EÚ (pravděpodobně aniž by si mohl přečíst dopis z ústředí), že má vyhlédnuty kanceláře v téže budově jako lipský vzorkový veletrh. Kancelář ale nemohl zatím najmout a zařídit, protože neměl peníze, které opětovně u EÚ urgoval.⁴¹⁵

Agencie se ve výsledku přestěhovala z legace na adresu: Czech Export Institute, Bank Chambers, 329 High Holborn, London, W. C. 1.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 26. listopadu 1938.

⁴¹⁰ NA, EÚ, karton 28, dopis z 8. března 1939.

⁴¹¹ O složitosti politické situace v dané době svědčí to, že Lisický nevěděl, jaký názor zastává ministerstvo zahraničí a ani jak se k nájmu bude stavět další vyslanec. (Masaryk už odstoupil a dalším vyslancem byl zvolen až v roce 1942 JUDr. Max Lobkovicz.) Navíc následně od 1. dubna 1939 byl Lisický přeložen do Prahy, konzul Pitlík byl dán do disponibility a v Londýně tak zůstal z hlavních československých zástupců jen Jansa. NA, EÚ, dopis ze dne 10. března 1939.

⁴¹² NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 10. března 1939.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 26. dubna 1939.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ NA, EÚ, karton 28, Zpráva ze dne 26. května 1939.

21. Práce agencie a ukončení jejího působení

Od formálního zřízení agencie si EÚ sliboval dobré výsledky pro prohloubení obchodních styků s Velkou Británií, zejména však s britským impériem. Avšak vzhledem k tomu, že agencie v Londýně fungovala pouze od dubna 1939 do září 1939, vytyčené cíle se jí nemohlo podařit naplnit. Navíc i skrovné pokusy o činnost hluboce poznamenávala nejistota, již vyvolávala politická nestabilita a celkové obavy ze směřování dějinného vývoje.

V dubnu 1939 Ploskal informoval o činnosti EÚ v Londýně německý zastupitelský úřad tamtéž a nabídl mu spolupráci.⁴¹⁷ Z německé strany mu bylo sděleno, že teprve praxe ukáže nejlepší a nejvhodnější způsob spolupráce. Později v této souvislosti Ploskal ujišťoval do Prahy, že se vynasnaží, „aby hodnota i rozsah činnosti agencie přispěla k upevnění té posice ústavu, kterou si zasluhuje.“⁴¹⁸ V této době totiž bylo v Praze likvidováno ministerstvo zahraničních věcí a jednalo se i o otázce existence EÚ jako celku a Ploskal se pravděpodobně snažil zachránit v český prospěch, co se dalo.

Úřední poštu posílal Ploskal přes londýnské vyslanectví. Na jeho návrh bylo dohodnuto, že tam docházel každý čtvrtek, aby mohl prodiskutovat nejrůznější otázky a předložit českou korespondenci, kterou pro vyslanectví dostal.⁴¹⁹

Již od února 1939 měl Ploskal nárok na pětítýdenní placenou dovolenou. Tu směl nastoupit teprve v době, kdy bude postaráno o jeho zástupce, po případě si ji mohl vybrat tak, aby činnost agencie neutrpěla jeho nepřítomností.⁴²⁰ Dne 1. srpna 1939 dostal doporučení, aby nevybrané dovolené využil. On to ale nepovažoval za prospěšné, neboť nedávno založená agencie si právě upevňovala své posice.⁴²¹ Nakonec na ni ale odjel.

O to, kdo jej po dobu dovolené bude v Londýně zastupovat, v Praze projevil zájem hned několik lidí. Vybrán byl Josef Cinek. Cinek chtěl využít své skoro měsíc dlouhé dovolené k získání praktických znalostí na anglickém trhu a EÚ se nabídl, že by

⁴¹⁷ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 4. května 1939.

⁴¹⁸ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 18. srpna 1939.

⁴¹⁹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 18. srpna 1939.

⁴²⁰ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 20. února 1939 (Pres.).

⁴²¹ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 18. srpna 1939.

pracoval v agencii v Londýně a případně by i Ploskala po dobu jeho dovolené zastupoval.^{422 423}

Když se Ploskal vrátil z dovolené, vypukla válka a pokračování v podpoře vývozu pozbylo svého smyslu. Dopisem ze dne 6. září 1939 oznámil Ploskal z Londýna, že s koncem měsíce září ruší agencii a pokusí se najít zaměstnání u anglických firem. Dne 11. října 1939 mu bylo odpovězeno, že EÚ bere na vědomí jeho oznámení a že mu zastavuje vyplácení služebních požitků včetně zahraničního přídatku ke dni 1. listopadu 1939.⁴²⁴

Od září 1939 nebylo možno „z pochopitelných důvodů“ možné poukazovat zálohy na služební požitky a kancelářské výdaje úředníkům uvízlým v „nepřátelských státech“.⁴²⁵ EÚ jim účtoval služební požitky a zahraniční přídatky alespoň za měsíc září a v říjnu jim rovněž měly být složeny k jejich dobru s tím, že „snad bude možno později [příplatky] poukázat přes Oslo n. pod.“⁴²⁶ Tím byla s definitivní platností ukončena činnost EÚ ve Velké Británii.

V roce 1940 bylo vyhlášeno na majetek Ploskala exekuční řízení⁴²⁷ a v dopise z 11. července 1940 od generálního ředitele EÚ pro Okresní soud civilní pro vnitřní Prahu je stran pobytu Ploskala napsáno, že „zůstal v nepřátelské cizině a že není známo nic o jeho pobytu ani jeho činnosti.“⁴²⁸

Za nacistické okupace byl EÚ zařazen do vývozní služby říše. V důsledku toho došlo ke změnám v jeho působnosti a struktuře. Byly zrušeny všechny jeho agencie v cizině,⁴²⁹ jeho kolektivní zastoupení⁴³⁰ a korespondenti. Od ledna 1942 byl EÚ podřízen ministerstvu hospodářství a práce. EÚ ve své zredukované podobě působil do

⁴²² Cinek za to žádal, aby mu generální ředitelství v případě povolení přispělo hrazením cestovného a částkou £ 1 denně na úhradu zvýšených životních výloh. NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 1. srpna 1939.

⁴²³ V EÚ se nejednalo o nic neobvyklého. Práce volentérů v zahraničí byla běžnou praxí. Např. referent zemědělského oddělení pan Krákora chtěl použít dovolené od 19. června do 16. července 1939 k pobytu v Anglii za účelem zdokonalení se v angličtině. Během pobytu hodlal pomáhat londýnské agencii v její práci. NA, EÚ, karton 28, dopis z 5. června 1939.

⁴²⁴ Dopis ze dne 23. října 1939, karton 28.

⁴²⁵ Jednalo se o Ploskala v Londýně a V. Walleczka v Bombay.

⁴²⁶ Záznam ze dne 4. října 1939, karton 28.

⁴²⁷ K tomu více v NA, EÚ, karton 28.

⁴²⁸ NA, EÚ, karton 28, dopis ze dne 11. července 1940.

⁴²⁹ EÚ měl celkem 7 poboček: v Šanghaji, Bombaji, Mexiku, Sao Paulu, Chicagu, Oslu a Londýně.

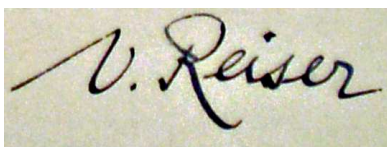
⁴³⁰ Kolektivních zastoupení bylo po celém světě 54. ŠŤOVÍČEK, Ivan. Exportní ústav československý v Praze. 1934 – 1946. Inventář. Praha, 1970, ev. č. 581, s. 8.

října 1944, kdy nařízením jmenovaného ministerstva č. 234 Sb. z. a n. z 9. října 1944 byla jeho činnost zastavena. Po osvobození se jeho činnost nepodařilo obnovit a jeho úkoly převzalo ministerstvo zahraničního obchodu.⁴³¹

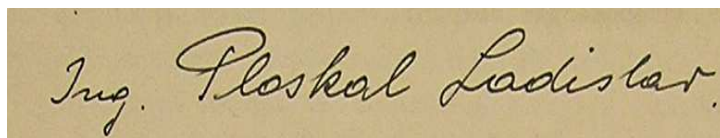
Obr. č. 12: Podpisy

- a) Viktor Reiser, korespondent EÚ a obchodní zástupce
- b) Ladislav Ploskal, ředitel agencie EÚ v Londýně
- c) Viktor Jansa, obchodní attaché československého vyslanectví v Londýně
- d) Stanislav Kubánek, kolektivní zástupce československých podniků spolupracujících s EÚ
- e) Václav Macík, úředník EÚ působící ve Velké Británii
- f) Jan Masaryk, vyslanec Československa v Londýně

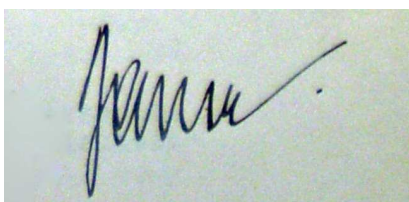
a)

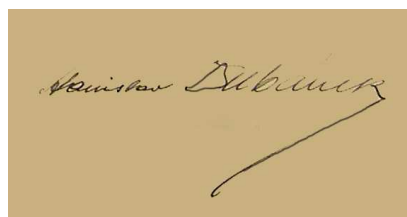
b)

c)

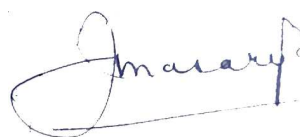
d)

e)

f)

⁴³¹ ŠŤOVÍČEK, Ivan. Exportní ústav československý v Praze. 1934 – 1946. Inventář. Praha, 1970, ev. č. 581, s. 10.

22. Závěr

EÚ ve Velké Británii vyvíjel několik typů aktivit, které ale vždy směřovaly ke stejnému cíli – k posílení pozice československých vývozců na britském trhu. EÚ se skutečně podařilo dosáhnout jistých výsledků, avšak porovná-li se finální výsledky s vynaloženou námahou, vyznívají přinejmenším rozpačitě.

Příčin, proč EÚ nedocílil větších úspěchů, je více. Mezi nimi v první řadě stál neustálý nedostatek finančních prostředků nutných k realizaci jakýchkoli projektů. To se odrazilo na tom, že EÚ vynakládal příliš malé částky na propagaci potřebnou k tomu, aby nabyla obecnější účinnosti, a donekonečna odkládal založení agencie v Londýně.

Druhým důvodem malého úspěchu byly hospodářské a politické okolnosti 30. let 20. století. Opakující se hospodářské krize likvidovaly vývozní možnosti a politické události vnášely do mezinárodního obchodu nejistotu. Československý export navíc děsivě poznamenalo odtržení pohraničí po Mnichovské konferenci, protože právě na tomto území bylo soustředěno nejvíce vývozních podniků.

Zmiňované příčiny nešly ze strany EÚ vůbec nebo v případě financí téměř vůbec ovlivnit. Jiné však ano. EÚ se potýkal s naivitou, s níž někteří jeho zaměstnanci přistupovali k obchodu. Jeho exponenti se museli vyrovnávat s realitou mezinárodního trhu a připravit na ni i československé výrobce a obchodníky, což byl nadmíru těžký úkol.

Krom toho se v každodenní praxi EÚ střetávaly dva odlišné koncepty pojmání trhu – snahy o jeho centrální ovlivňování a obchodní liberalismus. A to oboje navíc ještě ze dvou stran. Do relativně volného trhu Velké Británie zasahovaly v některých případech státní úřady ve prospěch svých výrobců, což poškozovalo československé vývozce. A z druhé strany do československého exportu státní instituce měly rovněž tendence zasahovat, protože se snažily udržet či navýšit stávající příjem z exportu. Vývozním cílem nebylo vyvézt co největší objem zboží, ale udržet stabilní ceny. EÚ společně s vyslanectvím v Londýně tedy brojil proti vnitřní konkurenci, která by ale paradoxně v dlouhodobém pohledu ve svém důsledku mohla vést ke zvýšení konkurenceschopnosti na mezinárodním poli.

Dalším problémem působení EÚ ve Velké Británii byla nekonceptnost, která sice byla způsobena tím, že se na několik let prodlužovalo období, než byla založena

agencie, ale to neomlouvá. Vysílal-li EÚ své úředníky na služební cesty za splněním určitého programu jen na omezenou dobu a pak tuto pouze prodlužoval místo toho, aby jim dal v zahraničí trvalou funkci, přicházel o možnost z dlouhodobějšího hlediska plánovat více než na půlroční úsek, což je v obchodě velmi málo, a navíc k tomu to muselo zákonitě v obchodních partnerech vyvolávat nedůvěru, jež byla základním předpokladem uzavření obchodů.

Přesto to všechno EÚ ve Velké Británii dosáhl několika nesporných úspěchů. Pomohl s prodejem zboží mnoha československým firmám, jeho spolupracovníci vypracovali počáteční průzkumy trhu a vyhledávali nové odbytové možnosti a především dělal vše pro to, aby ve Velké Británii mělo Československo a jeho obchodníci dobrou pověst, a tvrdě postupoval proti firmám, které jeho renomé poškozovaly.

Neocenitelná a nanejvýš hodnotná pomoc EÚ však spočívala v systematickém a efektivním vyřizování poptávek britských obchodníků. V tomto ohledu podával EÚ ve spolupráci s konzulátem v Londýně a s obchodními a živnostenskými komorami naprosto profesionální výkon.

Zdá se, že založením agencie ve Velké Británii měl EÚ nakročeno dobrým směrem. Pokud by, tak jak bylo zamýšleno, podávala přesné analýzy trhu pro jednotlivé odvětví vývozního průmyslu, reprezentovala československý obchod a pečlivě bděla nad výkonností zástupců vývozních firem, zajisté by její činnost přinesla pozitivní výsledky. Vypuknutí druhé světové války však definitivně zamezilo naplnění poslání EÚ ve Velké Británii.

23. Seznam pramenů a literatury

Prameny nepublikované

Národní archiv Praha, Exportní ústav československý

- inv. č. 43, Osobní spisy zaměstnanců Ústavu 1935 – 1945, A – Ba, karton 9.
- inv. č. 43, Osobní spisy zaměstnanců Ústavu 1935 – 1945, Kr – Ky, karton 21.
- inv. č. 43, Osobní spisy zaměstnanců Ústavu 1935 – 1945, Ma, karton 24.
- inv. č. 43, Osobní spisy zaměstnanců Ústavu 1935 – 1945, Pe – Pl, karton. 28.
- inv. č. 43, Osobní spisy zaměstnanců Ústavu 1935 – 1945, R – Ř, karton 30.
- inv. č. 93, Korespondence s MZV a čs. zastupitelskými orgány, 1935, karton 86 – 89.
- inv. č. 94, Korespondence s MZV a čs. zastupitelskými orgány, 1936, karton 90 – 93.
- inv. č. 95, Korespondence s MZV a čs. zastupitelskými orgány, 1937, karton 94 – 96.
- inv. č. 96, Korespondence s MZV a čs. zastupitelskými orgány, 1938, karton 97 – 99.
- inv. č. 97, Korespondence s MZV a čs. zastupitelskými orgány, 1939, karton 100.
- inv. č. 103, Korespondence s čs. vyslanectvím v Anglii (Londýn), 1935, karton 101.
- inv. č. 104, Korespondence s čs. vyslanectvím v Anglii (Londýn), 1936, karton 101.
- inv. č. 105, Korespondence s čs. vyslanectvím v Anglii (Londýn), 1937, karton 101.
- inv. č. 106, Korespondence s čs. vyslanectvím v Anglii (Londýn), 1938, karton 102.
- inv. č. 107, Korespondence s čs. vyslanectvím v Anglii (Londýn), 1939, karton 102.
- inv. č. 274, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Birmingham), 1936 – 1937, karton 142.
- inv. č. 275, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Bradford), 1936, karton 142.
- inv. č. 276, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Bradford), 1936, karton 142.
- inv. č. 277, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Bradford), 1937, karton 142.
- inv. č. 278, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Bradford), 1938, karton 142.
- inv. č. 279, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Bradford), 1939, karton 142.
- inv. č. 280, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Edinburgh), 1936 – 1937, karton 142.
- inv. č. 281, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Glasgow), 1935 – 1937, karton 142.

inv. č. 282, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Liverpool), 1936 – 1937, karton 142.

inv. č. 283, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Londýn), 1935, karton 143.

inv. č. 284, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Londýn), 1936, karton 144.

inv. č. 285, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Londýn), 1937, karton 145 – 146.

inv. č. 286, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Londýn), 1938, karton 147 – 148.

inv. č. 287, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Londýn), 1939, karton 149.

inv. č. 291, Korespondence s čs. konsulátem v Anglii (Sheffield), 1936 – 1939, karton 149.

Periodika

Obzor národohospodářský, r. 1935 – 1939

Světový obchod, r. 1935 – 1939

Zahraniční politika

Literatura

ADAMS, R. J. Q. *British Politics and Foreign Policy in the Age of Appeasement. 1935 – 1939*. London, 1993. ISBN 0-8047-2101-7.

ASHWORTH, William. *An Economic History of England. 1870 – 1939*. London, 1982. ISBN 978-0-415-37843-7.

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 – 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha, 2002. ISBN 80-86547-07-8.

DEJMEK, Jindřich. *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu první republiky po konferenci v Mnichově (1918 – 1938)*. Praha, 2003. ISBN 80-246-0709-3.

DEJMEK, Jindřich. Velká Británie a Československo v době jednání o nový evropský bezpečnostní systém (březen 1936 – červen 1937). In *Studie k moderním dějinám*. Sborník k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha, 2001, s. 329 – 360. ISBN 80-7286-030-5.

Doerr, Paul W. *British Foreign Policy. 1919 – 1939*. Manchester, 1999. ISBN 9780719046728.

Exportní ústav československý (1934 – 1944). In *Hospodářské dějiny – Economic History*, XX, 1992, s. 209 – 258. ISBN 80-85268-20-5.

FAFL, Zdeněk. *Československá obchodní politika*. Praha, 1936.

GILBERT, Martin. *A History of the Twentieth Century. 1900 – 1933*. Vol. 1. London, 1998. ISBN 978-0060505943.

GERŠLOVÁ, Jana – SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-178-7.

HOUŠTECKÝ, Miroslav. Československá zahraniční politika v období světové hospodářské krize. In *O československé zahraniční politice* (ed. SOJÁK, V.), s. 155 – 204.

JIRÁNEK, Tomáš. Obchodní politika meziválečného Československa. Pokus o shrnutí. In *Scientific papers of the university of Pardubice, Series C*, 4, 1998, s. 219 – 241. ISSN 1211-6629.

JIRÁNEK, Tomáš. *Organisační základna podpory vývozu v meziválečném Československu*. Pardubice, 1999. ISBN 80-7194-228-6.

KLIMEK, Antonín – HOFMAN, Petr. *Velké dějiny země koruny české. 1929 – 1948*. Díl 14. Praha, Litomyšl 2002. ISBN 80-7185-425-5.

KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha, 1995. ISBN 80-85241-88-9.

Konzulární zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu. Praha, FMZV, 1973.

LACINA, Vlastislav. Hospodářská politika československého státu a podnikání ve dvacátých letech 20. století. In *Moderní dějiny*. Sborník k dějinám 19. a 20. století. Praha, 1996, s. 159. ISSN 1210-6860.

LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-101-9.

LACINA, Vlastislav – SLEZÁK, Lubomír. *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, 1994. ISBN 80-85268-34-5.

MORGAN, Kenneth O. a kol. *Dějiny Británie*. Praha, 2002. ISBN 80-7106-347-9.

MOWAT, Charles Loch. *Britain Between the Wars. 1918 – 1940*. London, 1964.

Oficiální styky a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918 – 1973. Praha, AFMZV, 1974.

OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Světový obchod a Československo 1918 – 1938*. Praha, 1961.

OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Praha, 1978.

OLŠOVSKÝ, Rudolf – PRŮCHA, Václav – EISLER, Petr – GEBAUEROVÁ, Hana – URBANOVÁ, Zora. *Úvod do hospodářských dějin. Stručný hospodářský vývoj Anglie, Francie, Německa a USA*. 2. vydání. Praha, 1968.

PRŮCHA, Václav – OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha, 1969.

Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918 – 1945. 2. vydání. Praha, 1963.

REYNOLDS, Philip Alan. *British Foreign Policy in the Inter-war Years*. London, 1954.

SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9.

SCHMIDT, Gustav. *The Politics and Economics of Appeasement. British Foreign Policy in the 1930th*. Leamington, Spa, 1984.

ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Exportní ústav československý v Praze. 1934 – 1946. Inventář*. Praha, 1970, ev. č. 581.

TEICHOVÁ, Alice. *An Economic Background to Munich. International Business and Czechoslovakia 1918 – 1938*. Cambridge, 1974.

THOMSON, David. *England in Twentieth Century*. 3. vydání. Harmondsworth, 1991. ISBN 0-14-013771-8.

24. Seznam vyobrazení

Obr. č. 1, s. 10 – Veletržní palác ve 30. letech 20. století.

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.), *Kniha o Praze 7*, Praha, 1998, ISBN 80-86098-10-9.

Obr. č. 2, s. 14 – Velká dvorana Veletržního paláce na rozhraní 20. a 30. let 20. století.

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.), *Kniha o Praze 7*, Praha, 1998, ISBN 80-86098-10-9.

Obr. č. 3, s. 33 – Shaftesbury Avenue v londýnské čtvrti West End.

URL:<http://en.wikipedia.org/wiki/File:London_-_Kodachrome_by_Chalmers_Butterfield.jpg> [13. 6. 2009].

Obr. č. 4, s. 40 – Obálka dopisu zaslaného 17. června 1938 z Manchesteru na československý konzulát. NA, EÚ, karton 98.

Obr. č. 5, s. 42 – Razítko československého konzulátu v Londýně. NA, EÚ, karton 145.

Obr. č. 6, s. 46 – Řeka Temže v okolí londýnských doků.

URL:<<http://www.oldukphotos.com/graphics/England%20Photos/London,%20The%20Pool%20of%20the%20Bridges%201930%27s.jpg>> [13. 6. 2009].

Obr. č. 7, s. 54 – Walworth Road ve čtvrti Southwark.

URL:<<http://www.idealhomes.org.uk/images/southwark/walworth/walworth-road-00624-640.jpg>> [13. 6. 2009].

Obr. č. 8, s. 63 – Regent Street.

URL:< [http://www.applecroft.co.uk/bandalasta/design/Regent Street 1930 large.jpg](http://www.applecroft.co.uk/bandalasta/design/Regent%20Street%201930%20large.jpg) > [13. 6. 2009].

Obr. č. 9, s. 76 – Oxford Street.

URL:<http://farm3.static.flickr.com/2306/2123723496_ccfc951e69.jpg?v=0> [13. 6. 2009].

Obr. č. 10, s. 82 – Monument Street.

URL:<http://media.photobucket.com/image/London%20in%20the%201930/El_Greco/MonumentStreet1930.jpg> [13. 6. 2009].

Obr. č. 11, s. 90 – Whitehall.

URL:<http://images.google.cz/imgres?imgurl=http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Bundesarchiv_N_1310_Bild-045,_London,_Deutsche_Botschaft.jpg&imgrefurl=http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_N_1310_Bild-045,_London,_Deutsche_Botschaft.jpg&usq=__i7MCCgBlm5X5MgTbPCrEneH4nRU=&h=496&w=800&sz=37&hl=cs&start=137&um=1&tbnid=dWnPUOkjW1gJUM:&tbnh=89&tbnw=143&prev=/images%3Fq%3DLondon%2Bin%2Bthe%2B1930%26ndsp%3D20%26hl%3Dcs%26lr%3D%26client%3Dfirefox-a%26channel%3Ds%26rls%3Dorg.mozilla:cs:official%26sa%3DN%26start%3D120%26um%3D1> [13. 6. 2009].

Obr. 12, s. 98 – Podpisy.

- a) Viktor Reiser, korespondent EÚ a obchodní zástupce
- b) Ladislav Ploskal, ředitel agencie EÚ v Londýně
- c) Viktor Jansa, obchodní attaché československého vyslanectví v Londýně
- d) Stanislav Kubánek, kolektivní zástupce československých podniků spolupracující s EÚ
- e) Václav Macík, úředník EÚ působící ve Velké Británii
- f) Jan Masaryk, vyslanec Československa v Londýně

25. Summary

The aim of the diploma paper is to describe activities of the Czechoslovak Export Institute in Great Britain between 1935 and 1939 and to place them into political and economical context. Special attention is paid to changes of the Czechoslovak foreign trade caused by international events.

In the introductory chapters the Czechoslovak and the British foreign trades in the 1920's and 1930's and world economic crisis are characterized. The central part of the thesis focuses on the way how the Czechoslovak Export Institute organized its activities and on subjects (correspondents, employees, salesmen) that represented the Czechoslovak Export Institute in Great Britain. The following chapters deal with agenda connected to travels of the Czechoslovak businessmen to Great Britain and British delegates to Czechoslovakia, to publication and marketing, providing information, settling the demands. There are also discussed practical questions, duties and individual causes. The attention is concentrated on the influence of international situation upon trade between Czechoslovakia and Great Britain after the Munich crisis and after the occupation in the March 1939. In the final chapters establishment, work and termination of special agency in London and the end of the Czechoslovak Export Institute are described.

The main source of information was the fund of the Czechoslovak Export Institute in the National Archive in Prague.

Univerzita
Pardubice
Fakulta
filozofická

Katedra: katedra historických věd

Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Pro: **Zuzanu Kestlerovou**

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Činnost Exportního ústavu československého ve Velké Británii v letech 1935 - 1939**

Název tématu anglicky: **Activities of the Czechoslovak Export Institute in Great Britain between 1935 and 1939**

Zásady pro zpracování:

Zuzana Kestlerová prostuduje příslušnou literaturu týkající se jak obecně zahraničního obchodu meziválečného Československa, tak Exportního ústavu československého, dále použije dobový i současný odborný tisk (Obzor národohospodářský, Světový obchod, Hospodářský rozhled, Hospodářské dějiny aj.) a prameny uložené v Národním archivu ČR, zejména fondy Exportního ústavu československého a Ministerstva průmyslu, obchodu a živností, případně Ústředny obchodních a živnostenských komor. Na tomto základě zpracuje charakteristiku obchodních vztahů mezi ČSR a Velkou Británií v daném období zejména s přihlédnutím k činnosti EÚ.

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

Vedoucí katedry: doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

Datum zadání práce: 31. března 2006